

ISSN 2522-9303 (Print)
ISSN 2522-9478 (Online)

ЕКОНОМІКА
УКРАЇНИ

ECONOMY
OF UKRAINE

2025 **2**

(759)

Ідентифікатор медіа R30-02924

<https://doi.org/10.15407/economyukr>

Головний редактор: ГЕЄЦЬ В.М. (д.е.н., проф., академік НАН України)

Заступник головного редактора: КОРНІЄНКО І.В.

Редакційна колегія: АНТОНЮК Л.Л. (д.е.н., проф.), БАЖАЛ Ю.М. (д.е.н., проф.), БАЖЕНО-ВА О.В. (д.е.н., проф.), БИСТРЯКОВ І.К. (д.е.н., проф.), БОРОДІНА О.М. (д.е.н., проф., академік НАН України), ДАНИЛИШИН Б.М. (д.е.н., проф., академік НАН України), ЄГОРОВ І.Ю. (д.е.н., проф., член-кор. НАН України), ЄФИМЕНКО Т.І. (д.е.н., проф., академік НАН України), ЗАЛОЗНОВА Ю.С. (д.е.н., проф., член-кор. НАН України), ЗАЯЦЬ Т.А. (д.е.н., проф.), ЗВЕРЯКОВ М.І. (д.е.н., проф., член-кор. НАН України), ЗИМОВЕЦЬ В.В. (д.е.н.), ЗЛУПКО Т.С. (PhD, США), ІГНАТЮК А.І. (д.е.н., проф.), КОРАБЛІН С.О. (д.е.н., член-кор. НАН України), КРАВЦІВ В.С. (д.е.н., проф.), КРИСОВАТИЙ А.І. (д.е.н., проф.), КУДРЯШОВ В.П. (д.е.н., проф.), ЛУНІНА І.О. (д.е.н., проф., член-кор. НАН України), ЛУПЕНКО Ю.О. (д.е.н., проф., академік НААН України), МАЗАРАКІ А.А. (д.е.н., проф., академік НАПН України), МОЛДАВАН Л.В. (д.е.н., проф.), НЕДЗЬБОЛКА П. (проф., Польща), НИКИФОРУК О.І. (д.е.н.), ОСАУЛЕНКО О.Г. (проф., д.н. з держуправління, академік НАН України), ОСТАШКО Т.О. (д.е.н., член-кор. НААН України), ПРУС П. (д-р с/г наук, Польща), РАДОШЕВИЧ С. (проф. економіки, Велика Британія), СІДЕНКО В.Р. (д.е.н., член-кор. НАН України), СКРИПНИЧЕНКО М.І. (д.е.н., проф., член-кор. НАН України), ТАРАСЕВИЧ В.М. (д.е.н., проф., член-кор. НАН України), УСТИМЕНКО В.А. (д.ю.н., проф., член-кор. НАН України, член-кор. НАПРН України), ХВЕСИК М.А. (д.е.н., проф., академік НААН України), ЧІОБАНУ Г. (доц., д-р економіки, Румунія), ШУМСЬКА С.С. (д.е.н.).

Editor-in-Chief: VALERIY HEYETS (Doctor of Econ. Sci., Professor, Academician of the NAS of Ukraine).

Deputy Editor-in-Chief: IRYNA KORNIENKO.

Editorial Board: ANTONIUK L. (Doctor of Econ. Sci., Professor), BAZHAL Iu. (Doctor of Econ. Sci., Professor), BAZHENOVA O. (Doctor of Econ. Sci., Professor), BYSTRYAKOV I. (Doctor of Econ. Sci., Professor), BORODINA O. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Academician of the NAS of Ukraine), DANYLYSHYN B. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Academician of the NAS of Ukraine), YEGOROV I. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine), IEFYMENKO T. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Academician of the NAS of Ukraine), ZALOZNOVA Yu. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine), ZAIATS T. (Doctor of Econ. Sci., Professor), ZVERYAKOV M. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine), ZYMOVETS V. (Doctor of Econ. Sci.), ZLUPKO T. (PhD, USA), IGNATYUK A. (Doctor of Econ. Sci., Professor), KORABLIN S. (Doctor of Econ. Sci., Corresponding Member of the NAS of Ukraine), KRAVTSIV V. (Doctor of Econ. Sci., Professor), KRYSOVATYY A. (Doctor of Econ. Sci., Professor), KUDRYASHOV V. (Doctor of Econ. Sci., Professor), LUNINA I. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine), LUPENKO Yu. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Academician of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine), MAZARAKI A. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Academician of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine), MOLDAVAN L. (Doctor of Econ. Sci., Professor), NIEDZIÓŁKA P. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Poland), NYKYFORUK O. (Doctor of Econ. Sci.), OSAULENKO O. (Doctor of Science in Public Administration, Professor, Academician of the NAS of Ukraine), OSTASHKO T. (Doctor of Econ. Sci., Corresponding Member of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine), PRUS P. (Doctor of Agri. Sci., Poland), RADOSEVIC S. (Professor, PhD, Great Britain), SIDENKO V. (Doctor of Econ. Sci., Corresponding Member of the NAS of Ukraine), SKRYPNYCHENKO M. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine), TARASEVYCH V. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine), USTYMENKO V. (Doctor of Jurid. Sci., Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine), KHVESYK M. (Doctor of Econ. Sci., Professor, Academician of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine), ЧІОБАНУ G. (Associate professor, Doctor of Economics, Romania), SHUMSKA S. (Doctor of Econ. Sci.).

Media ID R30-02924

Журнал входить до Переліку наукових фахових видань України з економічних наук (наказ МОН України від 02.07.2020 р. № 886, спеціальності: 051, 071, 072, 073, 281, 292)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ТА ПРОГНОЗУВАННЯ НАН УКРАЇНИ»

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ ЩОМІСЯЦЯ
ЗАСНОВАНИЙ
У ВЕРЕСНІ 1958 р.
КИЇВ

2025 ²
(759)

ЗМІСТ

ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЧОРНИЙ Р.С., ВЕНГЕР В.В., КУШНІРЕНКО О.М., ЧОРНА Н.П. Інноваційно-промисловий розвиток регіонів України: перспективи та обмеження	3
ЕКОНОМІКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УСТИМЕНКО В.А., ТАРАСЕВИЧ О.В., КІРІН Р.С., ПАНКОВА Л.І. Економіко-правове забезпечення відкритості міст України	28
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ СІДЕНКО В.Р. Тренди змін у зовнішній політиці Китаю в контексті формування нового світового порядку: економічні та позаекономічні виміри	47
СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І СОЦІАЛЬНА СФЕРА, ДЕМОГРАФІЯ ТА ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ПЕРЕГУДОВА Т.В. Зайнятість у сфері цифрових платформ у контексті гідної праці	71
СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ BENLEBBAD M., BOUDJOURFA B. Rationalizing public spending according to the requirements of human security objectives: a comparative study using data envelopment analysis	86
НАУКОВЕ ЖИТТЯ ДІДКІВСЬКА Л.В. Внесок І.-С. Коропецького в дослідження економічної історії України для розуміння перспектив розвитку національного господарства	102
Редакційна політика та етика	109

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
INSTITUTE FOR ECONOMICS
AND FORECASTING OF THE NAS OF UKRAINE

ECONOMY OF UKRAINE

SCIENTIFIC JOURNAL
PUBLISHED MONTHLY
FOUNDED
IN SEPTEMBER 1958
KYIV

2025 ²
(759)

CONTENTS

INDUSTRIAL POLICY AND INNOVATIVE DEVELOPMENT

CHORNYI Roman, VENGER Vitalii, KUSHNIRENKO Oksana, CHORNA Nelia.
Innovation-driven and industrial development of Ukrainian regions: prospects and
limitations 3

ECONOMY UNDER MODERN TRANSFORMATIONS

USTYMENKO Volodymyr, TARASEVYCH Olena, KIRIN Roman, PANKOVA Liud-
myla. Economic and legal support of city openness in Ukraine 28

RELEVANT QUESTIONS OF INTERNATIONAL ECONOMIC POLICY

SIDENKO Volodymyr. Changing trends in China's foreign policy in the context of
the formation of a new world order: economic and non-economic dimensions 47

SOCIAL TRANSFORMATIONS AND SOCIAL SPHERE, DEMOGRAPHY AND LABOR ECONOMICS

PEREHUDOVA Tetiana. Digital platform employment in the context of decent work 71

SOCIOLOGICAL RESEARCH

BENLEBBAD Mohammed, BOUDJOURFA Benasser. Rationalizing public spending
according to the requirements of human security objectives: a comparative study using
data envelopment analysis 86

SCIENTIFIC LIFE

DIDKIVSKA Lesia. I.-S. Koropecyĵ's contribution to the research on the economic
history of Ukraine for understanding the prospects of the development of national
economy 102

Editorial policy and ethics 109

© Publisher PH «Akadempriodyka» of the NAS of Ukraine, 2025

© Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2025

ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

INDUSTRIAL POLICY
AND INNOVATIVE DEVELOPMENT

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.003>

УДК 330.341.1:330.34]:332.1(477)

JEL: E52, H56, O42

Р.С. ЧОРНИЙ, д-р екон. наук, проф., директор
Нововолинський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету
бул. Шевченка, 29, 45400, Нововолинськ, Волинська обл., Україна
e-mail: r.s.chornyi@wunu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-9495>

В.В. ВЕНГЕР, д-р екон. наук, с. н. с.,
завідувач відділу торговельної та промислової політики
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: vengerv@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1018-0909>

О.М. КУШНІРЕНКО, д-р екон. наук, доц.,
провідний науковий співробітник відділу торговельної та промислової політики
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: kushnksena@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3853-584X>

Н.П. ЧОРНА, д-р екон. наук, проф.,
професор кафедри бізнес-аналітики та інноваційного інжинірингу
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, 46009, Тернопіль, Україна
e-mail: n.chorna@wunu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9719-6043>

ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Проаналізовано можливості трансформації регіонів у інноваційно-промислові точки економічного зростання шляхом модернізації наявного промислового базису і створення нових високотехнологічних виробництв. Проведено комплексну

Ц и т у в а н н я: Чорний, Р., Венгер, В., Кушніренко, О., Чорна, Н. (2025). Інноваційно-промисловий розвиток регіонів України: перспективи та обмеження. *Економіка України*. 68. 02 (759). 03-27. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.003>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

оцінку позиціонування регіонів України на основі релевантних показників, що дало змогу виявити тенденції регіонального інноваційно-промислового розвитку. Обґрунтовано інструменти ефективної державної підтримки для інноваційно-промислового розвитку, зокрема індустриальних парків, у інтересах зростання національної економіки і зміцнення обороноздатності України.

Ключові слова: інноваційні трансформації; регіони; промисловість; релокація; індустриальні парки; національна економіка.

Воєнні загрози й високий рівень невизначеності вимагають від центральних і місцевих органів виконавчої влади оперативного розв'язання гострих проблем, зокрема забезпечення нормальних умов роботи української промисловості як основи економічного розвитку і обороноздатності країни. Військові дії завдають непоправних втрат цілим галузям: понад 50 % українських підприємств не працюють, а інші — змушені працювати значно нижче наявних виробничих потужностей. Через знищення інфраструктури (генеруючих потужностей, доріг, залізничного перевезення тощо) руйнуються ланцюги створення доданої вартості, ускладнюється перетин кордонів. Унаслідок вимушеного переселення фахівців до безпечніших регіонів спостерігається гострий дефіцит кадрів. Поряд з воєнними викликами, у промисловості України невіршеними залишаються системні проблеми: високий рівень зношеності основного капіталу; недостатність фінансових ресурсів для його оновлення; залежність від імпорту напівфабрикатів і комплектуючих тощо. Крім того, історично склалося так, що український промисловий комплекс сконцентровано в трьох-п'яти регіонах країни, забезпечених достатніми мінерально-сировинними ресурсами. Це завело Україну в складну технологічну пастку з концентрацією на сировинних щаблях глобальних ланцюгів доданої вартості нижнього рівня, для якого характерними є інноваційна відсталість, недостатня забезпеченість внутрішнього ринку товарами власного виробництва, сировинна орієнтація експорту, висока енергомісткість виробництва, дефіцит висококваліфікованих кадрів.

Усе це відбувається на тлі вкрай динамічної ситуації у світовому індустриальному секторі, де в організацію виробництв на основі цифрових технологій стрімкими темпами впроваджуються технологічні інновації. Ключовою світовою тенденцією є загострення боротьби за глобальне технологічне лідерство: 90 % усіх виданих у світі патентів і приблизно 70 % експорту сучасних цифрових виробничих технологій припадають лише на 10 країн світу. Країни технологічної периферії не мають можливості долучитися до інноваційних здобутків технологічних лідерів, адже на ринку високих технологій панують розвинуті держави. При цьому обмін високими технологіями корпорації здійснюють переважно між собою, що дозволяє технологічним гігантам зберігати лідерство.

Багато промислово розвинутих країн, які перейшли на вищий технологічний рівень, забезпечили свій економічний добробут завдяки перетворенню регіонів на **інноваційно-промислові точки зростання**. Їх досвід показує,

що всі вони інвестують значні кошти в зміцнення промислового потенціалу регіонів, об'єднуючи людей, ресурси, політику і організації для перетворення нових ідей з використанням передових технологій у комерційні продукти і послуги. Ця тенденція дозволяє скористатися перевагами ефектів агломерації, концентрації ресурсів у одному місці, наявності інфраструктури і сприятливих умов для інноваційного розвитку. Зокрема, ідеться про розвиток індустріальних парків — спеціально виділених територій для промислових компаній, які зручно поєднують різні ланки одного виробництва або працюють, об'єднуючись у великі екосистеми, мають спільні цілі та інтереси, заощаджують на логістиці, сприяють розвитку МСП, модернізації промислових підприємств і створюють нові робочі місця. Індустріальні парки є важливими для місцевих громад, оскільки збільшують кількість податкових надходжень до місцевих бюджетів і розвивають міську інфраструктуру. Вони довели свою ефективність у економічно розвинутих країнах, що свідчить про їх можливі перспективи при формуванні ефективної політики регіонального інноваційно-промислового розвитку в Україні, яка опинилась у надскладних умовах захисту своєї національної ідентичності й територіальної цілісності, втративши велику кількість людського потенціалу і вагому частину промислових потужностей.

Активізація інноваційних точок зростання в регіонах через індустріальні парки пов'язана з формуванням гнучкої системи стратегічного планування в Україні на європейських засадах. Цього можна досягти шляхом оновлення регіональних стратегій розвитку в умовах воєнного стану і високого рівня невизначеності з урахуванням європейських підходів, які є новими для регіонів і територіальних громад і створюють для них виклики й певні труднощі. Водночас оновлення нормативно-правової бази стратегічного планування в Україні, зокрема ухвалення відповідної Постанови Кабінету Міністрів України¹, порушує комплекс питань (інноваційно орієнтований принцип; смарт-спеціалізація, екологічно збалансований регіональний розвиток; оцінка гендерного впливу; оцінка потреб заінтересованих сторін і вигодонабувачів; адаптація до цифрового переходу і широке залучення громадськості до процесів стратегування), які необхідно інтегрувати в українську практику. Крім того, відповідно до іншої Постанови Кабінету Міністрів України², при формуванні цілей і завдань розвитку регіону необхідно враховувати основні положення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки³, зокрема її систему стратегічних і оператив-

¹ Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів. Постанова Кабінету Міністрів України № 816 від 04.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-%D0%BF#Text>

² Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 940 від 13.08.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text>

³ Державна стратегія регіонального розвитку на 2021—2027 роки та план заходів з її реалізації, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серп-

них цілей. Це дасть змогу сформувати стратегічне бачення розвитку регіону з урахуванням нових викликів і пріоритетів.

У сучасному дискурсі й спеціальній економічній літературі широко обговорюються і багатоаспектно досліджуються можливості забезпечення інноваційно-промислового розвитку регіонів для підвищення економічної стійкості й зростання рівня конкурентоспроможності національних економік на світовому рівні. Серед них слід виокремити результати досліджень таких українських науковців, як В. Геєць, А. Гриценко, О. Амоша, А. Даниленко, В. Ляшенко, Ю. Кіндзерський, О. Саліхова, В. Хаустова, М. Кизим, С. Іщук, Л. Созанський, І. Сторонянська, І. Залуцький, Л. Яремко та інші. Так, В. Геєць (2023) зазначає, що завдання подолання периферійності й напівпериферійності економіки України мають бути реалізовані в процесі її повоєнного відновлення і реконструкції на засадах політики, орієнтованої на розвиток промислового виробництва. На цьому наголошують і зарубіжні вчені. Зокрема, Е. Райнерт (2015) наголошує, що жодна країна не може бути багатою лише за рахунок сільського господарства, а розвиток промисловості є запорукою економічного зростання.

Ґрунтовне дослідження щодо створення сприятливих умов для модернізації традиційних і формування нових галузей економіки промислових регіонів України в умовах розширення й розвитку різноманітних форм і методів децентралізації державного управління здійснили науковці Інституту економіки промисловості НАН України О.І. Амоша, Ю.М. Харазішвілі, В.І. Ляшенко та ін. (Амоша та ін., 2018). Дослідники з Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України І. Сторонянська та І. Залуцький (2024) визначили проблемні зони в нормативно-правовому механізмі державної регіональної політики в контексті сучасних викликів просторового розвитку, використання територіально орієнтованого і безпекового підходів.

Стратегічні підходи щодо інноваційно-промислового розвитку регіонів висвітлено в монографічному збірнику за редакцією В. Гейця і А. Гриценка (2016), де визначено базові підходи до вирішення проблем реконструктивного розвитку як докорінної перебудови несучих конструкцій соціально-економічної системи з відновленням власної ідентичності та господарської суб'єктності України на засадах соціальної справедливості. Він включає в себе розв'язання базових проблем відтворення життєдіяльності людей (харчування, житло, охорона здоров'я); розвиток інфраструктури (дороги, транспорт, зв'язок) і створення умов для інноваційного розвитку (освіта, наука, інновації).

Проблеми, характерні для регіональної промисловості України, зумовлені системними чинниками, які Ю. Залознова (2017) у своїй монографії розглядає як суттєвий аргумент на користь неоіндустріалізації новітньої

ня 2020 р. № 695. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>

моделі економічного розвитку в умовах розгортання нових викликів національного і глобального масштабів.

Виходячи з накопиченого досвіду розвитку ринкового господарства в Україні, А. Даниленко і В. Венгер (2024) запропонували модель проектного підходу для ефективної реалізації інноваційних проектів за активного державного стимулювання і створення рамкових умов, що дозволить задовольнити потреби зовнішніх інвесторів. Подібних підходів дотримуються В. Власюк, А. Максютя і С. Поважнюк (2020), які зосереджують увагу на важливості концентрації зусиль на побудові сучасної високотехнологічної обробної промисловості, що забезпечить структурну трансформацію всієї економіки України.

На думку Ю. Кіндзерського (2023), пріоритети воєнного періоду і повоєнного відновлення України мають формуватися з огляду на необхідність виправлення недоліків неоліберальної економічної політики, яка проводилася раніше і призвела до значного відставання нашої країни від розвинутих країн, слабкості й нестабільності національної економіки в умовах військової агресії РФ. Серед таких пріоритетів має бути відновлення і розвиток власної промисловості на основі відповідної промислової політики.

О. Крехівський і О. Саліхова (2022) розробили інструменти державної політики з розбудови індустрії переробної промисловості на базі передових технологій та їх перетворення на ядро економічного зростання і національної безпеки. Зокрема, вони зазначають, що стимулювання інноваційних процесів повинно вибудовуватися за модульним принципом, де частинами конструкції є суб'єкти промислової, дослідницької та освітньої систем, які виконують функції по суті автономно, але для досягнення механізму синергії мають стати синхронізованими і комплементарними, орієнтованими на розробку й випуск національного високотехнологічного продукту.

О. Кушніренко (2023) наголошує на тому, що модернізація стратегічних галузей національної економіки в умовах децентралізації характеризується невизначеністю і багато в чому залежатиме від тривалості й масштабів війни. Погоджуємось з нею в тому, що формування стратегічних цілей відбудови і визначення галузевих векторів відновлення регіонів потребуватиме імплементації успішно зарекомендованих світовою практикою інструментів, зокрема кластерного розвитку та індустріальних парків.

Л. Яремко і С. Яремко (2020) провели кластерний аналіз регіонів України за показниками інноваційного розвитку і визначили основні проблеми, що перешкоджають їх інноваційно-промислому розвитку. Зокрема, це низький рівень довіри між учасниками ринку. Якщо раніше аспект довіри перешкоджував налагодженню партнерських відносин і співробітництву, то в умовах, коли йдеться про створення і функціонування інноваційних екосистем, вона набуває важливого значення щодо налагодження успішної комунікації.

У цілому поділяючи наукові підходи українських дослідників з інноваційно-промислового розвитку регіонів, необхідно відзначити недостатність обґрунтованих пропозицій щодо управлінських рішень, спрямованих

на підвищення стійкості промисловості регіонів в умовах війни, отже, підкреслити важливість розробки дієвих інструментів для активізації інноваційних точок зростання.

У зарубіжній практиці для підвищення рівня конкурентоспроможності національних економік дослідниками і експертами розроблено й обґрунтовано інструменти політики промислового розвитку регіонів. Зокрема, провідні міжнародні організації приділяють увагу промисловій трансформації шляхом реалізації регіональної політики. Так, наприклад, у звіті ОЕСР «OECD Regional Development Studies» у контексті викликів, спричинених глобалізацією, декарбонізацією і технологічними змінами, запропоновано управлінські заходи із забезпечення конкурентоспроможності й стійкості промислового розвитку регіонів, у тому числі за допомогою стимулювання регіонального економічного зростання на основі інновацій⁴.

Інструменти реалізації інноваційно-промислового розвитку регіонів активно застосовуються в урядових ініціативах розвинутих країн. У оновленій політиці згуртованості ЄС (New Cohesion Policy 2021—2027⁵), метою якої є зміцнення економічної, соціальної і територіальної єдності в Європейському Союзі, визначено напрями подолання дисбалансу між країнами і регіонами. Сталий розвиток усіх регіонів з досягненням політичних пріоритетів ЄС — зеленого і цифрового переходу — є ключовим для економічного розвитку, соціального добробуту і конкурентоспроможності ЄС у цілому. Це окреслено і в оновленій промисловій політиці ЄС⁶ (European Industrial Strategy), де практичним інструментом реалізації промислової політики для досягнення зеленого і цифрового переходу названо міжрегіональне співробітництво й розвиток кластерів.

Подібна практика існує і в США. Темпи економічного зростання в регіонах США протягом тривалого часу відрізнялися, а ті регіони, які розвиваються найшвидше, називаються «містами-суперзірками», оскільки вони є інкубаторами для більшості інновацій, що сприяють загальному економічному зростанню країни. Керуючись основним принципом, що сталий економічний розвиток має відбуватися на місцевому рівні, Управління економічного розвитку Міністерства торгівлі США (Economic Development Administration — EDA) працює безпосередньо з громадами і регіонами, щоб допомогти їм створити потенціал для економічного розвитку на основі умов і потреб місцевого бізнесу. Грантові інвестиції EDA в планування, технічну допомогу і будівництво інфраструктури спрямовуються на залучення існу-

⁴ OECD Regional Development Studies. OECD, 2018. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-regional-development-studies_fa744789-en

⁵ New Cohesion Policy. EU regional and urban development. *European Commission*, 2021. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en (дата звернення: 12.08.2024).

⁶ EU industrial policy. The Council of the EU and the European Council. 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-industrial-policy/#:~:text=The%20Commission%20updated%20the%20new,the%20EU%20open%20strategic%20autonomy> (дата звернення: 11.08.2024).

ючих регіональних активів для підтримки реалізації стратегій економічного розвитку, які спрощують відкриття і розвиток бізнесу⁷.

Узагальнюючи проведений аналіз публікацій з окресленої теми, можна помітити спільність поглядів щодо важливості регіонального промислового розвитку на інноваційній основі з урахуванням Цілей сталого розвитку. Проте, поряд з великою кількістю наукових досліджень, недостатньо уваги приділено обґрунтуванню можливостей інноваційно-промислового розвитку регіонів України, яка намагається забезпечити стале зростання економіки і добробут населення в надскладних умовах воєнного стану і глобальних викликів. Це потребує визначення дієвих інструментів, розробки науково обґрунтованих заходів, їх реалізації щодо трансформації регіонів у інноваційно-промислові точки економічного зростання шляхом оновлення наявного промислового базису і створення нових виробничих високотехнологічних потужностей для забезпечення потреб цивільного населення й оборони країни.

Отже, **мета статті** — визначити комплекс показників, що характеризують загальний рівень інноваційно-промислового розвитку регіонів України, виявити перспективи й обмеження, обґрунтувати ефективні інструменти для інноваційних трансформацій регіонів у інноваційно-промислові точки зростання.

ІНДИКАТОРИ ОЦІНКИ СТАНУ ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Одним з важливих завдань при оцінюванні стану інноваційно-промислового розвитку регіонів є визначення складу показників, які мають бути вимірними в існуючій системі державної регіональної статистики. В. Ляшенко (2016) виокремлює такі фактори, що сприяють розвитку регіону, реалізація яких є умовою модернізації економіки на інноваційній основі та динамічного розвитку: людський потенціал, ДіР та інновації, наукомістка економіка. На думку О. Носової (Nosova, 2017), оцінити наслідки регіональної промислової політики в Україні можна шляхом аналізу двох груп факторів, що включають загальні й специфічні джерела зростання для регіонів України, зокрема, ті, які характеризують показники успішності реформ (продуктивність, капіталомісткість, технологічні зміни і регіональні відмінності), а також індикатори, що визначають рівень регіонального дисбалансу (валовий регіональний продукт на душу населення, регіональна зайнятість і витрати на ДіР). С. Іщук, Л. Созанський та інші (Ishchuk et al., 2022) визначають рівень індустріалізації економіки та інноваційності промисловості країни в розрізі регіонів на основі частки промисловості кожного з регіонів у основних абсолютних показниках функціонування промислового сектору в еко-

⁷ The U.S. Economic Development Administration. *United States government*, 2024. URL: <https://www.eda.gov/about> (дата звернення: 11.08.2024).

Оцінка рівня інноваційно-промислового розвитку регіонів України у 2021 р.

Області	Частка ВРП, %	Частка ОРП, %	Частка витрат на ДіР, %	Частка підприємств, які одержали прибуток, % до загальної кількості підприємств
Вінницька	3,18	2,53	0,3	76,8
Волинська	1,7	1,21	0,1	74,5
Дніпропетровська	10,7	18,7	10	75,2
Донецька	5,2	10,8	0,2	76,2
Житомирська	2,09	1,7	0,1	73,4
Закарпатська	1,39	0,79	0,6	72,8
Запорізька	4,2	8,39	к/с	75,0
Івано-Франківська	2,2	2,72	0,3	77,8
Київська	5,35	4,4	1,6	76,0
Кіровоградська	1,83	1,3	0,1	81,5
Луганська	0,96	0,69	0,1	77,4
Львівська	5,43	4,1	3,2	71,1
Миколаївська	2,28	2,33	2,1	78,1
Одеська	4,98	2,64	1,6	71,7
Полтавська	4,89	6,73	0,2	75,7
Рівненська	1,63	1,63	0,1	72
Сумська	1,93	1,71	0,8	72,6
Тернопільська	1,49	0,83	0,2	73,5
Харківська	5,87	6,45	9,2	70,9
Херсонська	1,62	1,13	0,3	78,5
Хмельницька	2,2	1,79	к/с	77,3
Черкаська	2,41	2,61	0,6	76,7
Чернівецька	1	0,54	0,6	68,4
Чернігівська	2,08	1,1	0,4	70,2
Київ	23,4	13,2	58,3	68,5

Джерело: складено авторами за: *Державна служба статистики України*. URL:

номіці країни. До показників, що характеризують рівень індустріалізації економіки належать: обсяг реалізованої промислової продукції, ВДВ промисловості. До показників, що характеризують рівень інноваційності промислового сектору належать обсяги впровадженої інноваційної продукції і витрати на інноваційну діяльність промислових підприємств. За результатами розрахунків частки кожного регіону країни за обраний період часу будуються відповідні регіональні структури. Такі структури наочно демонструють сучасний стан і динаміку рівня індустріалізації економіки області та інноваційності її промислового сектору.

Погоджуємося з висновками науковців у тому, що відбір факторів для подальшого дослідження пов'язаний з можливостями їх статистичного ви-

Частка промислового експорту, %	Частка імпорту промислової продукції, %	Частка капітальних інвестицій, %	Частка обсягів викидів від стаціонарних джерел забруднення, %	Рівень продуктивності праці, тис. грн на одну особу
1,92	0,96	1,79	3,54	971,43
1,22	2,49	1,1	0,25	777,39
17,87	8,06	19,53	23,98	1298,92
10,34	2,6	9,17	33,19	1476,10
1,13	0,95	1,79	0,53	650,55
2,48	2,33	1,17	0,12	503,79
6,96	2,81	4,52	6,61	1060,43
1,71	1,37	2	7,69	734,09
3,75	7,68	6,46	2,64	1106,35
1,5	0,4	0,88	0,5	806,46
0,25	0,36	0,56	1,57	554,04
4,31	6,53	4,03	3,36	864,09
5,08	1,64	1,14	0,54	854,49
2,49	3,17	2,54	1,6	902,69
4,69	2,58	6,54	2,34	1063,18
1,03	0,79	1,03	0,42	600,23
1,56	1,18	1,04	0,82	772,28
1	0,73	0,95	0,37	707,61
2,65	3,3	3,73	3,27	754,32
0,61	0,37	0,64	0,76	748,36
1,35	0,86	1,31	0,94	763,48
1,3	1,45	1,23	2,12	966,01
0,3	0,27	0,41	0,08	470,50
1,75	0,66	0,81	1,03	1523,42
22,52	42,61	25,5	1,73	1498,35

<https://www.ukrstat.gov.ua/>

міру для кількісної оцінки такого впливу. Водночас оновлення національного законодавчого поля, а саме набуття чинності відповідної Постанови Кабінету Міністрів України⁸, створило умови для проведення моніторингу і оцінювання державної регіональної політики на основі переліку показників щорічного моніторингу розвитку регіонів. Наведений у державних стратегічних документах перелік показників щорічного моніторингу розвитку регіонів складається з 74 показників, згрупованих за тематичними блоками, а саме: економічна ефективність, інвестиційно-інноваційний розвиток, фінан-

⁸ Деякі питання проведення моніторингу та оцінювання державної регіональної політики. Постанова Кабінету Міністрів України № 305 від 15.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2024-%D0%BF#Text>

сова самодостатність, цифровий розвиток, ефективність ринку праці, соціальна згуртованість, розвиток інфраструктури, енергоефективність, стан навколишнього природного середовища, розвиток освіти, здоров'я населення, розвиток культури. Водночас даний перелік не виділяє окремі аспекти інноваційно-промислового розвитку регіонів, які потребують деталізованого аналізу, тому для даної оцінки пропонується визначити його рівень за такими відносними показниками: частка валового регіонального продукту області в загальній структурі ВВП країни; частка обсягу реалізованої продукції (ОРП) області у загальній структурі ОРП країни; частка витрат на ДіР області в загальній структурі витрат на ДіР країни; продуктивність праці за регіонами; частка підприємств області, які одержали прибуток; частка промислового експорту області в загальній структурі експорту країни; частка імпорту промислової продукції області в загальній структурі імпорту країни; частка прямих іноземних інвестицій області в загальній структурі ПІІ; частка капітальних інвестицій (КІ) області в їх загальній структурі; частка обсягів викидів від стаціонарних джерел забруднення області в загальній структурі обсягів викидів (табл.).

Порівнюючи частку ВРП областей у загальній структурі ВВП України у 2021 р., можна виділити промислових лідерів: Київ (23,4 %), Дніпропетровську (10,7 %), Харківську (5,9 %), Львівську (5,4 %), Київську (5,4 %), Одеську і Полтавську (по 5 %) області. Аналіз тенденцій формування ВРП областей України за 2017—2021 рр. показав його зростання в усіх областях (рис. 1).

Щорічні темпи зростання з 2017 по 2021 р., за винятком 2020 р., коли спалахнула пандемія COVID-19, у всіх областях України коливалися від 17,6 до 23,4 %. За часткою обсягу реалізованої продукції області в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні, найбільше промислової продукції реалізовано в Києві: у 2022 р. — 43,54 %, що перевищує рівень 2017 р. (39,97%); Дніпропетровській області: у 2022 р. — 10,19 %, що на 1,00 в. п. менше рівня 2017 р. (11,19 %); Львівській області: у 2022 р. — 6,27 %, що на 2,67 в. п. більше рівня 2017 р. (3,6 %) (рис. 2). Найзначніше скорочення обсягів реалізованої продукції у промисловості у 2022 р. порівняно з 2017 р. відбулося в Донецькій — 3,77 в. п., Харківській — 1,25 в. п., Дніпропетровській — 1,00 в. п., Запорізькій — 0,67 в. п., Херсонській та Миколаївській — по 0,63 в. п., Полтавській — 0,48 в. п. і Луганській — 0,49 в. п. областях. Це пов'язано з тим, що ці області найбільше постраждали від наслідків повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

За обсягами витрат на ДіР у 2018—2021 рр. регіонами-лідерами залишалися Київ, Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Одеська і Київська області (рис. 3).

Частка підприємств, які одержали прибуток у 2021 р., була найбільшою в Кіровоградській (81,5 %), Миколаївській (71,8 %), Івано-Франківська (77,8 %), Луганській (77,4 %) і Вінницькій (76,8 %) областях. Частка підприємств, які у 2023 р. одержали більший прибуток порівняно з 2018 р., зросла в Чернівецькій (на 11,3 в. п.), Львівській (на 9,8 в. п.), Рівненській (на 7,7 в. п.) областях і

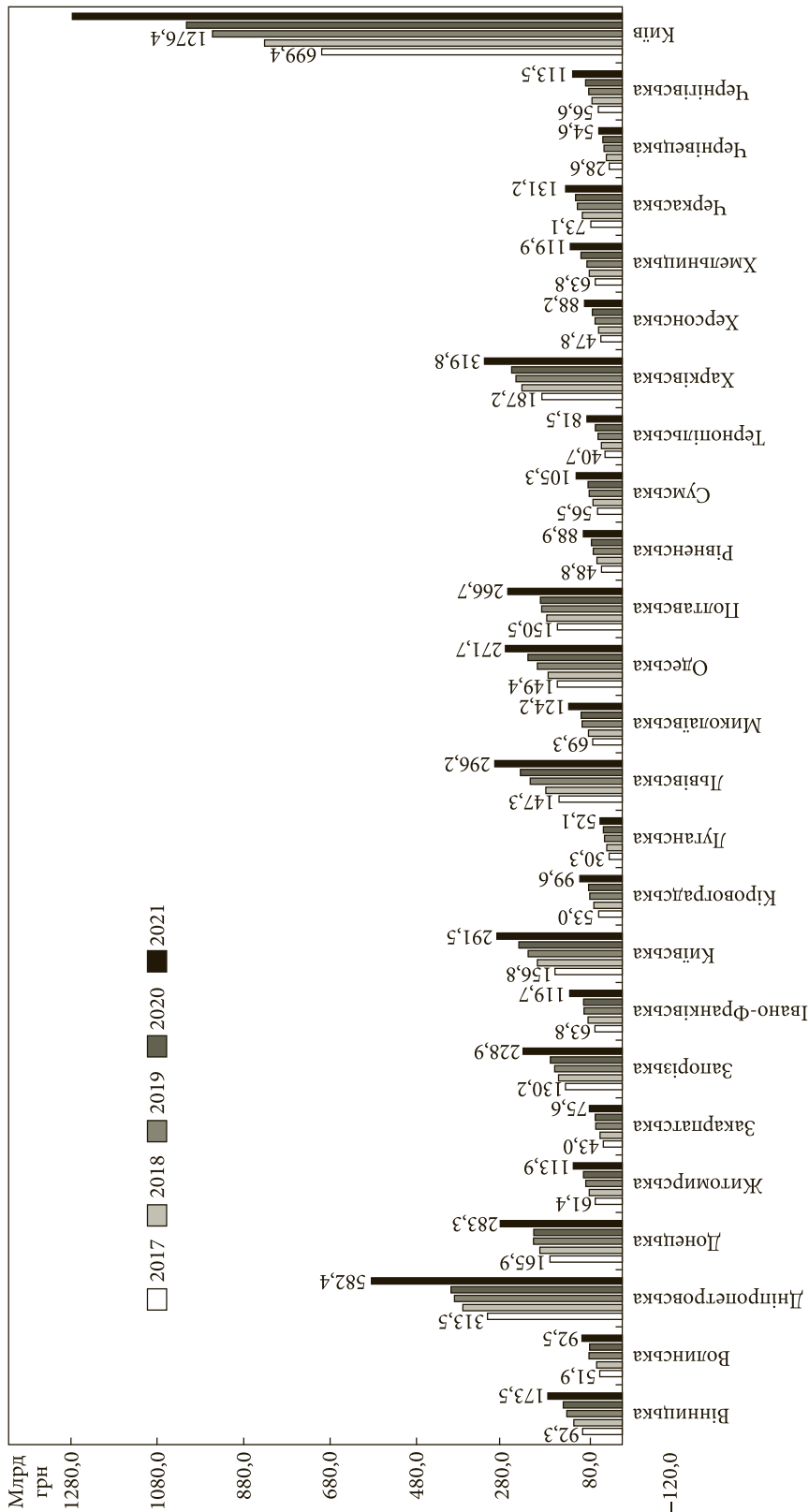

Рис. 1. Динаміка валового регіонального продукту у 2017 — 2021 рр., у фактичних цінах, млрд грн
 Джерело: складено авторами за: Валовий регіональний продукт у 2021 році. Стат. зб. Державна служба статистики України. Київ, 2023.
 URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/05/zb_vpr_vpr_2021.pdf

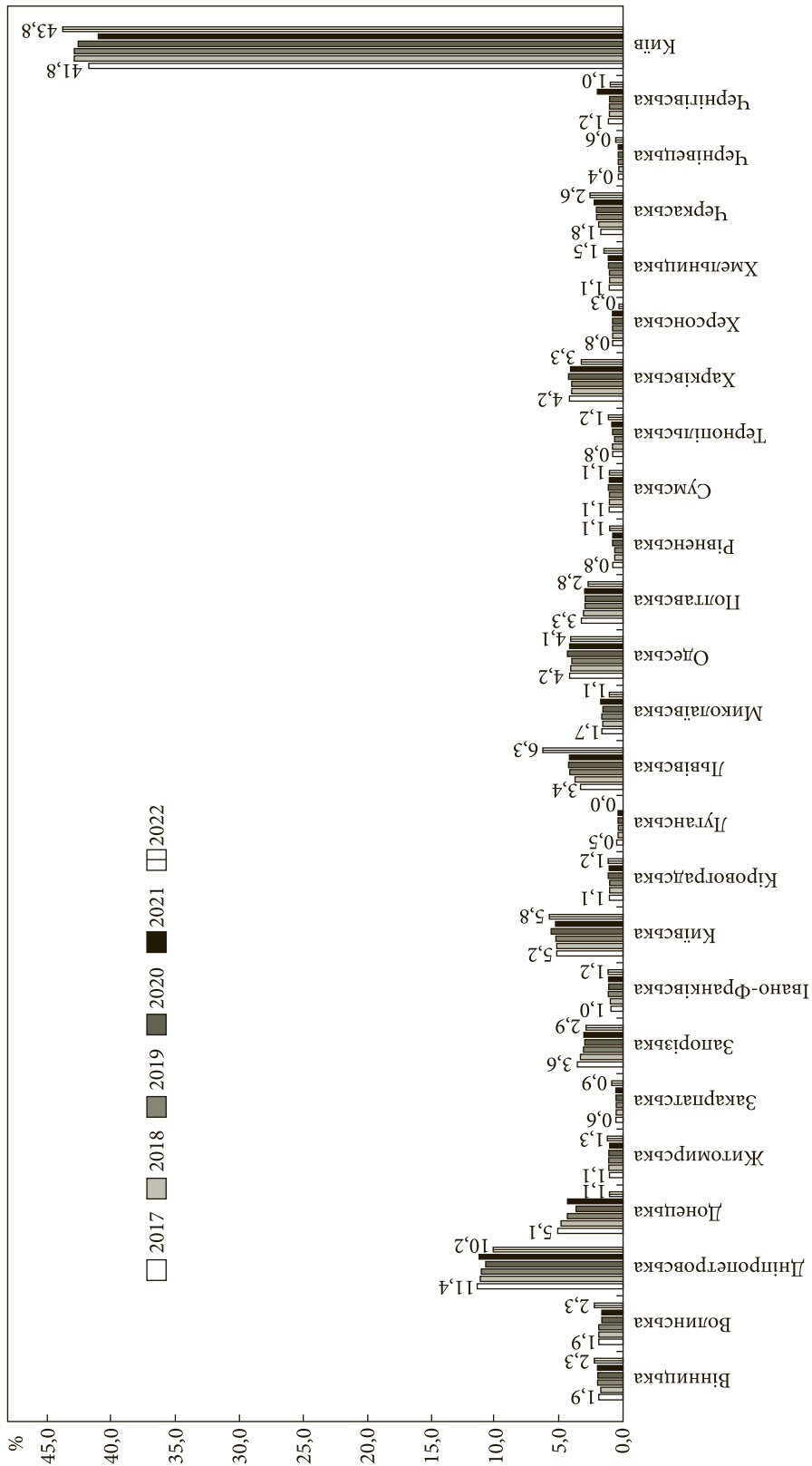

Рис. 2. Частка обсягу реалізованої продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні у 2017—2021 рр., %
 Джерело: складено авторами за: *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm

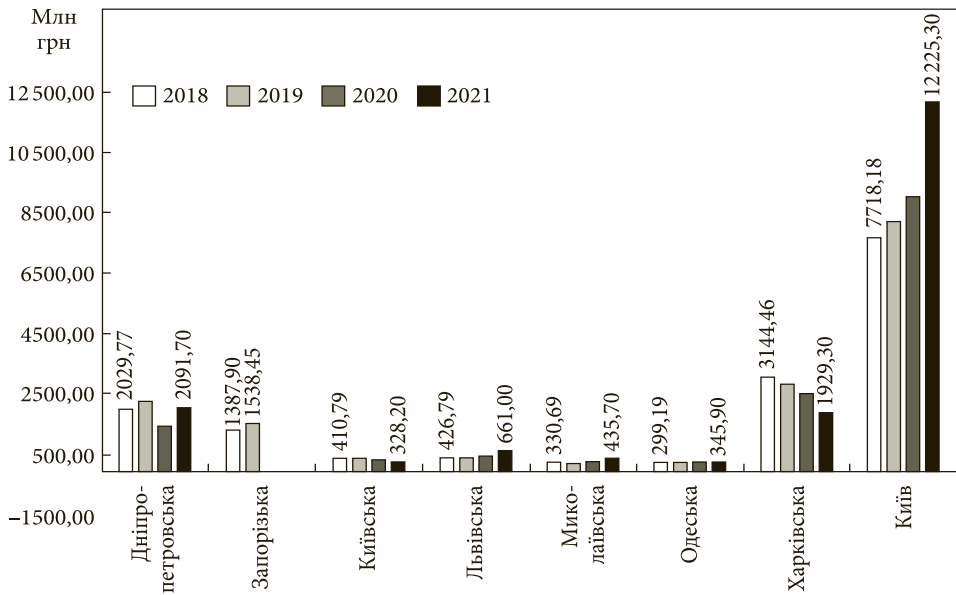

Рис. 3. Витрати на наукові дослідження і розробки за регіонами у 2018—2021 рр., млн грн

Джерело: складено авторами за: Наукова та інноваційна діяльність України 2020. Стат. зб. Київ, Державна служба статистики України, 2021. 243 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/zb_Nauka_2020.pdf

Києві (на 9,0 в. п.). Водночас вона скоротилася переважно в тих областях, які знаходяться поруч з лінією бойових дій: Донецькій (на 33,7 в. п.), Миколаївській (на 22,3 в. п.), Запорізькій (на 13,1 в. п.) і Херсонській (на 11,8 в. п.).

За часткою промислового експорту в загальній структурі експорту країни у 2021 р. лідерами були Київ (22,5 %), Дніпропетровська (17,9 %), Донецька (10,3 %), Запорізька (7,0 %) і Миколаївська (5,1 %) області. Максимальне зниження частки промислового експорту в загальній структурі експорту країни у 2023 р. порівняно з 2018 р. відбулося в тих областях, які найбільше страждають від наслідків війни: Донецькій — 9,6 в. п., Дніпропетровській — 3,3 в. п., Запорізькій — 3,1 в. п., Миколаївській — 1,7 в. п., Харківській і Херсонській — по 0,5 в. п. Натомість зростання частки промислового експорту в загальній структурі експорту країни у 2023 р. порівняно з 2018 р. мало місце в Києві (на 4,3 в. п.), Черкаській і Вінницькій (на 1,7 в. п.), Одеській (на 1,5 в. п.), Київській (на 1,2 в. п.) і Кіровоградській (на 1,1 в. п.) областях.

За часткою імпорту промислової продукції у загальній структурі імпорту країни найбільшими імпортерами промислової продукції у 2021 р. були Київ (42,6 %), Дніпропетровська (8,1 %), Київська (7,7 %) і Львівська (6,5 %) області. У 2023 р. найбільше імпортували порівняно з 2018 р. за часткою промислового імпорту області в структурі загального імпорту країни такі області, як Львівська (на 4,4 в. п.), Волинська (на 1,7 в. п.), Одеська (на 1,0 в. п.), а також Київ (на 2,8 в. п.). Скорочення частки промислового імпорту в загальній структурі за цей самий період відбулося в Донецькій (на 3,8 в. п.),

Дніпропетровській (на 2,3 в. п.), Запорізькій (на 1,8 в. п.), Харківській та Херсонській (на 0,6 в. п.) областях.

Найбільше капітальних інвестицій у 2021 р. залучено в Києві (25,5 %), Дніпропетровській (19,5 %), Донецькій (9,2 %), Полтавській (6,5 %) і Київській (6,5 %) областях. Протягом 2018—2023 рр. обсяги капітальних інвестицій в Україні скоротилися на 24,9 % — з 526,34 млрд до 395,45 млрд грн. Найзначніше скорочення обсягів капітальних інвестицій у 2023 р. порівняно з 2018 р. відбулося в Луганській (на 96,4 %), Херсонській (на 93,4 %), Донецькій (на 77,4 %), Запорізькій (на 59,9 %), Одеській (на 54,3 %), Миколаївській (на 48,8 %) і Харківській (на 43,5 %) областях. Натомість зростання обсягів капітальних інвестицій за цей період спостерігалось лише у двох областях — Рівненській (на 42,3 %) і Полтавській (на 3,9 %).

За часткою обсягів викидів від стаціонарних джерел забруднення в цілому по Україні у 2023 р. порівняно з 2018 р. відбулося скорочення на 51,2 %, або на 1284,1 тис. т. Найбільшим воно було в Луганській (на 100 %), Донецькій (на 79,5 %), Запорізькій (на 71,2 %), Миколаївській (на 57,3 %) і Херсонській (на 55,6 %) областях. Зростання обсягів викидів від стаціонарних джерел забруднення у 2023 р. порівняно з 2018 р. мало місце лише в Черкаській області (на 6,7%).

Рівень інноваційно-промислового розвитку регіонів тісно пов'язаний з економічним критерієм підвищення продуктивності праці, який характеризує ефективність її витрат у виробничій сфері й визначається відношенням обсягу виробленої за певний час продукції у грошовому вираженні до кількості зайнятого населення. Аналіз показав, що у 2021 р. рівень продуктивності праці в Україні становив 1078,69 тис. грн на одну особу. Серед лідерів з продуктивності праці у 2021 р. були Київ — 1498,35 тис. грн на одну особу, а також Чернівецька — 1523,42 тис. грн на одну особу, Донецька — 1476,10 тис. грн на одну особу, Дніпропетровська — 1298,92 тис. грн на одну особу і Київська — 1106,35 тис. грн на одну особу області.

Протягом 2018—2022 рр. найбільший приріст продуктивності праці продемонстрували Чернівецька (+86,23 %), Львівська (+84,41 %) і Тернопільська (+62,39 %) області. Найменші темпи спостерігалися в Луганській (+3,40 %) і Миколаївській (+4,77 %) областях, а в Донецькій області рівень продуктивності праці знизився на 11,27 % (з 1226,23 тис. грн на одну особу у 2018 р. до 910,63 тис. грн на одну особу у 2022 р.).

Як свідчить аналіз інноваційно-промислового розвитку в регіонах, у 2021 р. лідерами були Київ, Дніпропетровська і Донецька області. До областей з високим значенням окремих показників належали Київська, Запорізька, Полтавська, Львівська і Харківська. Уся решта областей України суттєво відставала від вищеназаних. Виявлені тенденції говорять про нерівномірність розвитку регіонів, що призводить до збільшення розриву між центром та іншими територіями, посилення кризових явищ у областях-аутсайдерах. Зростання таких розривів і диспропорцій є наслідком недостатньої ефективності регіональної соціально-економічної політики країни.

Натомість у 2022 р. ситуація суттєво змінилась. Активні бойові дії унеможливили ведення нормальної господарської діяльності в багатьох промислово розвинутих областях (Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Запорізькій і Харківській), що спричинило суттєве погіршення основних показників, які визначають інноваційно-промисловий розвиток. Водночас у інших областях ці показники покращилися за рахунок релокації бізнесу, створення і розвитку мереж індустріальних парків і кластерів.

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА СТАН ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

На початок 2022 р. регіони України відрізнялися один від одного як за науково-технічним і виробничим потенціалом, так і за рівнем соціально-економічного розвитку, і ці відмінності суттєво впливали на їх інноваційно-промисловий розвиток. Після повномасштабного вторгнення РФ існуючі проблеми загострилися, а інноваційно-промисловий розвиток регіонів опинився під загрозою. Усупереч обставинам промислові підприємства в регіонах вимушені справлятися з ризиками і наслідками війни, серед яких найбільш негативними є: втрати від знищення активів; ризики, пов'язані з безпекою персоналу; зруйнована інфраструктура; дефіцит ресурсів; здорожчання сировини внаслідок порушення логістичних каналів; перебої з енергопостачанням; кадровий голод через міграцію кваліфікованих працівників; брак фінансових коштів, що в цілому призводить до скорочення масштабів діяльності, зниження платоспроможності споживачів і втрати ринків збуту.

Водночас завдяки релокації бізнесу, яка відбувається через військові дії на певних територіях, розширюються виробничі можливості в окремих областях України, що пояснюється їх відносною безпекою, експортоорієнтованістю (близькістю до західного кордону) і налагодженою логістикою. Зокрема, за урядовою програмою до західних регіонів України переїхали 840 підприємств із сходу й півдня. Найпривабливішими виявилися Львівська (199 підприємств), Закарпатська (120 підприємств), Чернівецька (78 підприємств) та Івано-Франківська (70 підприємств) області. Найменше підприємств було релоковано до Кіровоградської (17 підприємств), Житомирської (6 підприємств) і Одеської (3 підприємства) областей⁹.

Варто зазначити, що протягом дії урядової програми релокації спостерігається поступове зростання кількості релокованих підприємств. Зокрема, лише до Львівської області станом на 23 жовтня 2023 р. релоковано вже 230 підприємств. Здебільшого вони працюють у галузях машинобудування і металообробки, легкій та харчовій промисловості. Серед них: «Пожмашина» (виробництво пожежної техніки, Чернігівська обл.), «Вертикаль» (при-

⁹ 840 підприємств в Україні переїхали через війну у безпечні регіони. Топ затребуваних регіонів у бізнесу. *Opendatabot*. 2023. 23 жов. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war> (дата звернення: 13.08.2024).

ладобудування, Харківська обл.), UKROP (патронний завод, Київська обл.), «Вітропарки України» (відновлювальна енергетика, Донецька обл.), «Рубіжанська панчішна мануфактура» (легка промисловість, Луганська обл.), Matroluxe (виробництво матраців, Дніпро), Citius S (виробництво спец-транспорту, Запорізька обл.) та ін.¹⁰

Більшість релокованих підприємств відновили свою роботу в тих областях, які до повномасштабного вторгнення відносилися переважно до аутсайдерів. Успіх програми релокації найкраще проявився там, де місцевим органам виконавчої влади вдалося впровадити проактивну інноваційно-промислово політику¹¹. Завдяки релокації відбулися диверсифікація виробничо-господарської діяльності, зміна організаційної та підприємницької культури через поєднання досвіду, управлінських навичок, швидкості ухвалення рішень, що в цілому позитивно вплинуло на розвиток бізнес-середовища і стимулювання конкуренції. Є також і стримувальні фактори, пов'язані з нерозвинутістю інфраструктурної складової людського капіталу, недостатністю кваліфікованих кадрів для забезпечення потреб виробничої діяльності тощо.

Крім того, покладатися лише на релокацію виробничих підприємств як на єдиний інструмент інноваційно-промислового розвитку регіону теж недоцільно, оскільки їх діяльність не гарантує швидкого економічного зростання. Саме тому закладені в регіональних стратегіях соціально-економічного розвитку областей засади розвитку інноваційної екосистеми і людського капіталу, на наш погляд, потребують дієвих інструментів реалізації, спрямованих на формування стимулюючого середовища для дифузії інновацій і підтримки регіональних виробників — кластерів у рамках обміну досвідом, фінансуванню, лідерством і коучингом, навчання й підтримки підприємництва, покращення соціальних і медичних послуг, створення умов для соціальної адаптації переміщених працівників, збільшення кількості освітніх установ у сфері підготовки відповідних кадрів.

Дієвим інструментом, який, розвиваючи наявні сильні сторони в регіоні, сприяючи працевлаштуванню населення певної громади і збільшенню податкових надходження до місцевих бюджетів, успішно зарекомендував себе в інноваційно-промисловому розвитку країн-лідерів, є індустріальні парки. Такі об'єкти сприяють фінансовій спроможності регіонів забезпечити розвиток людського капіталу, покращують економічні, соціальні й управлінські процеси, розвивають міську інфраструктуру, поліпшують екологічний стан довкілля.

¹⁰ Собкевич О. Заходи підтримки промисловості України під час повномасштабної війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. 19 груд. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/zakhody-pidtrymky-promyslovosti-ukrayiny-pid-chas-povnomasshtabnoyi-viynu> (дата звернення: 13.08.2024).

¹¹ Нагаєвщук А. Як людський капітал сприятиме повоєнному відновленню України. *Nakypilo*. 2024. 27 січ. URL: <https://nakypilo.ua/teksty/suspilstvo/yak-liudskiy-kapital-spriyatyme-povoiennomu-vidnovlenniu-ukrainy/> (дата звернення: 13.08.2024).

Практика будівництва і запуску індустріальних парків у світі відома з 1950-х років, хоча фактично першим ще в 1896 р. став Trafford Park поблизу Манчестера¹². Вони забезпечують близько 80 % національного експорту, 70 % промислового виробництва і 50 % зайнятості в промисловості.

Серед європейських країн, що стояли біля витоків розвитку індустріальних парків, назвемо Німеччину, яка ще в 1963 р. створила Euro-Industriepark Munchen. Цікаво, що на той момент основним завданням для бізнесу було залучення інвестицій, сьогодні ж пріоритетом є поєднання пошуку новітніх технологій і екологічної складової. Наразі в Німеччині успішно функціонують близько 200 індустріальних парків, а одним з яскравих прикладів є Frankfurt-Hochst, розташований по обидва боки річки Майн. Там знаходяться виробничі об'єкти і лабораторії гіганта хімічної індустрії Sanofi-Aventis, а також підприємства суміжних галузей. На його території діють понад 90 науково-виробничих компаній з галузей фармакології, біотехнології, хімічної і фармацевтичної промисловості. У квітні 2022 р. міська рада Мюнхена вирішила перепланувати цей район, додавши до нього житлові будинки, а в деяких промислових будівлях відкрити техноклаби.

У Польщі працюють 14 спеціальних економічних зон (CE3) із 78 індустріальними парками. Вони почали створюватись у середині 1990-х років, на фоні безробіття в країні. Зокрема, завдяки ним протягом наступного десятиліття ВВП Польщі зріс на 50 %, а експорт — майже втричі.

Досвід Туреччини підтверджує, що розвиток екопромислових парків є концепцією, що поширюється як модель сталого розвитку. Проте в процесі перетворення промислових зон на екоіндустріальні парки виникають практичні проблеми, пов'язані з недосконалістю організаційних та інституційних структур, відсутністю інтересу компаній, недостатністю джерел фінансування, недотриманням міжнародних стандартів (Dolgen, Necdet, 2020).

В Україні наприкінці 1990-х — початку 2000-х років теж були перші спроби організації індустріальних парків. Проте нормативно-правові засади були закладені лише у 2012 р. з ухваленням відповідного Закону України¹³. Однак протягом тривалого періоду цей інструмент не був реалізований повною мірою, а позитивні зміни відбулися тільки з початком війни, і станом на 16 серпня 2024 р. в Україні зареєстровано вже 90 індустріальних парків майже в усіх областях. Такі ініціативи — частина політики «Зроблено в Україні» та Державної програми стимулювання розвитку індустріальних парків, що вирішує суттєву проблему відсутності необхідної інженерно-транспортної інфраструктури. Програма передбачає до 150 млн грн для забезпечення будівництва необхідної інфраструктури. Кошти надаються на безповоротній основі, покриваючи до 50 % кошторисної вартості робіт, та-

¹² Індустріальні парки стануть рушієм розвитку українських міст. Пояснюємо на прикладах. *Alterra Group*. 2024. 20 лют. URL: <https://alterragroup.com.ua/industrialni-parki-stanut-rushiiem-g.html> (дата звернення: 15.08.2024).

¹³ Про індустріальні парки. Закон України № 5018-VI від 17.09.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>

ких як облаштування території або будівництво інженерно-транспортної інфраструктури, а для деокупованих територій — держава покриває 80 % вартості¹⁴. Також програма передбачає компенсацію до 50 % вартості придбання до електромереж. Ініціатори створення парків можуть залучати як приватне, так і державне фінансування¹⁵.

Розвиток індустріальних парків дозволяє вирішити проблему зовнішньої релокації українського бізнесу до інших країн, адже пов'язані з війною виклики, а також складнощі в податковій сфері (труднощі з поверненням ПДВ, блокування податкових накладних, податкові перевірки бізнесу, брак кредитних ресурсів, прояви корупції тощо) змушують український бізнес релокувати виробничі потужності за межі країни. Наприклад, лише протягом першого року широкомасштабного вторгнення українські громадяни зареєстрували в Польщі 10 200 одноосібних підприємств і 3600 компаній з українським капіталом. Частка українців у кількості нових підприємств у Польщі зросла до 8,5 % у вересні 2022 р. (до початку війни — нижче 1 %)¹⁶. Більшість з них мають намір залишитися на польському ринку незалежно від результату завершення війни. До того ж у країнах ЄС створено спеціальні стимули для відкриття бізнесу. Якщо бізнес зареєстровано в ЄС, то покупець не сплачує ПДВ під час розмитнення, тоді як у випадку роботи з українськими фірмами треба заплатити 23 %. З огляду на великий імпорتنний потенціал і високу зацікавленість споживачів в українських продуктах на європейському ринку, українські компанії реєструють там свої представництва.

За допомогою розвитку індустріальних парків в Україні можна подолати ще одну проблему — полегшити відкриття інноваційних високотехнологічних українських виробництв (Sherp, Hydrosila, Agricom Group, «Фармак», Аїах) за кордоном. Це дасть змогу зменшити втрати бюджету України від недоотриманих податків, нестворених робочих місць, відпливу людського капіталу. Отже, в умовах війни індустріальні парки є зручним промисловим майданчиком для розвитку релокованого бізнесу і створення нових виробничих потужностей, дієвим способом розв'язання проблеми безробіття в громадах. Але насамперед це довгостроковий інструмент повоєнного відродження і розвитку української економіки, який необхідно активізувати.

У цьому контексті важливо налагодити системну роботу із стратегічного планування потреб, оцінювання наявних потужностей і сировини, розрахунку необхідних нових потужностей і сировини, формування набору

¹⁴ Ще три індустріальні парки отримали державне стимулювання. *Урядовий портал*. 2024. 18 вер. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shche-try-industrialni-parky-otrimaly-derzhavne-stymuliuvannia>

¹⁵ Деякі питання проведення моніторингу та оцінювання державної регіональної політики. Постанова Кабінету Міністрів України № 305 від 15.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2024-%D0%BF#Text>

¹⁶ Krasuski K. Ukrainians Rush to Relocate Businesses to Poland After Invasion. *Bloomberg*. 2023. Jan 10. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-01-10/ukrainians-rush-to-relocate-businesses-to-poland-after-invasion?srnd=premium-europe> (дата звернення: 13.08.2024).

стимулів і гарантій для інвесторів з метою відновлення існуючих і введення нових виробничих потужностей з виробництва продукції з високою доданою вартістю, що також забезпечить створення додаткових робочих місць у інших секторах економіки. Державні стимули розвитку індустріальних парків мають бути закладені у візії майбутнього, зокрема, у стратегічних документах державного і регіонального управління. Серед основних інструментів державної підтримки можуть бути: дешеві кредити; упровадження системи пільг з конкретними термінами дії і контроль за їх використанням; ефективна протидія недобросовісній конкуренції; підтримка розвитку торговельних каналів і логістики; державне стимулювання екологічності індустріальних парків; спрощення доступу до об'єктів інфраструктури (підключення до енергетичних мереж, водопостачання). Ще одним дієвим інструментом може стати Фонд розвитку, який надаватиме фінансову, технічну і консультаційну допомогу учасникам індустріальних парків, активно працюватиме над залученням приватних партнерів та інвесторів, щоб якнайбільше українських проектів дістали можливість реалізуватися й вивести на внутрішній та зовнішній ринок нові технології, товари чи послуги.

Для реалізації цих ініціатив доцільно створити регіональний грантовий офіс на базі об'єднання індустріальних парків. Це надасть широкі можливості для залучення міжнародних грантів і участі в європейських та інших міжнародних заходах, що фасилітуватимуть розвиток індустріальних парків в Україні. У цьому контексті слід звернути увагу на можливості програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу — Ukraine Facility на 2024—2027 рр. обсягом 50 млрд євро, яка націлена на підтримку макрофінансової стабільності України.

Водночас у тих областях, що наближені до активних бойових дій, ключовим пріоритетом є забезпечення безпеки громадян і нормальних умов ведення економічної діяльності. Не всі промислові підприємства можуть скористатися програмою релокації і перевезти свої виробничі активи в безпечніші місця. Це пов'язано з тим, що їх виробничі процеси або пов'язані з родовищами, або їх переміщення є неможливим технологічно, і вони вимушені працювати навіть під ворожими обстрілами. Тому в цих регіонах відновлення повноцінного інноваційно-промислового розвитку уможливиться лише після припинення воєнних дій.

ВИСНОВКИ

Інноваційно-промисловий розвиток регіонів України має значний потенціал завдяки історично сформованому потужному виробничому комплексу, налагодженим міжрегіональним зв'язкам, унікальним природним ресурсам, розвинутій науковій та освітній інфраструктурі у сфері підготовки персоналу для потреб виробництва в регіонах. Проте для реалізації цього потенціалу необхідно вирішити низку питань, у тому числі традиційні й системні, пов'язані з історичним розвитком промисловості України після здобуття незалежності (зношеність основних засобів, техноло-

гічна відсталість підприємств, фінансовий і кадровий дефіцит, нерівномірність розвитку регіонів), подолати обмеження, які суттєво поглибилися через повномасштабне вторгнення РФ. Війна в Україні позначилась і на інноваційно-промисловому розвитку регіонів, що спричинило низку негативних соціально-економічних наслідків, серед яких: зниження конкурентоспроможності українських виробників; критична залежність від імпорту; падіння попиту на продукцію, втрата ринків збуту і, як наслідок, зниження доходів підприємств і регіональних бюджетів; зменшення інвестиційної привабливості; загострення екологічних проблем, що в цілому призводить до посилення нерівності між регіонами і деградації виробничої інфраструктури.

Проведений аналіз показав, що економічний ландшафт країни суттєво змінюється під впливом воєнних чинників, змушуючи бізнеси шукати нові безпечні локації для своєї діяльності. Відповідно до чинних нормативно-правових актів визначено і проаналізовано комплекс показників, що характеризують загальний рівень інноваційно-промислового розвитку регіонів України за такими ознаками, як: загальний рівень промислового розвитку; науково-технологічний та інноваційний розвиток; рівень забезпеченості виробничими активами; трудовий потенціал; показники продуктивності праці та ефективності господарської діяльності; зовнішньоекономічна діяльність промислових підприємств регіону; екологічна сталість. Промислові лідери 2021 р. — Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька і Харківська області — втратили свої позиції. Водночас у інших областях відбулося покращення основних показників інноваційно-промислового розвитку за рахунок релокації бізнесу, створення і розвитку мереж індустріальних парків і кластерів. Ідеться про Львівську, Закарпатську, Чернівецьку та Івано-Франківську області, які до повномасштабного вторгнення належали переважно до областей, що відставали від лідируючих.

На основі узагальнення успішного зарубіжного досвіду запропоновано активізувати розвиток мереж індустріальних парків. Це потребує вдосконалення регулюючих норм законодавства, зокрема, у частині: розширення переліку видів діяльності учасників індустріального парку; закріплення поняття «екоіндустріальний парк»; урегулювання правил розміщення в межах індустріального парку крім промислових інших об'єктів (навчальних центрів, закладів громадського харчування та іншої допоміжної інфраструктури); урегулювання переходу права власності на землю від ініціатора індустріального парку до іншої юридичної особи; удосконалення процедури включення і виключення з Реєстру індустріальних парків України й вибору керуючої компанії; надання керуючим компаніям можливості скористатися державною програмою доступних кредитів «5-7-9». Це створить сприятливі умови для локального бізнесу і зростання кількості нових робочих місць. Крім того, масштабування високотехнологічного виробництва в межах індустріальних парків допоможе подолати технологічну відсталість у регіонах, надаючи підготовлену інфраструктуру і стимулюючи як внутрішні, так і зовнішні інвес-

тиці, а також сприятиме вирішенню проблеми зовнішньої релокації українського бізнесу до інших країн, розвиваючи наявні сильні сторони в регіоні.

Унаслідок військових дій зруйновано багато традиційних індустрій у історично сформованих регіонах України. Це створює додаткові обмеження для інноваційно-промислового розвитку, основними з яких є: *безпекові* (воєнний стан); *кадрові* (внутрішня і зовнішня міграція працездатного населення, дефіцит персоналу); *економічні* (зниження внутрішнього попиту на продукцію, обмежений доступ до інвестицій, нерозвинутий ринок капіталу, нестабільність національної валюти); *соціальні* (погіршення добробуту громадян, низька платоспроможність населення); *інфраструктурні* (зношеність інфраструктури, логістичні проблеми, енергетичний дефіцит); *зовнішні* (зниження експортного потенціалу, низький рівень інвестиційної привабливості), *екологічні* (проблеми з утилізацією відходів та ін.).

Поряд з обмеженнями і надскладними умовами ведення бізнесу, з'явилися і нові можливості для інноваційно-промислового розвитку регіонів України, а саме поява й стрімкий розвиток нових секторів і технологій, особливо в умовах необхідності адаптації до нових реалій, інтеграції до європейських ринків, цифровізації і розвитку зеленої енергетики. Війна в Україні стала каталізатором розвитку нових галузей промисловості, особливо в оборонній та IT-сферах, відновлюваній енергетиці й агропромислому комплексі. Однак розвиток цих галузей обмежується руйнуванням інфраструктури, відпливом кадрів і зменшенням експортних можливостей. Незважаючи на виклики, інноваційні галузі демонструють високий потенціал для відновлення економіки після війни. Підвищений попит на військове обладнання, озброєння і техніку стимулював українські підприємства до виробництва нових видів продукції, яка відповідає потребам армії. Зокрема, це виробництво дронів і безпілотних літальних апаратів, що стало однією з найбільш динамічно зростаючих галузей; модернізація військової техніки, систем зв'язку і протиповітряної оборони; налагодження виробництва боеприпасів та інших військових компонентів. Енергетична криза в регіонах, викликана руйнуванням інфраструктури і блокадою російськими військами, підштовхнула їх до розвитку децентралізованих відновлюваних джерел енергії шляхом переходу на альтернативні джерела енергії та підвищення енергоефективності будівель і промислових об'єктів. Руйнування транспортної інфраструктури і блокада портів змусили Україну шукати нові логістичні рішення шляхом модернізації залізничної інфраструктури, створення мереж логістичних хабів і складів на західних кордонах України, упровадження інноваційних рішень для управління внутрішніми ланцюгами поставок, включно з автоматизацією і використанням новітніх технологій.

Подальший розвиток окреслених інноваційних галузей визначатиме в короткостроковій перспективі можливості трансформації регіонів у інноваційно-промислові точки економічного зростання, які разом з відновленням традиційних секторів регіональної промисловості сприятимуть підвищенню стійкості й конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Геєць, В. (2023). Формування профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (погляд на перспективу). *Економіка України*. 66. 09 (742). 3-29. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.09.003>
- Райнерт, Е. (2015). Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними. Пер. з англ. П. Терещука. Київ, Темпора. 444 с.
- Амоша, О., Харазішвілі, Ю., Ляшенко, В. та ін. (2018). Модернізація економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації управління. Моногр. НАН України; Ін-т економіки пром-сті. Київ. 300 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/mono_2018_amosha_kharazishvili_liashenko_compressed.pdf
- Стороняньська, І., Залуцький, І. (2023). Визначення принципів регіональної політики в контексті сучасних проблем просторового розвитку України. *Економіка України*. 66. 10 (743). 23-43. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.023>
- Геєць, В., Гриценко, А. (Ред.) (2016). Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливність. Моногр. зб. НАН України; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ. 221 с. URL: <https://ief.org.ua/publication/zbirnyk-naukovykh-prac/2016/rekonstruktyvnyu-ekonomichnyu-rozvytok-osnovni-naprjamy-efektyvnist-i>
- Залознава, Ю. (2017). Економічні та соціальні проблеми розвитку промисловості. Моногр. НАН України; Ін-т економіки пром-сті. Київ. 288 с. URL: <http://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografii/2017/Zaloznova2017.pdf>
- Даниленко, А., Венгер, В. (2022). Розвиток реального сектору економіки України у повоєнному відновленні. *Фінанси України*. № 6. С. 7—32. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.06.007>
- Власюк, В., Максютя, А., Поважнюк, С. (2020). Економічне відродження через індустріальний розвиток України. Харків, Повноколір. 432 с. URL: https://www.expert.kiev.ua/docs/book2020_13.pdf
- Кіндзерський, Ю. (2023). Промислова політика для економічного розвитку: до проблеми її обґрунтування з позицій світового досвіду та в контексті необхідності використання у воєнний період та при повоєнному відновленні в Україні. *Економічний аналіз*. Вип. 33. С. 110—129. <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.110>
- Крехівський, О., Саліхова, О. (2022). Повоєнна модернізація промисловості: внутрішні та зовнішні ресурси. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки*. № 125 (6). С. 83—104. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(125\)06](https://doi.org/10.31617/3.2022(125)06)
- Кушніренко, О. (2023). Модернізація стратегічних галузей національної економіки в умовах децентралізації. *Вісник економічної науки України*. № 2 (45). С. 97—106. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2\(45\).97-106](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2(45).97-106)
- Яремко, Л., Яремко, С. (2020). Інноваційний розвиток регіону та шляхи його забезпечення. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Вип. 6(146). С. 76—82. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-6-1>
- Ляшенко, В., Харазішвілі, Ю. (2016). Стратегічні сценарії структурного розвитку промислових регіонів України. *Вісник економічної науки України*. № 2. С. 113—126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2016_2_27
- Nosova, O. (2017). The effects of industrial policy on regional development in Ukraine. *Zarządzanie Publiczne*. Vol. 42. No. 4. <https://doi.org/10.15678/ZP.2017.42.4.07>
- Ishchuk, S., Sozansky, L., Liahovska, O., Koval, L., Ryvak, N. (2022). Regional functioning specifics of the Ukrainian economy industrial sector in conditions of development

- instability. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 6 (47). P. 253—265. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3932>
- Dolgen, D., Necdet, A. (2020). Eco-Industrial Parks: Experiences from Turkey. *Global Journal of Ecology*. 030-032. <https://doi.org/10.17352/gje.000016>

Надійшла 15.08.2024

Прорецензована 10.09.2024

Доопрацьована 06.11.2024

Підписана до друку 15.11.2024

REFERENCES

- Heyets, V. (2023). Formation of the profile of strategically important industrial activity types in Ukraine (an outlook). *Economy of Ukraine*. 66. 09 (742). 3-29. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.09.003> [in Ukrainian].
- Reinert, E. (2015). How Rich Countries Got Rich... and Why Poor Countries Stay Poor. Kyiv. 444 p. [in Ukrainian].
- Amosha, O., Kharazishvili, Yu., Lyashenko, V. et al. (2018). Economic modernization of Ukraine's industrial regions in the context of management decentralization. Kyiv. 300 p. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/mono_2018_amosha_kharazishvili_liashenko_compressed.pdf [in Ukrainian].
- Storonyanska, I., Zalutsky, I. (2023). Determination of regional policy principles in the context of current spatial development challenges in Ukraine. *Economy of Ukraine*. 66. 10 (743). 23-43. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.023> [in Ukrainian].
- Heyets, V., Grytsenko, A. (Eds.) (2016). Reconstructive economic development: main directions, efficiency and social justice. Kyiv. 221 p. URL: <https://ief.org.ua/publication/zbirnyk-naukovykh-prac/2016/rekonstruktyvnyy-ekonomichnyy-rozvytok-osnovni-naprjamy-efektyvnist-i-> [in Ukrainian].
- Zaloznova, Yu. (2017). Economic and social problems of industrial development. Kyiv. 288 p. URL: http://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografii/2017/Zaloznova_2017.pdf [in Ukrainian].
- Danylenko, A., Venger, V. (2022). Development of real sector of Ukrainian economy in the framework of the post-war recovery. *Finance of Ukraine*. No. 6. P. 7-32. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.06.007> [in Ukrainian].
- Vlasyuk, V., Maksyuta, A., Povazhnyuk, S. (2020). Economic revival through industrial development of Ukraine. Kharkiv. 432 p. URL: https://www.expert.kiev.ua/docs/book2020_13.pdf [in Ukrainian].
- Kindzerskyi, Yu. (2023). Industrial policy for economic development: To the problem of its justification from the standpoint of world experience and in the context of the need for use during the war period and post-war recovery in Ukraine. *Economic Analysis*. Vol. 33. P. 110-129. <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.110> [in Ukrainian].
- Krekhivskyi, O., Salikhova, O. (2022). Post-war industrial modernization: internal and external resources. *Foreign trade: economics, finance, law. Economic Sciences*. No. 125 (6). P. 83-104. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(125\)06](https://doi.org/10.31617/3.2022(125)06) [in Ukrainian].
- Kushnirenko, O. (2023). Modernization of Strategic Industries of the National Economy in the Conditions of Decentralization. *Herald of the Economic Sciences of Ukraine*. No. 2 (45). P. 97-106. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2\(45\).97-106](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.2(45).97-106) [in Ukrainian].
- Yaremko, L., Yaremko, S. (2020). Innovative development of the region and the ways for its implementation. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. Vol. 6(146). P. 76-82. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-6-12> [in Ukrainian].

- Lyashenko, V., Kharazishvili, Yu. (2016). Strategic scenarios for the structural development of Ukraine's industrial regions. *Herald of the Economic Sciences of Ukraine*. No. 2. P. 113-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2016_2_27 [in Ukrainian].
- Nosova, O. (2017). The effects of industrial policy on regional development in Ukraine. *Zarządzanie Publiczne*. Vol. 42. No. 4. <https://doi.org/10.15678/ZP.2017.42.4.07>
- Ishchuk, S., Sozansky, L., Liahovska, O., Koval, L., Ryvak, N. (2022). Regional functioning specifics of the Ukrainian economy industrial sector in conditions of development instability. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 6 (47). P. 253-265. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3932>
- Dolgen, D., Necdet, A. (2020). Eco-Industrial Parks: Experiences from Turkey. *Global Journal of Ecology*. 030-032. <https://doi.org/10.17352/gje.000016>

Received on August 15, 2024

Reviewed on September 10, 2024

Revised on November 6, 2024

Signed for printing on November 15, 2024

Roman Chorny, Dr. Sci. (Econ.), Prof., Director
Novovolynsk Education and Research Institute of Management
West Ukrainian National University
29, Shevchenka Blvd, Novovolynsk, Volyn region, 45400, Ukraine
Vitalii Venger, Dr. Sci. (Econ.), Senior Research Fellow,
Head of the Department of Trade and Industrial Policy
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine
Oksana Kushnirenko, Dr. Sci. (Econ.), Associate Professor,
Leading Research Fellow of the Department of Trade and Industrial Policy
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine
Nelia Chorna, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Professor of the Department of Business Analytics
and Innovative Engineering
West Ukrainian National University
11, Lvivska St., Ternopil, 46009, Ukraine

INNOVATION-DRIVEN AND INDUSTRIAL DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS: PROSPECTS AND LIMITATIONS

The war in Ukraine negatively affected the innovation-driven and industrial development of regions and exacerbated the systemic problems of technological backwardness of enterprises. This requires the development and implementation of effective regional policy tools for innovation-driven and industrial development on a sound scientific and analytical base, which is the purpose of the study. A comprehensive assessment of the positioning of Ukrainian regions using appropriate indicators made it possible to identify key limitations of innovation-driven and industrial development of regions, which lead to an increase in the gap between the center and other regions.

Based on the methods from state strategic documents, indicators that affected the state of innovation-driven and industrial development of regions are determined, namely: economic efficiency, investment and innovation-driven development, finan-

cial self-sufficiency, labor market efficiency, foreign economic activity, environmental condition, etc.

It is shown that due to the relocation of industrial enterprises, there was a diversification of production and economic activities, a change in organizational and entrepreneurial culture through a combination of experience, management skills, and fast decision-making, which in general had a positive impact on the development of the business environment and the stimulation of competition in the regions.

The best practices from foreign experience in the development of industrial parks are summarized. The industrial parks are regarded as a practical tool of industrial policy for the formation of a favorable environment for the innovation-driven and industrial development of regions by improving the regulatory norms of the legislation on expanding the list of industrial park participants' activities; establishing the concept of "eco-industrial park"; regulating the rules for placing other facilities, besides industrial ones, within the industrial park; regulating the transfer of land ownership from the initiator of the industrial park to another legal entity; improving the procedure for inclusion and exclusion from the Industrial Park Register of Ukraine, etc.

The tools for effective state support for innovation-driven and industrial development are substantiated. These are aimed at creating a favorable environment for the diffusion of innovations and support for regional producers, which will contribute to solving the problem of external movement of Ukrainian business in the interests of national economic growth and strengthening the defense capability of Ukraine.

Keywords: *innovative transformations; regions; industry; relocation; industrial parks; national economy.*

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.028>

УДК 338.1

JEL: R22, H56, O10

В.А. УСТИМЕНКО, д-р юрид. наук, проф.,
член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України, член Президії НАН України, директор
e-mail: v.a.ustymenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1094-422X>

О.В. ТАРАСЕВИЧ, д-р екон. наук, доц.,
завідувачка відділу економіко-правових проблем містознавства
e-mail: veppm@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6016-3608>

Р.С. КІРІН, д-р юрид. наук, доц., провідний науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства
e-mail: kirinrs62@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

Л.І. ПАНКОВА, д-р екон. наук, проф., старший науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства
e-mail: chekh_lyudmila@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2953-608X>

ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»
вул. Марії Капніст, 2, 03057, Київ, Україна

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОСТІ МІСТ УКРАЇНИ

Досліджено управлінський механізм економіко-правового забезпечення відкритості міста. Розглянуто відкритість і резильєнтність, що є фундаментальними концептами сталого розвитку сучасних міст. Окреслено ключові аспекти, які варто враховувати при формуванні механізму економіко-правового забезпечення відкритості міста. Досліджено відкритість міста як феномен, що нале-

Ц и т у в а н н я: Устименко, В., Тарасевич, О., Кірін, Р., Панкова, Л. (2025). Економіко-правове забезпечення відкритості міст України. *Економіка України*. 68. 02 (759). 28-46. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.028>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

життя до складних явищ. Окреслено інструментарій економіко-правового забезпечення відкритості міст України.

Ключові слова: розвиток міста; управлінський механізм; відкритість міста; економіко-правове забезпечення; правовий інструментарій; забезпечення прозорості міста.

Розвиток сучасного міста відбувається в умовах викликів, що проявляються у формі глобалізації, інноватизації, інформатизації, діджиталізації. Ці процеси мають різні пов'язані з міськими трансформаціями наслідки, які потребують свого управлінського впливу. На тлі цих реалій відкрите місто постало як потенційна керівна передумова на шляху прогресивного руху економіки. Так, дотримання принципу відкритості трансформує місто в майданчик можливостей, простір, що динамічно реагує на цілі й завдання поінформованої і залученої громадськості, яка, у свою чергу, є партнером у формуванні перспективного бачення розвитку міста на основі прозорості, безпеки, співпраці та інклюзії. З огляду на активне поширення філософії відкритості міста, актуалізованим і затребуваним постає питання формування ефективного управлінського механізму економіко-правового забезпечення відкритості міста.

У вітчизняному науковому дискурсі проблематиці забезпечення відкритості міста присвячено небагато праць. Це, зокрема, дослідження таких учених, як О. Тарасевич, Л. Жилінська, О. Лук'янченко, Д. Заблодська, А. Волкова, Р. Кірін, які досліджували питання державного регулювання, економіко-організаційних особливостей і світовий досвід забезпечення відкритості міста. Водночас обґрунтування стратегічних засад реалізації механізму економіко-правового забезпечення відкритості міста наразі є вельми актуалізованим, проте недостатньо дослідженим питанням, що потребує свого подальшого обговорення в науковому колі.

Отже, **мета статті** — узагальнити сучасний економіко-управлінський і правовий інструментарій забезпечення відкритості міст України, сформувати на його основі сталий економіко-правовий механізм реалізації.

У цьому дослідженні автори спиралися на визначення таких базових понять, як «відкрите місто», що було розглянуто раніше (Кірін, Шеховцов, 2022), а також «економіко-правове забезпечення», яке в широкому розумінні є системою юридичних, організаційних та економічних заходів впливу на певну сукупність суспільних відносин з метою їх упорядкування.

Концепція «Відкриті міста» є частиною ініціативи «Відкриті дані для стійкості», яку з 2011 р. спонсують Світовий банк і Глобальний фонд зі зменшення наслідків стихійних лих і відновлення (Global Facility for Disaster Reduction and Recovery — GFDRR). Ініціативи забезпечення відкритості міст ґрунтуються на філософії відкритих даних для вирішення в практичній площині проблем, пов'язаних з формуванням резильєнтного міського середовища. Проект «Відкриті міста» розпочав свою діяльність у трьох містах: Баттікалоа (Шрі-Ланка), Дакка (Бангладеш) і Катманду (Непал) (Forni et

al., 2014). Досвід реалізації ідей відкритого міста в більш як 25 країнах світу демонструє активну взаємодію зацікавлених сторін, таких як уряд, донорські установи, приватний сектор, університети і звичайні громадяни, з цільовою метою формування масиву необхідної інформації на основі методів картографування громади, створення додатків та інструментів для оптимізації управлінських рішень, розвитку інформаційних платформ і мереж спільної участі у вирішенні ключових проблем розвитку міста.

Так, фахівці Міжнародного фонду «Відродження» розглядають картографування громади як аналітичний інструмент¹. Натомість, у іншій публікації картування громади (Community Mapping) є процесом мапування (mapping) (Мінкін та ін., 2017). Серед прикладів застосування інструменту картографування громади в Україні можна виокремити: 1) проєкт «DreamKyiv Карты: взаємодія влади та громади», який являє собою інтерактивну онлайн-карту для сприяння налагодженню комунікацій між киянами і депутатами²; 2) цифрову платформу для картографування зруйнованого й пошкодженого житла, що сприятиме відбудові в громадах³.

Світова практика демонструє, що відкритість і резильєнтність є фундаментальними концептами сталого розвитку сучасних міст. Відкритість означає прозорість, інклюзивність і доступність процесів управління й ухвалення рішень у місті. Сприяючи відкритості, міста можуть залучати різноманітні зацікавлені сторони, забезпечувати підзвітність і просувати демократичні цінності. Резильєнтність — це здатність міста налагодити інтегровану взаємодію влади, бізнесу і населення в протистоянні, оперативному реагуванні й відновленні після різних потрясінь і стресів, таких як стихійні лиха, економічні спади або соціальні заворушення. Підвищення стійкості (резильєнтності) передбачає створення гнучкої інфраструктури, сприяння соціальній згуртованості й упровадження адаптивної політики, здатної ефективно реагувати на будь-які сучасні виклики (Панкова, 2024).

Залучення концептів відкритості й резильєнтності до загальної концепції розвитку міст визначається як процес послідовних і стійких трансформацій, що можна оцінити як об'єктивно, так і суб'єктивно (Берданова та ін., 2017). Інтегроване поєднання концептів відкритості й резильєнтності в забезпеченні сталого розвитку міст є результатом концентрованого вираження еволюційного досвіду розбудови міст нового типу під впливом синерге-

¹ Побудова аналітичної карти спільноти — інструмент для громади і влади. *Відродження*. 2016. 02 бер. URL: https://www.irf.ua/pobudova_analitichnoi_karti_spilnoti_instrument_dlya_gromadi_i_vladi/ (дата звернення: 08.10.2024).

² В Києві презентовано проєкт «DreamKyiv Карты: взаємодія влади та громади». *Офіційний портал Києва*. 2015. 02 вер. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/v_kiyevi_prezentovano_proekt_DreamKyiv_karti_vzayemodiya_vladi_ta_gromadi/ (дата звернення: 08.10.2024).

³ Цифрова платформа для картографування зруйнованого та пошкодженого житла допоможе з відбудовою. *Укрінформ*. 2022. 11 лис. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3612382-cifrova-platforma-dla-kartografuvanna-zrujnovanogo-ta-poskodzenogo-zitla-dopomoze-z-vidbudovou.html> (дата звернення: 08.10.2024).

тичного прояву промислових революцій. Свого поширення та інституційного визначення ці концепти набувають на базі міжнародних договорів, конвенцій, програм національного, регіонального і місцевого розвитку. В умовах сучасності відкритість і резильєнтність міст стали невід’ємними атрибутами формування культури сталого розвитку з елементами впливу не лише на добробут міст, але й на: розвиток міжнародних відносин; створення нових тенденцій у соціальній і економічній політиці; зміни у світовій економіці; формування нового погляду на правове забезпечення ключових аспектів суспільного розвитку (Панкова, 2024). Одним з таких визначальних аспектів для сучасного українського суспільства є інформаційна нерівність, характерними показниками якої є такі рівні:

- 1) загальнодоступність інформаційних *e*-ресурсів;
- 2) кількість товарів і послуг, що вироблені й/або надані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);
- 3) можливість доступу населення до *e*-засобів та ІКТ;
- 4) солідарність у діях із зменшення цифрової та інформаційної нерівності (Кірін, 2023, с. 132).

Покращення цих показників має сприяти становленню відкритості й демократичності суспільства як гарантії дотримання конституційного права участі мешканців у суспільному житті, ухваленні відповідних рішень органами місцевого самоврядування (ОМС) на рівні міста. При цьому властивості відкритості й резильєнтності пропонується розглядати в аспекті їх належності всім учасникам системи місцевого самоврядування, яка, згідно із ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁴, для умов певного міста включає: територіальну громаду міста; міську раду (районні в місті ради та їх голови — у разі утворення); міського голову; виконавчі органи міської ради (виконавчі органи районних у місті рад); органи самоорганізації населення міста. У такий спосіб можна буде оцінювати рівень відкритості міст не лише за об’єктами міських правовідносин (матеріальними і діяльними), а й за їх суб’єктами.

Таким чином, відкритість і резильєнтність є опосередкованими, актуалізованими положеннями концепції сталого розвитку, які повинні відігравати роль складових і відповідних векторів прогресивного руху економічної та соціальної системи міст. Процеси реалізації визначених концептів мають бути узгоджені й гармонізовані з іншими програмами розвитку міст для забезпечення комплексного підходу й уніфікації управлінських заходів. Остання передбачає впорядкування і координацію різних стратегій та дій, що вживаються для більш ефективного досягнення поточних і стратегічних цілей розвитку міст. Такий цілісний підхід усуває дублювання й забезпечує узгодженість на всіх управлінських рівнях (Панкова, 2024).

Авторське бачення спрощеної схеми загального забезпечення відкритості міста наведено на рис.

⁴ Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

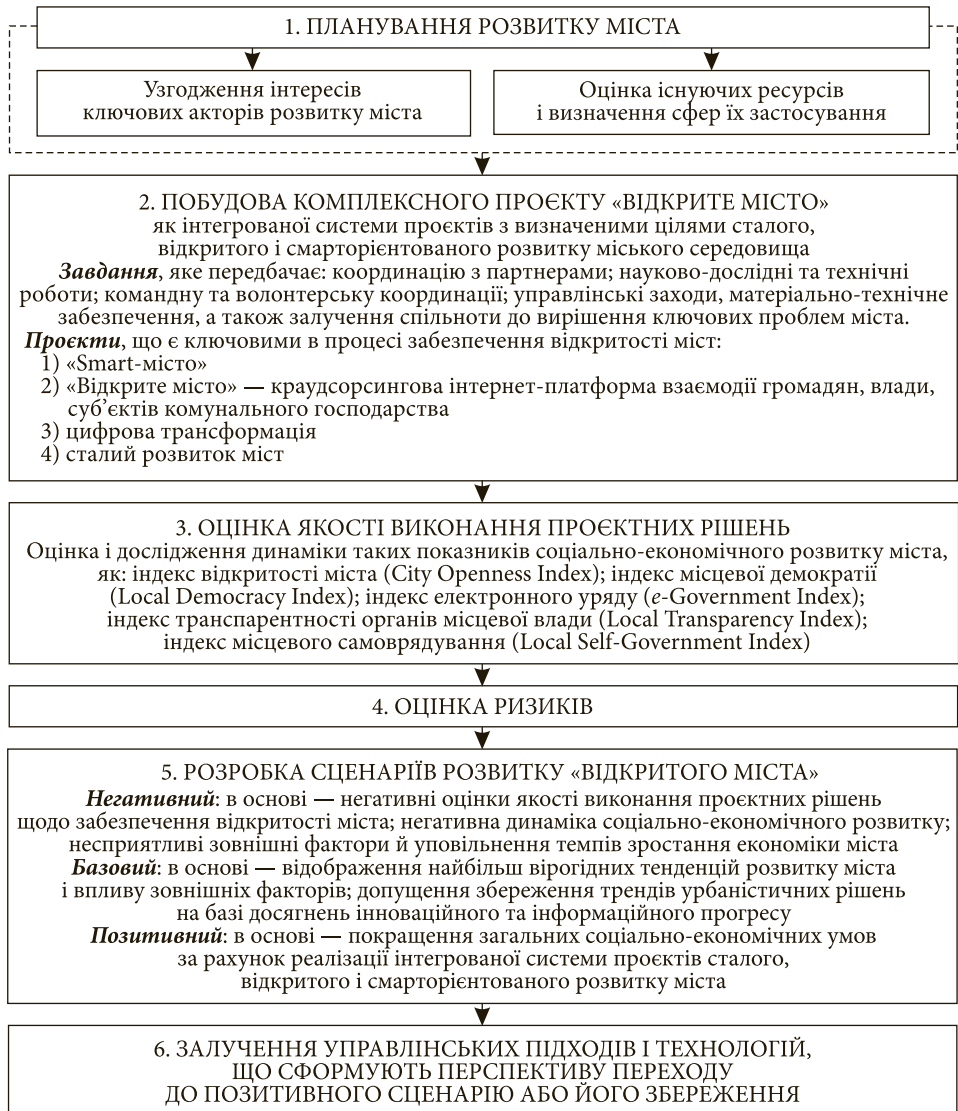

Схема процесу забезпечення відкритості міст України

Джерело: побудовано авторами.

Така спрощена схема процесу забезпечення відкритості міста дає розуміння етапів розробки і реалізації проєкту «Відкрите місто» в системі міського планування. Для практиків і тих, хто зацікавлені в більш глибокому розумінні процесу, необхідно дослідити формування і реалізацію управлінського механізму забезпечення відкритості міста. На нашу думку, такий механізм являє собою сукупність взаємопов'язаних процесів, методів та інструментів, які використовуються для організації взаємодії між елементами системи міста з метою досягнення ключових економічних інтересів, формування комплексних урбаністичних рішень у векторному русі до стратегічних цілей сталого, відкритого і смарторієнтованого розвитку міського се-

редовища. Окремі стратегічні засади реалізації цього механізму були розглянуті в одній з попередніх публікацій (Кірін, 2024).

Ключовими аспектами, які варто враховувати при формуванні механізму забезпечення відкритості міста, є: а) роль партисипативного підходу до управління містами (за принципом «знизу догори»), який забезпечується на основі участі громадян, прозорості даних, спільного управління; б) специфіка факторів зовнішнього і внутрішнього впливу; в) еволюція концептуального бачення розвитку міста від урбаністичного рішення на основі досягнень інноваційного та інформаційного прогресу до ширшої концепції, що охоплює управління в контексті розумного міста, сталий розвиток і гідну урбанізацію. Такий підхід підкреслює важливість відкритості й прозорості управлінських процесів (Park, Yoo, 2022).

Варто також констатувати, що відкритість міста як феномен проявляється в таких його специфічних ознаках:

1) **складна форма впливу діалектично взаємодіючих різноспрямованих глобальних і місцевих процесів.** Діалектика проявляється в прагненні глобалізації інтегрувати світову економіку, політику, культуру; натомість конкурентне середовище фрагментує всі ці напрями суспільного розвитку й актуалізує необхідність ідентифікувати місто як осередок інноваційних імпульсів розвитку глобальних економічних мереж. За таких умов спостерігається тенденція, коли межі економічної, культурної і навіть політичної діяльності міст стають дедалі більш прозорими і умовними з метою забезпечення прогресу і конкурентного позиціонування на світовій арені, що обумовлено конкуренцією міст як на національному, так і на глобальному рівні;

2) **дуалістичний прояв у системі соціально-економічних відносин агентів розвитку міста.** Спостерігаємо, з одного боку, просування демократичних цінностей, зміцнення суспільної довіри і організації підзвітності в управлінні, а з іншого — прояви правових і політичних рамок, що регулюють критичні сектори економіки і сфери забезпечення міста, які часто обмежують доступ громадськості до оцінок й участі в процесах ухвалення рішень. Таким чином, реалізація принципу відкритості й прозорості має бути в гармонійному поєднанні з безпековою складовою розвитку міста, що потребує свого управлінського впливу, правового регулювання, особливо в умовах динамічних змін і новітніх суспільних викликів (військова агресія, природні стихії, коронавірусні хвороби);

3) **причинно-наслідковий зв'язок з процесами глобальної інтеграції, інноватизації, інформатизації, соціалізації.** Ключовою причиною актуалізації забезпечення відкритості міста є поширення системного інноваційного та інформаційного прогресу з цільовим формуванням стандартів смарт-економіки і переходу до інформаційно-пізнавального етапу місцевого розвитку.

Механізм забезпечення відкритості міста має залучати економіко-управлінський і правовий інструментарій, який потребує свого аналітично-

го опрацювання з позиції значення, перспектив і проблем реалізації у формуванні комфортного, відкритого, безпечного й резильєнтного міського середовища. Економіко-управлінський інструментарій (табл. 1) спрямовується на реалізацію концептуального бачення відкритого міста в рамках стратегічного управління. Набір інструментів забезпечення відкритості міста формується як з урахуванням особливостей розвитку його внутрішнього середовища, так і з огляду на стан його зовнішнього оточення в певний момент часу і реалізується шляхом використання апарату ситуаційного управління.

У забезпеченні відкритості міста етап формування **стратегічного плану** проходить як інклюзивний процес, але на стадії його реалізації перетворюється на ексклюзивний, коли громадяни поступово досягають можливості впливати на вибір пріоритетних сфер розвитку міста. Це приводить до необхідності створення нових відкритих платформ для узгодження, балансування інтересів і співпраці між різними рівнями управління для досягнення успіху в економічному плануванні. Використання спільних ІТ-інструментів і краудсорсингу в стратегічному плануванні розвитку сучасного міста актуалізує перехід від фіксованих просторових планів до більш гнучких стратегій, які роблять планування більш адаптивним та інклюзивним. Прикладами ефективного використання технологій краудсорсингу є: модернізація, громадська експертиза; законодавча і нормотворча діяльність; моніторинг і оцінювання; самоврядування; ініціація соціальних проєктів; робота з великими даними (Динник, 2020).

Фінансовий менеджмент на рівні розвитку міст є комплексним процесом, пов'язаним з діяльністю суб'єктів економічних відносин, фінансовими потоками місцевих бюджетів і методами управління. З позиції забезпечення відкритості міста він є ефективним управлінським інструментом реалізації принципів прозорості бюджетного процесу й фінансової звітності (у межах, що не суперечать чинній нормативно-правовій базі), що дозволяє усунути маніпуляції даними. У формуванні відносин довіри між громадянами і владою, у тому числі й у сфері фінансів, важливою умовою є дотримання принципів прозорості бюджетного процесу⁵.

Розумна логістика міста як управлінський інструмент забезпечення його відкритості передбачає управління рухом життєво важливих потоків у міському середовищі на основі впровадження інноваційних підходів (мережеві інформаційні потоки, мережеві структури й мережеві взаємодії) для оптимізації і забезпечення стійкості міських логістичних систем.

Маркетинг міста як управлінський інструмент, за М. Фльореком (Florek, 2006), охоплює такі складові: ідентичність; партнерство; мегапродукт; промоція; люди. На нашу думку, він дозволяє вибудувати комунікацію між ключовими агентами розвитку міста, оскільки її головною метою є демонстрація

⁵ Індекс прозорості місцевих бюджетів. Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020. 48 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/635/PLEDDG_Budget_Transparency_Rating.pdf

Таблиця 1. Економіко-управлінський інструментарій забезпечення відкритості міста

Елемент інструментарію	Зміст елементу	Значення і перспективи реалізації
Стратегічне планування	Формування цілісної стратегії розвитку «відкритого міста» на основі синергії концепцій «розумне місто», «стале місто», «прозоре місто», результатом якої є формування, балансування та реалізація ключових соціально-економічних інтересів у парадигмі відносин «муніципальна влада — бізнес — населення міста»	Розбудова «нової економіки міста», що відбувається під впливом активних процесів децентралізації, глобалізації, інноватизації, інформатизації та соціалізації. Конвергентний прояв таких процесів забезпечує ефекти емерджентності, тобто виникнення нових результатів, які не були притаманні міському середовищу до реалізації стратегічних заходів
Фінансовий менеджмент	Забезпечення відкритості даних у сфері публічних фінансів, що передбачає заходи з: моніторингу витрат бюджетних коштів; здійснення контролю за державними закупівлями; аналіз інформації про сплачені в Україні податки	Забезпечення прозорості руху фінансових потоків між суб'єктами соціально-економічних відносин, збалансування в муніципальному господарстві сфер дотацій і прибутків
Розумна логістика міста	Управління рухом життєво важливих потоків у міському середовищі на основі впровадження інноваційних підходів для оптимізації і забезпечення стійкості міських логістичних систем	Оптимізація траєкторій руху, усунення бар'єрів ресурсопотокам міста
Маркетинг міста	Цілеспрямована діяльність влади, бізнесу і громади, що має на меті виявлення очікувань стейкхолдерів території, формування ефективної стратегії позиціонування, просування складових позитивного бренду міста (Рогозіна, Нагорняк, 2021)	Підвищення інвестиційної привабливості міста за рахунок формування позитивного іміджу, відкритості й прозорості інформації щодо наявного потенціалу розвитку міста
Проектний менеджмент	Забезпечення комплексного розвитку відкритого міста як інтегрованої системи проектів з визначеними цілями, ресурсами і часовими параметрами	Узгодження і балансування інтересів у парадигмі відносин «ОМС — підприємницькі структури — громадські об'єднання» і в процесі вибору і реалізації проектів на засадах їх доцільності, ефективності й безпеки
Інформаційні технології	Використання сучасних інформаційних розробок у забезпеченні розумного і відкритого управління містом	Формування комфортного, безпечного, резильєнтного міського середовища

Закінчення табл. 1

Елемент інструментарію	Зміст елементу	Значення і перспективи реалізації
Ризик-менеджмент	Мінімізація або усунення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх ризиків розвитку міста в умовах невизначеності й сучасних викликів (пандемія COVID-19 і військова агресія РФ проти України)	Забезпечення резильєнтного розвитку міста та його підсистем на основі абсорбції ризику, усунення потенційних чинників виникнення криз, адаптації та відновлення (Meng et al., 2018)
Антикризове управління	Згладжування циклічних коливань у процесі розвитку міського середовища з метою своєчасного виявлення кризових ситуацій та їх усунення	
Менеджмент у сфері безпеки міста	Формування комплексної системи управління міською безпекою на основі забезпечення фізичної безпеки інфраструктури й узгодження наявного нормативно-правового забезпечення, яке регламентує режим інформаційної безпеки (особливо в умовах воєнного стану)	Забезпечення балансу між відкритістю і безпекою міста

Джерело: складено авторами.

відкритості міста для взаємовигідної співпраці стейкхолдерів (потенційних інвесторів, міських суб'єктів господарювання, організацій місцевого розвитку, медіа, громадських об'єднань тощо).

Проектний менеджмент варто розглядати як управлінський інструмент вирішення організаційно-технічних проблем забезпечення відкритості міста і його комплексного розвитку як інтегрованої системи проектів, у яких визначено цілі, ресурси й часові параметри. Він відіграє важливу роль за напрямками стандартизації та прозорості, ефективного управління змінами, сталого і смарторієнтованого розвитку територій на основі балансу інтересів у парадигмі відносин «ОМС — суб'єкти підприємництва — громадські об'єднання» і в процесі вибору, реалізації проектів забезпечення відкритості й розвитку міста на основі економічної доцільності, соціальної ефективності та безпеки.

Ключову роль у забезпеченні відкритості міста відіграють **інформаційні технології**, які надають інструменти для підвищення прозорості, підзвітності, якості управління і взаємодії ОМС, підприємницьких структур, громадських організацій і населення в цілому. Результати показують, що активне поширення ІКТ у системі управління містом потребує чіткого розмежування в правовому полі: яка інформація може бути висвітлена для забезпечення

прозорості, а яка має бути конфіденційною. Позитивним моментом застосування ІКТ є можливість формування спільних онлайн-платформ для обговорення і вирішення проблемних питань розвитку міста на основі узгодження й балансування інтересів влади, бізнесу і населення. Світовий досвід яскраво демонструє, що саме ІКТ дозволяють сформувати комфортне, безпечне, резильєнтне міське середовище.

Окремо слід розглянути **ризик-менеджмент** як управлінський інструмент забезпечення відкритості міста. Участь громадян в управлінні ризиками забезпечує ще один рівень відкритості. Досвід німецьких міст демонструє, що спеціальні механізми дозволяють громадянам спільно управляти ризиками, вкладаючи в цей процес цінний час, інформацію та ресурси. Міжнародні порівняльні дослідження показали, що роль громадян в управлінні розумним і відкритим містом є динамічною і залежить від контексту, еволюціонуючи від протистояння до прийняття і співпраці (Pereira et al., 2017).

В умовах інноваційного та інформаційного прогресу посилюється інтерес до сприяння участі громадян у розвитку міст через цифрові платформи, які дозволяють містянам повідомляти про проблеми, відстежувати параметри навколишнього середовища й обмінюватися поглядами щодо вирішення назрілих проблемних питань у реальному часі. У свою чергу, це дозволяє оперативнo ухвалювати управлінські рішення і вживати практичних заходів з усунення або зменшення впливу зовнішніх і/або внутрішніх ризиків розвитку міста. Актуалізованою в таких процесах постає потреба в забезпеченні якості, безпеки і конфіденційності інформації, що надходить.

Технологія **антикризового управління містом** — це сукупність дій, спрямованих на прогнозування і запобігання кризовим явищам на рівні міста, з визначенням головних факторів, що впливають на їх формування (Храмцова, 2021). Українська дослідниця підкреслює важливість у процесах антикризового управління містом участі громадян, прозорості даних і спільного управління, що дозволяє досягти комплексного бачення потенційних чинників виникнення криз та їх вчасного усунення.

Безпека є важливим аспектом досягнення цільових завдань відкритості міста, адже її забезпечення ускладнюється через залучення багатьох технологій і взаємозв'язків різних мереж і компонентів, а також широкого кола громадян до вирішення проблем міста. Тому **менеджмент у сфері безпеки міста** слід розглядати як комплекс заходів, спрямований на забезпечення фізичної безпеки інфраструктури і узгодження наявного нормативно-правового масиву, яким регламентується забезпечення економічної, інформаційної та екологічної безпеки. На нашу думку, маркерами безпеки відкритого міста є:

- соціальна згуртованість у вирішенні проблем міського розвитку;
- відсутність явно вираженої інформаційної асиметрії і розривів на рівні добробуту;
- чітка регламентація відкритих і закритих даних;
- ефективність, інклюзивність, резильєнтність міського середовища на основі залучення смарт-технологій;

Таблиця 2. Правовий інструментарій забезпечення відкритості й прозорості міста

Елемент інструментарію	Зміст елементу
<i>Нормативно-правові акти</i>	
1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text)	Визнано принцип прозорості й відкритості діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування стосовно доступу до публічної інформації
2. Закон України «Про інформацію» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text)	Визнано відкритість і прозорість діяльності ОДВ і ОМС напрямом державної інформаційної політики
3. Закон України «Про публічні закупівлі» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text)	Визначено поняття «принципи публічності та прозорості» щодо здійснення закупівель
4. Закон України «Про державну службу» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text)	Визначено поняття «принципи прозорості» щодо діяльності державного службовця
5. Закон України «Про національну безпеку України» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text)	Визначено поняття «прозорість» щодо розкриття певних видів фінансової інформації
7. Бюджетний кодекс України (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text)	Визначено поняття «принципи публічності та прозорості» щодо бюджетної системи України
8. Закон України «Про засади державної регіональної політики» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text)	Визначено поняття «принцип відкритості» щодо доступу до певних видів
9. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text)	Встановлено особливості розгляду на відкритому засіданні ради місцевих ініціатив; звітування міського голови; оприлюднення відеозапису пленарного засідання ради
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text)	Визначено поняття «відкритість» щодо публічної інформації у формі відкритих даних
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80#Text)	Передбачено впровадження кращих міжнародних рекомендацій
<i>Єдині державні реєстри, онлайн-платформи, портали</i>	
1. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування	Визначено перелік е-документів, що включаються до Реєстру
2. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0345-18#Text)	Визначено перелік відомостей, які містить е-база даних

Елемент інструментарію	Зміст елементу
3. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text)	Визначено поняття даної державної інформаційної системи
4. E-система публічних закупівель Prozorro (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text)	Визначено завдання і мету онлайн-платформи
5. Єдиний державний веб-портал відкритих даних (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF#Text)	Визначено завдання і мету веб-порталу, а також його складову — Центр компетенцій у сфері відкритих даних «Дія.Відкриті дані»
6. E-data та його модулі (open budget, spending, proifi та ін.) (URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text)	Визначено завдання і мету інформаційного порталу, в тому числі реалізацію ідеї «Прозорий бюджет»
7. Єдиний державний реєстр судових рішень (URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text)	Визначено завдання і мету інформаційної онлайн-системи, у тому числі операції з e-копіями судових рішень усіх інстанцій і за всіма підсудностями
8. Єдиний державний реєстр звітності політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (POLITDATA планується запуснути до наступних виборів)	Визначено завдання, зміст і мету порталу
<i>Підзаконні акти міських рад (на прикладі міста Києва)</i>	
1. Стратегія розвитку м. Києва до 2025 р. (URL: https://kmr.gov.ua/uk/content/strategiya-rozvytku-mista-kyyeva)	Ключовий пріоритет — визначення розвитку Києва як «відкритого міста», національного і регіонального центру тяжіння. Серед оперативних цілей — перетворення Києва на місто, відкрите для бізнесу. Ключова умова успішної імплементації Стратегії — розвиток інноваційних форм участі киян (e-урядування, e-демократія)
2. Концепція «Київ СМАРТ СІТІ 2020» (URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/prozatverdzhennya_kontseptsi_kiv_smart_siti_2020_348234/)	Цільові завдання: забезпечення прозорості, відповідальності й відкритості влади; використання сучасних ІКТ для користування відкритими даними між міськими суб'єктами тощо
3. План заходів на 2021—2024 рр. з реалізації Стратегії розвитку міста Києва до 2025 р. (URL: https://ips.ligazakon.net/document/MR201005)	План заходів передбачає: відновлення і розвиток інфраструктури на принципах прозорості, сталості тощо; розвиток інституційної спроможності ОМС, людського капіталу, залучення громадян до ухвалення рішень тощо

Закінчення табл. 2

Елемент інструментарію	Зміст елементу
4. Програма соціального та економічного розвитку м. Києва на 2021—2023 рр. (URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MR201405?ed=2023_06_08)	Ключовий принцип формування програми — відкритість і прозорість (доступ громадськості до розробки та інформації про результати і показники виконання документів міського значення)

Джерело: складено авторами з частковим використанням: Mygal M. Визначення прозорості: які інструменти вимірювання існують в Україні. *Інститут аналітики та адвокатури*. 2023. 12 вер. URL: <https://iaa.org.ua/articles/defining-transparency-what-measurement-tools-exist-in-ukraine/> (дата звернення: 08.10.2024).

- колаборація і діалог як базові принципи в парадигмі відносин «муніципальна влада — бізнес — населення міста»;
- синергія економічної, інформаційної, екологічної та соціальної складових безпекового простору міста;
- сформована культура безпеки відкритого міста, що передбачає зміни вектора мислення від патерналізму до партисипатизму як основного механізму трансформації системи забезпечення безпеки і відновлення життєдіяльності в посткризовому й післявоєнному періодах.

Правові інструменти слугують відправною точкою і драйвером для забезпечення відкритості міста, оскільки формують основу для підзвітності в управлінні містами, відкритості й прозорості фіскальних процесів і адміністративних процедур. Ключові елементи правого інструментарію забезпечення відкритості міста наведено в табл. 2.

Незважаючи на законодавчі зусилля, спрямовані на забезпечення відкритості процесів розвитку міста, практична реалізація залишається складною через недостатнє розкриття інформації і низьке залучення громадськості до ухвалення рішень. Ефективна прозорість вимагає не тільки наявності й відкритості даних, але і їх зрозумілості й доступності для широкої громадськості. Крім того, у наявності внутрішній конфлікт, коли повні відкритість і прозорість міста протиставляються безпеці критично важливої інформації, особливо в умовах воєнного стану, що потребує свого чіткого визначення й регламентування в правовому полі.

Варто додати, що наразі в Україні крім наведених у табл. 2 діють й інші види реєстрів, а саме:

- Єдиний державний реєстр об'єднань громадян та благодійних організацій;
- Єдиний державний реєстр транспортних засобів;
- Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів;
- Єдиний державний реєстр ветеранів війни;
- Єдиний реєстр об'єктів державної власності;
- Спадковий реєстр;

- Єдиний реєстр довіреностей;
- Єдиний реєстр досудових розслідувань;
- Єдиний реєстр боржників та автоматизована система виконавчого провадження та інші.

Комплексне використання економіко-управлінського і правового інструментарію забезпечення відкритості й прозорості міста дозволяє запустити ланцюг змін:

- **технологічного характеру** — перетворюють місто на інформаційний хаб з відкритою інтегрованою архітектурою і операційною платформою, де в реальному часі відбуваються процеси накопичення, збереження, аналітичного опрацювання даних і вільного доступу до публічної інформації;

- **управлінського характеру** — запускають процеси інтеграції та оптимізації у системі управління містом, а також *e*-сервіси⁶, що дозволяють динамічно реагувати на сучасні виклики й загрози;

- **суспільного характеру** — інтегрують зусилля в парадигмі відносин «влада — бізнес — громадськість — освітні й наукові установи» в досягненні узгоджених інтересів і цільових завдань розвитку міста.

В одній з попередніх публікацій (Tarasevych et al., 2023) було оцінено забруднення і комфортність проживання в містах Східної Європи, що дозволило провести порівняльний аналіз відкритості й прозорості міст України в контексті їх вирішення в умовах сталого розвитку. Зокрема, серед ключових проблем забезпечення відкритості міста варто виокремити такі.

По-перше, існуюча нормативно-правова база не наводить чіткого визначення відкритості міста. Так, лише в Законі України «Про засади державної регіональної політики»⁷ розкривається принцип відкритості. У деяких нормативних актах принцип відкритості наводиться без трактування змісту або ототожнюється з принципами прозорості, гласності й публічності, що не розкриває повного функціоналу його реалізації у рамках розвитку міста. Однак, на думку авторів, відкритість міста означає прозорість, інклюзивність і доступність процесів управління об'єктами і ухвалення рішень у місті суб'єктами, які є елементами міських правовідносин, що, у свою чергу, потребує широкого спектра залучення економіко-управлінських і правових інструментів і методів реалізації.

По-друге, у нормативно-правових актах не окреслено методи забезпечення відкритості міста, що в практичній площині створює додаткові перешкоди в дотриманні принципу відкритості й реалізації процесів моніторингу і контролю.

⁶ Про затвердження Концепції «КИЇВ SMART CITY 2020». Рішення Київської міської ради № 500/3507 від 21.11.2017 р. URL: https://kyivcity.gov.ua/npa/pro_zatverdzhennya_kontseptsi_kiv_smart_siti_2020_348234/

⁷ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

По-третє, складний взаємозв'язок між економічними факторами і адміністративними практиками у визначенні рівня відкритості міського управління й розвитку.

По-четверте, незважаючи на те, що відкритість і прозорість в адміністративних процедурах розвитку міста дістали теоретичне і правове визнання, практичне їх упровадження і застосування в більшості випадків залишаються формальними, що вимагає подальших законодавчих і процедурних реформ.

По-п'яте, складність досягнення принципу відкритості й прозорості в політично чутливих контекстах.

ВИСНОВКИ

Економіко-правовий механізм забезпечення відкритості міста охоплює низку практик, спрямованих на досягнення прозорості, підзвітності суб'єктів міського самоврядування і участі громадськості. Отже, акцентуючи увагу на перспективних і пріоритетних діях, можна дійти таких висновків.

1. Доцільним і необхідним є вдосконалення чинної нормативно-правової бази щодо чіткого закріплення принципів і змісту відкритості міста. Хоча законодавча база й теоретичні положення створюють основу для відкритості, їх практична реалізація нерідко стикається із значними проблемами, розв'язання яких вимагає комплексного підходу, що включає наявність чіткої і доступної інформації, активне залучення громадськості та суспільний контроль для підтримки цілісності й ефективності ідеї та систем відкритого міста.

2. Формування ефективного механізму економіко-правового забезпечення відкритості міста має ґрунтуватися на еволюційному підході, що передбачає відмову від суто урбаністичної концепції розвитку і перехід до комплексної концепції, що охоплює: управління в контексті розумного міста; сталий розвиток; ідеологію «нового урбанізму». Такий підхід дозволить: а) окреслити стратегічне бачення розбудови сучасного міста на основі конкретно визначених цілей і методів забезпечення відкритості міського середовища; б) сформувати набір економіко-управлінських і правових інструментів забезпечення відкритості міста з можливістю динамічно реагувати на прояви змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі, спираючись на апарат ситуаційного управління; в) гармонізувати нормативно-правову базу з європейськими стандартами, що є достатньо актуалізованим в умовах євроінтеграційного руху України.

3. Ефективним буде концептуальний підхід до розвитку сучасного міста, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на інтегрованій єдності сучасних концепцій відкритого, сталого і розумного міста, що дозволяє сформувати ефективний механізм забезпечення відкритості міста з визначеними цілями, завданнями, методами та інструментами реалізації у гармонізованому з європейськими стандартами правовому полі.

Статтю підготовлено в рамках виконання НДР «Економіко-правове забезпечення відкритості міста» в ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України» (№ державної реєстрації 0122U200520, III кв. 2022 р. — IV кв. 2024 р.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Кірін, Р., Шеховцов, В. (2022). «Відкрите місто»: поняття та правові засади. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (2), 96-103. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-16>
- Forni, M., Haack, J., Soden, R., York, D., Sommerville, R., Deparday, V. (2014). Open data for resilience initiative: Planning an open cities mapping project (English). *World Bank Group. Working Paper*. No. 91832. Vol. 1. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/318621468333002773/Open-data-for-resilience-initiative-Planning-an-open-cities-mapping-project>
- Мінкін, Я., Антошук, Ю., Демель, Г. (автори-укладачі) (2017). Картування громад в Україні. Практ. посіб. Українська бібліотечна асоціація; Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Київ, УБА. 111 с. URL: <https://caritas-spes.org/uploads/admin/files/doc2.pdf>
- Панкова, І. (2024). Відкритість та резильєнтність як базові концепти сталого розвитку сучасних міст. У: Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 26 квітня 2024 р.). За заг. ред. В.А. Устименка. НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ. 146 с., С. 54—48. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059563.pdf>
- Берданова, О., Вакуленко, В., Валентюк, І., Ткачук, А. (2017). Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади. Навч. посіб. Київ. 121 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/453/04_Strateg_Plan-PRN-5.pdf
- Кірін, Р. (2023). Актуальні проблеми урбоекологічного права. Моногр. НАН України; ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України». Київ; Дніпро, Журфонд. 351 с. <https://doi.org/10.35668/978-617-14-0043-6>
- Кірін, Р. (2024). Сучасні стратегічні засади реалізації механізму забезпечення відкритості міста. *Держава та регіони. Серія Право*. № 1. С. 12—20. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2024/4.pdf
- Park, J., Yoo, S. (2022). Evolution of the smart city: three extensions to governance, sustainability, and decent urbanisation from an ICT-based urban solution. *International Journal of Urban Sciences*. Vol. 27. Iss. 1. P. 10—28. <https://doi.org/10.1080/12265934.2022.2110143>
- Рогозіна, А., Нагорняк, Т. (2021). Маркетинг територій як інструмент просування бренду. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. (Груд 2021), 185-188. URL: <https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/11413>
- Meng, B., Li, N., Fang, D. (2018). Attributes, challenges and future directions of community resilience. *Frontiers of Engineering Management*. 5(3). 307-323. <https://doi.org/10.15302/J-FEM-2018030>

- Динник, І. (2020). Технології краудсорсингу в громадянському суспільстві: сучасні механізми партисипативної демократії. *Інвестиції: практика та досвід*. № 21-22. С. 119—123. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.21-22.119>
- Pereira, G., Cunha, M., Lampoltshammer, T., Parycek, P., Testa, M. (2017). Increasing collaboration and participation in smart city governance: a cross-case analysis of smart city initiatives. *Information Technology for Development*, 23 (3), 526-553. <https://doi.org/10.1080/02681102.2017.1353946>
- Florek, M. (2013). *Podstawy marketingu terytorialnego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. 186 p. URL: <https://wydawnictwo.ue.poznan.pl/book.html?isbn=978-83-7417-727-6>
- Храмцова, І. (2021). Антикризове управління містом: теоретико-організаційні засади. Автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Запоріжжя, Класичний приватний університет. 20 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0422U100146>
- Tarasevych, O., Akhromkin, Y., Volkova, A., Zablodska, D., Akhromkin, A. (2023). Resilient Openness of Eastern European Cities in the Conditions of Sustainable Development. *Problemy ekorozwoju — problems of sustainable development*. Vol. 18. No. 1. P. 111—119. <https://doi.org/10.35784/pe.2023.1.11>

Надійшла 21.10.2024

Прорецензована 07.11.2024

Доопрацьована 08.11.2024

Підписана до друку 15.11.2024

REFERENCES

- Kirin, R., Shekhovtsov, V. (2022). «Open city»: concepts and legal basis. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (2), 96-103. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-16> [in Ukrainian].
- Forni, M., Haack, J., Soden, R., York, D., Sommerville, R., Deparday, V. (2014). Open data for resilience initiative: Planning an open cities mapping project (English). *World Bank Group. Working Paper*. No. 91832. Vol. 1. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/318621468333002773/Open-data-for-resilience-initiative-Planning-an-open-cities-mapping-project>
- Minkin, Ya., Antoshchuk, Yu., Demel, G. (authors-compilers) (2017). *Community mapping in Ukraine. Practical guide*. Ukrainian Library Association; Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Kyiv. 111 p. URL: <https://caritas-spes.org/uploads/admin/files/doc2.pdf> [in Ukrainian].
- Pankova, L. (2024). Openness and Resilience as Basic Concepts of Sustainable Development of Modern Cities. In: *Environmental and legal determinants of socio-economic development of the state: wartime challenges and prospects for post-war recovery: proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Kyiv, April 26, 2024)*. V. Ustymenko (Ed.). NAS of Ukraine, SO «V. Mamutov IELR of NAS of Ukraine». Kyiv. 146 p. P. 54-58. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059563.pdf> [in Ukrainian].
- Berdanova, O., Vakulenko, V., Valentyuk, I., Tkachuk, A. (2017). *Strategic planning for the development of a united territorial community*. Kyiv. 121 p. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/453/04_Strateg_Plan-PRN-5.pdf [in Ukrainian].
- Kirin, R. (2023). *Actual problems of urban-environmental law*. Monograph. NAS of Ukraine; State Organization V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research

- of NAS of Ukraine. Kyiv; Dnipro, Zhurfond. 351 p. <https://doi.org/10.35668/978-617-14-0043-6> [in Ukrainian].
- Kirin, R. (2024). Modern strategic Principles of implementation Mechanisms for Ensuring city openness. *State and regions. Series: Law*. No. 1. P. 12-20. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2024/4.pdf [in Ukrainian].
- Park, J., Yoo, S. (2022). Evolution of the smart city: three extensions to governance, sustainability, and decent urbanisation from an ICT-based urban solution. *International Journal of Urban Sciences*. Vol. 27. Iss. 1. P. 10-28. <https://doi.org/10.1080/12265934.2022.2110143>
- Rohozina, A., Nahornyak, T. (2021). Territory marketing as a brand promotion tool. Applied aspects of modern interdisciplinary research, (Dec. 2021), 185-188. URL: <https://jpsmd.donnu.edu.ua/article/view/11413> [in Ukrainian].
- Meng, B., Li, N., Fang, D. (2018). Attributes, challenges and future directions of community resilience. *Frontiers of Engineering Management*, 5(3), 307-323. <https://doi.org/10.15302/J-FEM-2018030>
- Dynnyk, I. (2020). Crowdsourcing technologies in civil society: modern mechanisms of participative democracy. *Investment: practice and experience*. No. 21-22. P. 119-123. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.21-22.119> [in Ukrainian].
- Pereira, G., Cunha, M., Lampoltshammer, T., Parycek, P., Testa, M. (2017). Increasing collaboration and participation in smart city governance: a cross-case analysis of smart city initiatives. *Information Technology for Development*, 23 (3), 526-553. <https://doi.org/10.1080/02681102.2017.1353946>
- Florek, M. (2013). Podstawy marketingu terytorialnego. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. 186 p. URL: <https://wydawnictwo.ue.poznan.pl/book.html?isbn=978-83-7417-727-6>
- Khramcova, I. (2021). Anti-crisis City Management: Organizational and Legal Principles. Thesis for a Candidate Degree in Public Administration, specialty 25.00.04 — Local self-government. Zaporizhzhya, Classical Private University. 20 p. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0422U100146> [in Ukrainian].
- Tarasevych, O., Akhromkin, Y., Volkova, A., Zablodska, D., Akhromkin, A. (2023). Resilient Openness of Eastern European Cities in the Conditions of Sustainable Development. *Problemy ekorozwoju — problems of sustainable development*. Vol. 18. No. 1. P. 111-119. <https://doi.org/10.35784/pe.2023.1.11>

Received on October 21, 2024

Reviewed on November 7, 2024

Revised on November 8, 2024

Signed for printing on November 15, 2024

Volodymyr Ustymenko, Dr. Sci. (Law), Prof., Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Corresponding Member of the NALS of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,

Member of the Presidium of the NAS of Ukraine, Director

Olena Tarasevych, Dr. Sci. (Econ.), Associate Professor,

Head of the Department of Economic and Legal Problems of Urban Studies

Roman Kirin, Dr. Sci. (Law), Associate Professor, Leading Research Fellow

of the Department of Economic and Legal Problems of Urban Studies

Liudmyla Pankova, Dr. Sci. (Econ.), Prof., Senior Research Fellow of the Department of Economic and Legal Problems of Urban Studies

V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the NAS of Ukraine

2, Marii Kapnist St., Kyiv, 03057, Ukraine

ECONOMIC AND LEGAL SUPPORT OF CITY OPENNESS IN UKRAINE

The management mechanism of economic and legal support of city openness has been studied; it is defined as a set of interconnected processes, methods and tools used to organize interaction between elements of the city system in order to achieve key economic interests, form integrated urban solutions in vector movement towards the strategic goals of sustainable, open and smart-oriented development of the urban environment. Openness and resilience, which are the fundamental concepts of sustainable development of modern cities, are considered, it is noted that their implementation must be coordinated and harmonized with other urban development programs to ensure a comprehensive approach and unification of management measures.

The key aspects that should be taken into account in the formation of the mechanism for ensuring city openness have been outlined, namely: the role of participatory approach to urban governance, the specifics of external and internal factors of influence, the evolution of the conceptual vision of city development. The city openness is studied as a phenomenon that belongs to complex phenomena and manifests itself in a complex form of the influence of dialectically interacting multidirectional global and local processes; dualism in the system of socio-economic relations of city development agents; cause-and-effect relationship with the processes of global integration, innovation, informatization and socialization. The economic, management and legal tools for ensuring city openness are outlined.

It is noted that legal tools are the starting point and driver for ensuring city openness, as they form the basis for ensuring accountability in city governance, openness and transparency of fiscal processes and administrative procedures. It is proven that the comprehensive use of economic, management and legal tools for ensuring city openness and transparency allows launching a chain of changes of technological, management and social nature. The key problems of economic and legal support of city openness from the perspective of object-subject composition of urban relations are outlined.

Keywords: *city development; management mechanism; city openness; economic and legal support; legal tools; ensuring city transparency.*

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.047>

УДК 332.1+338.2+339.9(510)

JEL: F02, F53, F63, O53

В.Р. СІДЕНКО, д-р екон. наук, чл.-кор. НАН України,
головний науковий співробітник відділу моделювання
та прогнозування економічного розвитку
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: v_sidenko@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4195-5351>

ТРЕНДИ ЗМІН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КИТАЮ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЗАЕКОНОМІЧНІ ВИМІРИ

Проаналізовано новітні економічні та позаекономічні тренди в зовнішній політиці Китаю в умовах глобальної безпекової кризи останніх років. Висвітлено еволюцію політико-економічних пріоритетів країни в міжнародній сфері, зміни в політиці стосовно глобальних і регіональних економічних організацій та їх вплив на систему світового порядку.

Ключові слова: міжнародна економічна політика; міжнародні економічні організації; світовий (глобальний, міжнародний) порядок; глобальна безпека; стратегічні ініціативи Китаю.

Тематика міжнародної економічної політики Китаю набуває дедалі більшої актуальності в умовах зростаючої глобальної нестабільності та безпекової кризи, зумовлюючи необхідність ретельного дослідження новітніх трендів у цій сфері, оскільки вони можуть бути дуже потужними чинниками світового розвитку. Сьогодні у світі публікується величезна кількість теоретичних і ем-

Ц и т у в а н н я: Сіденко, В. (2025). Тренди змін у зовнішній політиці Китаю в контексті формування нового світового порядку: економічні та позаекономічні виміри. *Економіка України*. 68. 02 (759). 47-70. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.047>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

піричних наукових досліджень з цього питання, ведуться інтенсивні дискусії у рамках глобальних і регіональних форумів. При цьому оцінки дуже сильно різняться — залежно від вихідних світоглядних позицій та ідеологічних преференцій того чи іншого експерта. Проблематика Китаю дедалі більше стає полем гострого ідеологічного протистояння, і це не може не позначатися на рівні об'єктивності аналізу процесів, пов'язаних з політикою КНР.

В українському науковому просторі зазначені питання також викликають жвавий інтерес. Окремими авторами досліджуються деякі стратегічні аспекти геополітичного і гео економічного курсу Китаю (Бульбенюк, 2022; Дем'янчук, 2018; Дікарев, Шостак, 2018), концептуальні засади китайської політики багатополярності (Стафійчук та ін., 2024), підходи країни до процесу глобалізації (Герасимчук, 2019), участі в міжнародних організаціях (Озернюк, 2023), оцінюються можливі в перспективі сценарії еволюції зовнішньої політики КНР (Лікарчук, 2021). Слід, однак, зауважити, що оприлюднення результатів наукових досліджень щодо зовнішньої економічної політики Китаю відбувається в Україні майже виключно у форматі журнальних, а не монографічних публікацій. Відчувається брак дійсно фундаментальних досліджень феномену китайської зовнішньої економічної політики, її еволюційних трендів у часі та її системного впливу на світовий порядок — у тому ракурсі, який представлений, наприклад, публікацією всесвітньо відомого польського економіста Гж. Колодко (2020) стосовно впливу китаїзму на майбутнє світу.

Отже, **мета статті** — дослідити триєдине завдання: по-перше, актуалізувати аналіз пріоритетів зовнішньої політики Китаю у світлі новітніх тенденцій і політичних ініціатив у період після 2020 р.; по-друге, щоб уникнути пастки ідеологізації наукового дискурсу в цьому питанні, яка може мати наслідком серйозні помилки в оцінках поточних тенденцій і прогнозах на майбутнє, здійснити якнайповнішу «інвентаризацію» всіх основних політичних цілей і завдань, висунутих китайським керівництвом, і рівня їх практичної імплементації у реальній політиці; по-третє, уточнити перспективи впливу реалізації пріоритетів китайського зовнішнього курсу на формування нового світового порядку — з урахуванням поширених звинувачень керівництва Китаю з боку його супротивників у «руйнуванні міжнародного порядку».

Зазначені дослідницькі завдання вирішуються на основі комплексного емпіричного аналізу і систематизації головних трендів розвитку політики Китаю. Цю політику як певну цілісність у принципі неможливо помістити в рамки жодної з партикулярних наукових шкіл чи напрямів економічного і соціального аналізу: вона є специфічно китайською, із синкретичним поєднанням принципів конфуціанської філософії і нормативної традиції з неомарксистськими засадами (соціалізм з китайською специфікою) і прагматичним вмонтуванням окремих концепцій інституціоналізму, соціального конструктивізму й деяких теоретичних течій так званої економіки розвитку (development economics). Таке поєднання в жодному разі не слід

сприймати як еkleктику. Воно відображає характерний для китайців спосіб мислення, у якому єдність у розмаїтті посідає одне з центральних місць, а пошук гармонії переважає сприйняття суперечностей¹.

НОВІ ТРЕНДИ В ПОЛІТИЦІ КНР ЩОДО ГЛОБАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

З 2013 р. міжнародна економічна політика КНР взяла на озброєння дві фундаментальні стратегічні концепції — побудову «спільноти спільної долі людства» (Shared Future for Mankind — SFM), а також ініціативу «Один пояс, один шлях», яка згодом стала переважно називатися в її скороченому вигляді — «Пояс і шлях» (Belt and Road Initiative — BRI). Протягом ледь не цілого десятиліття ці стратегічні орієнтири слугували основою політики участі КНР у глобальних і макрорегіональних економічних процесах, спрямованих на формування «нової ери міжнародного розвитку» (Zhao Xiaochun, 2018). Проте початок 2020-х років істотно змінив глобальне середовище і умови подальшого економічного розвитку Китаю.

Суттєве загострення проблем міжнародної безпеки та істотне посилення глобального протистояння провідних держав світу, яке супроводжується застосуванням масштабних обмежувальних заходів, зумовили істотне коригування зовнішньої політики Китаю, у тому числі в її економічному ракурсі. Відбулося суттєве розширення концептуальної бази китайської глобальної і макрорегіональної політики за рахунок доповнення їх тріадою нових концепцій: «Ініціативою з глобального розвитку» (Global Development Initiative — GDI)² (вересень 2021 р.), «Глобальною безпековою ініціативою» (Global Security Initiative — GSI)³ (квітень 2022 р.) і «Глобальною цивілізаційною ініціативою» (Global Civilization Initiative — GCI)⁴ (березень 2023 р.).

¹ Як зазначив відомий французький Китаєзнавець М. Гране (Grane, 1968), китайці не схильні до застосування принципу протиріччя як способу впорядкування їхньої розумової діяльності. Вони наділяють цією функцією принцип гармонії контрастів: дієвий порядок, що спрямовує їхні думки і дії, складається з контрастів, але виключає можливість протилежностей.

² Bolstering Confidence and Jointly Overcoming Difficulties to Build a Better World: Statement by H.E. Xi Jinping, President of the People's Republic of China at the General Debate of the 76th Session of the United Nations General Assembly, 21 September 2021. *Xinhua Net*. URL: www.news.cn/english/2021-09/22/c_1310201230.htm (дата звернення: 02.07.2022).

³ Rising to Challenges and Building a Bright Future Through Cooperation Keynote Speech by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the Opening Ceremony of the Boao Forum for Asia Annual Conference 2022 (Beijing, 21 April 2022). *Boao Forum from Asia*. URL: https://www.boaoforum.org/ac2022/html/detail_2_486_15865_meetingMessage.html (дата звернення: 01.11.2024). Ці принципи розвинуто в лютому 2023 р. у концептуальному документі Міністерства закордонних справ КНР (The Global Security Initiative Concept Paper. 2023. Feb 21. URL: <https://english.news.cn/20230221/75375646823e4060832c760e00a1ec19/c.html> (дата звернення: 14.10.2024)).

⁴ Keynote Address by H.E. Xi Jinping, General Secretary of the Central Committee of The Communist Party of China and President of the People's Republic of China at the CPC

Окреслені стратегічні ініціативи, узяті разом, спрямовано на значне прискорення процесу поширення **альтернативних західним поглядів на світ** на основі концепту багатопольярного світу, прагнення істотно зміцнілого Китаю до **перерозподілу «силових полів» світу**. Паралельно з відповідними стратегічними «контрзаходами» з боку США і ЄС вони відкрили шлях до серйозного загострення глобальної економічної конкуренції по лінії «Північ — Південь», де роль лідера взяв на себе Китай, формуючи навколо себе широку зону впливу. Саме **це протистояння стало ключовим чинником зростаючої глобальної нестабільності**, що, напевно, може бути довготривалим фактором, який структурує відносини у світі.

Взяття Китаєм на озброєння тріади нових стратегічних концепцій об'єктивно потребувало істотної роботи щодо їх узгодження між собою і з більш ранніми стратегічними концепціями — SFM і BRI — з метою вироблення цілісного стратегічного міжнародного курсу КНР, який би дістав якнайширшу підтримку від країн Глобального Півдня та інших політичних центрів, що виступають за кардинальний перегляд основ міжнародного порядку, встановленого після завершення Другої світової війни. У цьому контексті ключову роль відіграють розробка і ухвалення Міністерством закордонних справ КНР «Пропозицій щодо реформування і розвитку глобального управління»⁵, якими встановлено п'ять пріоритетних орієнтирів, що розвивають і конкретизують загальні принципи із стратегічних концептуальних документів (табл. 1):

- 1) підвищення рівня управління глобальною безпекою, гарантування глобального миру і стабільності;
- 2) поліпшення управління глобальним розвитком і спільне наслідування курсу глобального сталого розвитку;
- 3) просування прав людини в усьому світі, управління соціальними процесами, спільне сприяння прогресу й обмінам між цивілізаціями;
- 4) розвиток глобального управління в нових передових сферах і побудова рамок управління для майбутнього;
- 5) зміцнення центральної ролі ООН і просування реформи системи глобального управління.

Наведені пропозиції КНР мають виразно системний характер і стратегічно орієнтовані на істотну зміну чинних механізмів глобального регулювання, які формувались увесь період після завершення Другої світової війни й досі перебувають під переважним контролем розвинутих

in Dialogue with World Political Parties High-level Meeting. Beijing, 15 March 2023. *The State Council Information Office The People's Republic of China*. 2023. Mar 16. URL: http://english.scio.gov.cn/topnews/2023-03/16/content_85171478.htm (дата звернення: 16.03.2022).

⁵ Proposal of the People's Republic of China on the Reform and Development of Global Governance. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2023. Sep 13. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/wjbxw/202405/t20240530_11343643.html (дата звернення: 16.03.2024).

Таблиця 1. Пропозиції Китаю щодо реформування і розвитку глобального управління

Політичний пріоритет	Головні елементи політики	Ключові завдання
<p>Підвищення рівня управління глобальною безпекою, гарантування глобального миру й стабільності</p>	<p>Підтримка і сприяння реалізації «Нового порядку денного миру» Генерального секретаря ООН А. Гутерреша (Our Common Agenda Policy Brief 9. A New Agenda for Peace. July 2023. URL: https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/08/our-common-agenda-policy-brief-new-agenda-peace-en.pdf)</p> <p>Послідовна реалізація «Глобальної безпекової ініціативи»</p> <p>Тверда підтримка політичного врегулювання «української кризи»</p>	<p>Документ виходить з визнання, що світ перебуває на етапі переходу до нового глобального порядку, який базуватиметься на багатополлярності. Формулює низку принципів для ефективної системи колективної безпеки, заснованих на довірі, солідарності та універсальності. Висуває 12 конкретних рекомендацій у п'яти сферах для багатосторонніх дій країн-членів у сфері забезпечення миру</p> <p>Відданість баченню «спільної, всеосяжної, кооперативної та сталої безпеки»; зобов'язання поважати суверенітет і територіальну цілісність усіх країн; відданість дотриманню цілей і принципів Статуту ООН; зобов'язання серйозно ставитися до законних проблем безпеки всіх країн; відданість мирному вирішенню розбіжностей і суперечок між країнами шляхом діалогу і консультацій; зобов'язання підтримувати безпеку як у традиційних, так і в нетрадиційних сферах з метою спільного просування глобальної спільноти безпеки для всіх</p> <p>Підтримка суверенітету і територіальної цілісності всіх країн, дотримання цілей і принципів Статуту ООН, прагнення, щоб усі сторони серйозно сприймали законні проблеми безпеки. Твердження, що основна причина кризи криється в проблемі управління безпекою на європейському континенті.</p> <p>Пропозиція, щоб зацікавлені сторони створювали взаємну довіру і враховували законні занепокоєння одна одної щодо безпеки.</p> <p>Акцент на необхідності відмови від менталітету «холодної війни», припиненні створення вузьких груп країн для взаємного протистояння й роботі над розбудовою збалансованої, ефективною і стійкої європейської архітектури безпеки</p>

Продовження табл. 1

Політичний пріоритет	Головні елементи політики	Ключові завдання
<p>Поліпшення управління глобальним розвитком і спільне наслідування курсу глобального сталого розвитку</p>	<p>Проведення енергійної політики сприяння розвитку на африканському континенті</p> <p>Реалізація «Ініціативи з глобального розвитку»</p> <p>Реалізація «Ініціативи «Пояс і шлях»» (BRI)</p> <p>Зміцнення продовольчої безпеки</p> <p>Наслідування курсу зеленого, низьковуглецевого розвитку</p>	<p>Реалізація «Ініціативи підтримки індустріалізації в Африці», «Плану підтримки Китаєм аграрної модернізації в Африці», а також «Плану співробітництва Китаю і країн Африки з розвитку талантів»</p> <p>Консолідація і розширення консенсусу щодо розвитку й утримання цього питання в центрі глобального порядку денного.</p> <p>Прагнення до більшої синергії стратегій розвитку на глобальному, регіональному, субрегіональному і національному рівнях.</p> <p>Заклик до розвинутих країн виконати свої зобов'язання щодо офіційної допомоги розвитку і кліматичного фінансування, вирішення проблеми нерівномірного розподілу глобальних ресурсів розвитку, надання підтримки країнам, що розвиваються, у розбудові потенціалу розвитку</p> <p>Сприяння кращій економічній ефективності, якіснішому постачанню і більшій стійкості у співпраці «Пояс і шлях», посилення взаємодоповнюваності й синергії між BRI та Порядком денним для сталого розвитку до 2030 року</p> <p>Необхідність надання більшої підтримки країнам, що розвиваються, особливо найбільш вразливим, у зміцненні потенціалу продовольчої безпеки</p> <p>Необхідність поважати національні реалії і можливості різних країн у ході справедливого енергетичного переходу, поступовість відмови від традиційної енергетики на основі забезпечення безпечних і надійних альтернативних джерел.</p> <p>Рішуча опозиція спробам політизувати, інструменталізувати і використовувати енергетичні питання як зброю. Забезпечити безперервні ланцюги постачання, стабілізувати енергетичний ринок і ціни. Прагнення до забезпечення доступної, надійної, стійкої та сучасної енергії для всіх</p>

Продовження табл. 1

Політичний пріоритет	Головні елементи політики	Ключові завдання
<p>Просування прав людини в усьому світі, управління соціальними процесами і спільне сприяння прогресу і обмінам між цивілізаціями</p> <p>Розвиток глобального управління в нових</p>	<p>Політика щодо зміни клімату</p> <p>Реалізація «Глобальної цивілізаційної ініціативи» (GCI)</p> <p>Розвиток освіти</p> <p>Посилення міжнародного обміну і співпраці у сфері науки і техніки</p>	<p>Поряд з активним упровадженням власних заходів у контексті кліматичної політики вимога до розвинутих країн чітко впоратися зі своїми історичними обов'язками взяти на себе лідерство в значному скороченні викидів і виконати свої зобов'язання щодо фінансової, технічної підтримки країн, що розвиваються</p> <p>Сприяння обмінам і взаємному навчанню між цивілізаціями, створення міжнародного консенсусу для співпраці й сприяння прогресу людських цивілізацій.</p> <p>Необхідність поважати різноманітність цивілізацій, підтримувати принципи рівності, взаємного навчання, діалогу та інклюзивності між цивілізаціями.</p> <p>Творча трансформація та інноваційний розвиток усіх традиційних культур у процесі модернізації.</p> <p>Поеднання принципу універсальності прав людини та їх національних умов і просування прав людини у світлі національних реалій і потреб свого народу. Вимога відмови від подвійних стандартів і використання питання прав людини як виправдання для втручання у внутрішні справи інших країн або перешкодження і стримування інших країн у їх прагненні розвитку.</p> <p>Визнання всіх аспектів прав людини однаково важливими і такими, що повинні розвиватися скоординовано і систематично. Необхідність приділяти належну увагу новим проблемам, що виникають, зокрема цифровим технологіям і штучному інтелекту в контексті їх впливу на права людини</p> <p>Підвищення відкритості освіти і активна підтримка інших країн, що розвиваються, у просуванні освіти</p> <p>Сприяння відкритому, справедливому, рівноправному і недискримінаційному середовищу для розвитку</p>

Продовження табл. 1

Політичний пріоритет	Головні елементи політики	Ключові завдання
<p>передових сферах і побудова рамок управління для майбутнього</p>	<p>Глобальне управління у сфері штучного інтелекту</p> <p>Регулювання діяльності в кіберпросторі</p> <p>Зміцнення біологічної безпеки</p>	<p>науки і технологій, а також взаємній і спільній вигоді, просування людського розвитку</p> <p>Надання всім країнам широких можливостей брати участь у глобальному управлінні штучним інтелектом (ШІ), орієнтуючись на принцип широких консультацій і спільного внеску заради спільних благ, пріоритет етичних засад, гарантування безпечності, надійності й керованості в користуванні ШІ — за центральної ролі ООН у регулюванні й за більшого представництва країн, що розвиваються</p> <p>Реалізація принципів підтримання миру, безпеки, відкритості й співробітництва. Протидія «табірному поділу», мілітаризації та фрагментації кіберпростору. Відмова від гіпертрофованого застосування концепції національної безпеки в регулюванні кіберпростору або запровадження обмежень з метою позбавляти іншу країну її законного права на розвиток. Принцип, згідно з яким технологічні переваги не повинні використовуватися для поширення агресивних кібертехнологій або перетворення кіберпростору на нове поле битви в рамках геополітичної конкуренції.</p> <p>Формулювання універсальної і авторитетної глобальної конвенції, створення правової бази для зміцнення міжнародної співпраці в боротьбі з кіберзлочинністю</p> <p>Покращення системи глобального управління біозахистом, включаючи зміцнення механізмів Конвенції про біологічну зброю, шляхом відновлення багатосторонніх переговорів щодо протоколу перевірки дотримання зобов'язань за цією Конвенцією.</p> <p>Відстоювання принципу відповідальності при проведенні біологічних досліджень і розробок заради зменшення біоризиків</p>

Політичний пріоритет	Головні елементи політики	Ключові завдання
Зміцнення центральної ролі ООН і просування реформи системи глобального управління	Регулювання діяльності в космічному просторі	Швидкий початок переговорів і укладення правового документа про контроль над озброєннями в космосі. Протидія розміщенню зброї і гонці озброєнь у космосі, просування щодо космосу ідеї побудови спільноти із спільним майбутнім для людства
	Регулювання діяльності в морському просторі	Співробітництво в управлінні, засноване на рівності, взаємній вигоді та взаємній повазі, захист морського миру і спокою, безпеки водних шляхів, створення морської спільноти із спільним майбутнім, сприяння стабільному розвитку глобальної морської справи
	Принципи реформування системи ООН	Реформа ООН має сприяти збереженню її багатосторонності й ролі, посиленню голосу країн, що розвиваються, у міжнародних справах, а також правозастосування і ефективності управління агентствами ООН
	Реформа Ради безпеки ООН	Рада безпеки не повинна бути клубом великих або багатих країн. Її реформа має достовірно розширити представництво і посилити голос країн, що розвиваються, дати більшій кількості країн, що розвиваються, з незалежною зовнішньою політикою і справедливою позицією, можливість засідати в Раді безпеки й брати участь в ухваленні нею рішень
	Зміцнення механізмів взаємодії ООН з іншими глобальними інститутами	Зміцнення комунікації і співпраці між ООН, G20, Міжнародним валютним фондом і Світовим банком для покращення координації макроекономічної політики і глобального економічного управління
	Посилення ролі країн, що розвиваються, в ухваленні рішень	Надати особливої уваги збільшенню в міжнародних фінансових установах представництва і голосу країн, що розвиваються
Зміцнення механізмів управління боргами	Забезпечити участь багатосторонніх кредиторів у процесі спільного управління боргами	

Закінчення табл. 1

Політичний пріоритет	Головні елементи політики	Ключові завдання
	Реформа глобальної системи управління охороною здоров'я	Реформа має ґрунтуватися на принципі справедливості й мати на меті підвищення ефективності системи, її покращення в аспекті реагування на глобальні кризи громадського здоров'я і побудову глобальної спільноти здоров'я для всіх без винятку

Джерело: складено автором за: Proposal of the People's Republic of China on the Reform and Development of Global Governance. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2023. Sep 13. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/wjbxw/202405/t20240530_11343643.html (дата звернення: 16.03.2024).

країн Заходу. При цьому китайські пропозиції досить ретельно інтегрують у себе всі ті ключові домовленості, які були вироблені світовим співтовариством стосовно вдосконалення глобального управління в рамках як ООН та її спеціалізованих організацій, так і глобального форуму G20, а також окремих провідних регіональних інститутів за участю КНР. Китай активно використовує механізми цих організацій для поширення своїх ідей і отримання підтримки з боку якнайбільшої кількості їх учасників. І в цьому процесі варто виокремити декілька дуже важливих характеристик і тенденцій.

Насамперед, яскраво виражений акцент на центральну роль ООН у системі глобального управління має своїм корінням усвідомлення тієї обставини, що ООН у цілому дедалі більше (можливо, за винятком системи Ради безпеки) постає як глобальний форум, де країни Глобального Півдня домінують через їх значну кількісну перевагу. Ця перевага досі не може стати інструментом кардинального зсуву на користь Глобального Півдня саме через необов'язковість правового режиму багатьох документів, які ухвалюються в рамках ООН. Навпаки, США та інші країни Глобальної Півночі мають помітну перевагу в цьому аспекті, оскільки значною мірою контролюють саме ті ланки механізму ООН, які мають повноваження, по-перше, щодо ухвалення обов'язкових рішень (насамперед це Рада безпеки ООН у її нинішньому форматі), а по-друге, щодо мобілізації і розподілу міжнародних фінансових ресурсів через спеціалізовані міжнародні фінансові організації, від чого найбільше залежать перспективи реалізації багатьох міжнародних проектів розвитку. Китайські пропозиції спрямовано саме на послаблення позицій країн Глобальної Півночі в цих ключових механізмах і, відповідно, посилення в них ролі Глобального Півдня та його флагмана — КНР. Саме в цьому ракурсі звучать пропозиції про розширення складу Ради безпеки ООН за рахунок представників останньої групи країн, а також щодо перерозподілу

квот голосів при прийнятті рішень у рамках МФО — МВФ та інститутів Групи Світового банку⁶.

Політику Китаю спрямовано на розширення складу G20, що може вплинути на баланс сил у рамках цього глобального форуму, дотичного до формування концептуальних засад вирішення важливих проблем глобальної економіки. У цьому контексті прийняття у 2023 р. до складу G20 Африканського Союзу як постійного члена, безумовно, посилює позиції Глобального Півдня в цілому і Китаю зокрема, зважаючи на його особливі відносини з країнами Африки. Це створює сприятливіші умови для реалізації позицій Китаю і Глобального Півдня в процесі еволюції системи глобального управління.

Надзвичайно важливу роль для просування пріоритетів Китаю щодо реформи системи глобального управління відіграє формат БРІКС (BRICS) — платформи взаємодії, яка дедалі більше перетворюється на протиположний формату G7 найрозвинутіших країн Глобальної Півночі. З метою «нарощення м'язів» цієї структури Китай активно виступає за розширення складу БРІКС і залучення країн з різних регіонів світу. В цьому зв'язку важливою подією стало входження у 2024 р. до БРІКС Ірану, Єгипту, Об'єднаних Арабських Еміратів та Ефіопії, а в січні 2025 р. — Індонезії⁷. І, за оцінками багатьох фахівців, Китай був чи не найактивнішим промоутером цього розширення складу учасників.

Розширення БРІКС створює передумови для створення *альтернативного G7 полюсу формування глобального порядку денного*, який — у разі невдачі реалізації програми реформ глобального управління в руслі пріоритетів Китаю і Глобального Півдня — може реально виступити «будівельним блоком» створення **біполярної інституційної структури регулювання світового господарства**.

Аналіз змісту ключових документів, які ухвалюються в рамках БРІКС, дає підстави вважати, що вони значною мірою віддзеркалюють китайські пріоритети щодо трансформації системи глобального управління. У цьому контексті достатньо посплатися на спільну декларацію саміту БРІКС в Йоганнесбурзі (ПАР) 2023 р.⁸ і на нові акценти, що містяться в рішеннях саміту БРІКС 2024 р.⁹ Їх рішеннями окреслено курс на значне розширення і

⁶ Останній перерозподіл квот уже є реальним процесом, що відбувається. Але він протікає дуже повільно і досі істотно не змінив баланс сил у рамках глобальних МФО, які формально вважаються спеціалізованими установами системи ООН.

⁷ До складу БРІКС мала увійти також Аргентина, проте після президентських виборів у цій країні новообраний президент Х. Мілей наприкінці грудня 2023 р. відмовився від цього наміру. Також немає підтвердження щодо участі в БРІКС з боку Саудівської Аравії, хоча з серпня 2023 р. вона має офіційне запрошення до членства в цьому угрупованні.

⁸ BRICS and Africa: Partnership for Mutually Accelerated Growth, Sustainable Development and Inclusive Multilateralism. XV BRICS Summit Johannesburg II Declaration. Sandton, Gauteng, South Africa, Wednesday 23 August 2023. URL: <https://brics2023.gov.za/wp-content/uploads/2023/08/Jhb-II-Declaration-24-August-2023-1.pdf>

поглиблення інституціоналізації механізмів координації та спільної діяльності в рамках БРІКС. Цьому має слугувати схвалення модальностей для нової категорії країн у рамках механізмів співробітництва БРІКС — «країна-партнер», до якої нині увійшли Алжир, Білорусь, Болівія, В'єтнам, Казахстан, Куба, Малайзія, Нігерія, Таїланд, Туреччина, Уганда, Узбекистан. Важливу роль для розширення сфери впливу БРІКС (а через нього і Китаю як його ключового учасника) відіграватиме й започаткування Діалогу «БРІКС плюс» за участю низки країн з ринками, що формуються, і країн, що розвиваються (так звана група EMDCs).

Водночас розширюється й зміцнюється внутрішня інституційна основа діяльності БРІКС за рахунок таких інституцій, як Академічний форум БРІКС і Громадянський форум БРІКС, Рада аналітичних центрів БРІКС, новостворена мережа фінансових аналітичних центрів БРІКС, створювана Громадянська рада БРІКС. У цьому контексті відбувається інтенсифікація процесу вироблення секторальних координуючих механізмів у рамках БРІКС. Так, розширюється діяльність Ділового форуму БРІКС (BRICS Business Forum) у сферах сільського господарства, фінансів та інвестицій, інфраструктури, транспорту і логістики, цифрової економіки, виробництва енергії і сталого розвитку. Підтримана ініціатива щодо заснування зернової (сировинної) торгової платформи в рамках БРІКС — Зернової біржі БРІКС, з подальшим її можливим поширенням на інші галузі сільського господарства. Створено форум для співробітництва спеціальних економічних зон країн-членів.

Як ключовий пріоритет висувається *інноваційний процес*. Створюється власна мережа наукових досліджень, технологій та інновацій (НТІ) БРІКС, що передбачає якнайскоріший запуск флагманських проєктів БРІКС за Рамковою програмою НТІ, у тому числі передбачено фінансування спільних досліджень та інновацій. Це доповнюється ініціативою щодо нової технологічної платформи БРІКС під егідою Ділової ради БРІКС, спрямованою на сприяння технологічному та інноваційному співробітництву між країнами-членами, а також створенням механізму співпраці в цифровій освіті БРІКС.

Нової якості набуває діяльність Інноваційного центру БРІКС у рамках Партнерства для нової промислової революції¹⁰ (BRICS PartNIR Innovation Center — ВРІС), Форум стартапів БРІКС (BRICS Startup Forum), Інститут БРІКС з питань мереж майбутнього (BRICS Institute of Future Networks — ВІФН). У співпраці з Організацією промислового розвитку ООН (ЮНІДО) створено Центр промислових компетенцій БРІКС для спільної підтримки розвитку навичок Індустрії 4.0. Засновано робочу групу з питань безпеки використання інформаційно-комунікаційних технологій.

⁹ Strengthening Multilateralism for Just Global Development and Security. XVI BRICS Summit Kazan Declaration. Kazan, Russian Federation, 23 October 2024. URL: https://cdn.brics-russia2024.ru/upload/docs/Kazan_Declaration_FINAL.pdf?1729693488349783

¹⁰ Це партнерство поширюється, зокрема, на такі важливі високотехнологічні напрями, як цифрова трансформація промисловості, інтелектуальне виробництво і робототехніка, фотоелектрична промисловість, медичні прилади і фармацевтика.

Важливим пріоритетом виступає також діяльність щодо вирішення проблем, які стали ключовими в глобальному масштабі. Так, розширюється діяльність Центру досліджень і розробок вакцин БРІКС, відбувається подальший розвиток Інтегрованої системи раннього попередження БРІКС для запобігання ризикам масових інфекційних захворювань. Ухвалено рішення створити робочу групу БРІКС з ядерної медицини і публікувати огляди найкращих практик у цій сфері. Серед інших важливих заходів за цим напрямом — створення Медичної асоціації БРІКС, запуск мережі інститутів громадського здоров'я БРІКС — платформи для обміну досвідом і найкращими практиками в зміцненні й захисті громадського здоров'я.

Ухвалено Меморандум про взаєморозуміння щодо Партнерства на вуглецевих ринках БРІКС як платформи для обміну знаннями, досвідом і тематичними дослідженнями розвитку вуглецевих ринків і обговорення потенційної співпраці всередині БРІКС на вуглецевих ринках. Міністрами навколишнього середовища БРІКС створено контактну групу з питань зміни клімату і сталого розвитку. Прийнято Рамкову програму щодо зміни клімату і сталого розвитку в межах Діалогу високого рівня щодо зміни клімату. Очікується створення Платформи кліматичних досліджень БРІКС (BCRP) для посилення наукового й експертного обміну думками, знаннями і найкращими практиками групи.

З метою зміцнення інвестиційних засад політики розвитку в рамках БРІКС ухвалено ініціативу щодо заснування нової інвестиційної платформи в контексті діяльності раніше утвореного Нового банку розвитку (New Development Bank — NDB) з метою посилення інвестиційних потоків у країни БРІКС і механізми Глобального Півдня, перетворення NDB на головний багатосторонній інститут розвитку для країн ЕМДС.

Більш виразно представлений курс на розширення операцій у національних валютах при фінансуванні проектів і здійсненні фінансових трансакцій між країнами БРІКС та їх торговельними партнерами, для чого передбачено кроки в напрямі зміцнення кореспондентських банківських мереж відповідно до Ініціативи стосовно транскордонних платежів (BRICS Cross-Border Payments Initiative — BCBPI). Поставлено завдання вивчення доцільності з'єднання інфраструктури фінансових ринків країн БРІКС, створення незалежної транскордонної розрахунково-депозитарної інфраструктури, клірингової системи (BRICS Clear), ініціативи, яка доповнить існуючу інфраструктуру фінансового ринку, а також незалежних механізмів перестраховування, включаючи створення (пере)страхової компанії об'єднання БРІКС. Вони мають доповнити механізми Угоди про резерви на непередбачені витрати (Contingent Reserve Arrangement — CRA), що є важливим механізмом для попередження короткострокових тисків на платіжний баланс і зміцнення фінансової стабільності.

Хоча рішення самітів БРІКС не дають підстав говорити про процес перетворення цієї асоціації країн у антизахідне об'єднання, не можна не помітити більш виразне, ніж раніше, формулювання позиції щодо деяких параметрів світового порядку, зокрема:

- забезпечення більшої та вагомішої участі країн ЕМДС і найменш розвинутих країн, особливо в Африці, Латинській Америці й Карибському басейні, у глобальних процесах і структурах ухвалення рішень. У цьому контексті — реформування Бреттон-Вудських інститутів із збільшенням представництва країн ЕМДС на керівних посадах на основі «базованого на заслугах, інклюзивного і справедливого процесу добору на керівні посади», розширення географічного представництва, а також зміна квот країн у цих установах з переданням їх частки від країн з розвинутою економікою до країн ЕМДС;
- реформування системи СОТ на основі посилення в її діяльності виміру, пов'язаного з розвитком, для просування ідеї якого в рамках БРІКС засновано механізм неформальних консультаційних рамок з питань СОТ. У цьому зв'язку посилено критику застосування «дискримінаційної політично вмотивованої практики» і «односторонніх примусових заходів», «явних або неявних політичних умов допомоги розвитку» і обмеження джерел надання такої допомоги; засуджено «односторонні, каральні та дискримінаційні протекціоністські заходи з екологічних міркувань», такі як механізми ЄС щодо коригування імпорту товарів з вмістом вуглецю (carbon border adjustment mechanisms — СВАМ), а також «односторонні протекціоністські заходи, які навмисно порушують глобальні ланцюжки поставок і виробництва і спотворюють конкуренцію» (натяк на заходи США відносно Китаю);
- розширення горизонту вимог до розвинутих країн у частині допомоги процесу розвитку й у вирішенні глобальних проблем, зокрема вимог надання адекватних, ефективних і легкодоступних фінансових ресурсів країнам, що розвиваються, для сприяння збереженню і сталому використанню біорізноманіття, вирішення проблем деградації земель, опустелювання і посух, здійснення справедливого енергетичного переходу.

Не можна не помітити, наскільки тісно корелюють наведені політичні оцінки і цілі Китаю і БРІКС, хоча серед учасників цієї організації є країни (Індія, ПАР), які аж ніяк не можна віднести до когорти антизахідних. Це свідчить про зростаючу привабливість китайського дискурсу стосовно побудови нового міжнародного порядку.

Китай для поширення свого концепту світового порядку паралельно з БРІКС активно використовує й іншу міжнародну структуру — **Шанхайську організацію співробітництва (ШОС)**. Китайські експерти приділяють значну увагу її ролі в реалізації стратегічних ініціатив КНР і пропонують низку системних, стратегічно орієнтованих заходів для посилення й розширення сфери її міжнародного впливу (див., зокрема, Qiang Xiaoyun, Cao Jiahua, 2023). У цьому контексті варто зазначити, що ШОС спочатку виникла саме в контексті розв'язання спільних проблем безпеки, і це довго залишалось основним фокусом політики цієї організації. РФ, як інший ключовий учасник ШОС, стримувала намагання Китаю розширити порядок денний організації, у тому числі шляхом надання їй певних компетенцій стосовно лібералізації торговельних потоків. Однак війна РФ в Україні й зростаюча залежність РФ від Китаю об'єктивно змінюють баланс сил у цій організації на користь Ки-

таю. За цих умов стає реальною суттєва диверсифікація сфер діяльності та завдань ШОС. Китайські фахівці (Qiang Xiaoyun, Cao Jiahua, 2023) визначають низку напрямів, за якими це має відбуватися.

1. Значне зміцнення політичної основи ШОС за рахунок поглиблення взаємної політичної довіри, формування в Євразії «м'якого середовища євразійської безпеки», сприяння економічному співробітництву й посилення культурних і людських обмінів. Це розглядається як внутрішня рушійна сила розвитку ШОС і ключ до розкриття економічних потенціалів країн-членів, сприяння новим сферам зростання.

2. Необхідність якомога швидшого підсилення дії інститутів лібералізації і полегшення процедур регіональної торгівлі з метою вивільнення потенціалів розвитку внутрішньої торгівлі всередині ШОС, піднесення експортоспроможності й стимулювання економічного зростання, а тим самим і зменшення розривів у рівнях розвитку між країнами-членами.

3. Побудова системи багатоканального фонду надання гарантій, енергійний розвиток регіональних фондів розвитку інфраструктурних інвестицій, культивування ринку промислових інвестицій, а також продовження сприяння будівництву інфраструктурних об'єктів. У цьому контексті — можливість взаємної підтримки діяльності з BRI.

4. Перетворення ШОС у майбутньому на «безпрецедентний приклад міжнародної координації», у тому числі за рахунок розгортання на просторі Євразії мережі регіональних і субрегіональних систем управління, включаючи взаємодію з різноманітними регіональними ініціативами із співробітництва (Євразійський Економічний Союз та ін.).

5. Реалізація китайської ініціативи 2020 р. щодо побудови в рамках ШОС «чотирьох спільнот» — «спільноти здоров'я», «спільноти безпеки», «спільноти розвитку» і «гуманітарної спільноти»¹¹ — що означає відчутне розширення сфери компетенції ШОС з перспективою перетворення на повноцінне макрорегіональне інтеграційне об'єднання, яке реалізуватиме на євразійському континенті ідею побудови «співтовариства спільної долі людства» (community with a shared future for mankind).

6. Стикаючись з реальністю нового раунду конкуренції великих держав на євразійському континенті, Китай виступає за підвищення рівня стратегічної довіри через платформу ШОС і консолідацію разом з євразійськими країнами нової концепції безпеки, створюючи тим самим спільноту ШОС зі спільною відповідальністю у сфері безпеки й спільним майбутнім для її членів.

Таким чином, у рамках ШОС відбуваються суттєві зміни, спрямовані на підсилення потенціалу цієї структури щодо реалізації стратегічних орієнтирів Китаю у міжнародній сфері й формування нового міжнародного порядку.

¹¹ Xi Jinping. Carrying Forward the Shanghai Spirit and Deepening Solidarity and Collaboration for a Stronger Community with a Shared Future. *Ministry of Foreign Affairs The People's Republic of China*. 2020. Nov 10. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2020-11/10/c_139506835.htm (дата звернення: 12.11.2020).

ВПЛИВ ЗМІН У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ КИТАЮ НА СВІТОВИЙ ПОРЯДОК

Ідеологічно неупереджений аналіз китайської політики глобального розвитку дає чимало аргументів, які підтримують істотно зростаючу роль Китаю як агента глобальних змін і глобального розвитку (табл. 2).

За оцінкою китайських фахівців (Niu Haibin et al., 2023), у перспективі політика Китаю передбачатиме реалізацію ряд ключових пріоритетів за активної взаємодії з країнами, що розвиваються, у рамках ООН.

1. Забезпечення *миру й безпеки* на регіональному і глобальному рівнях, у тому числі через: надання військової допомоги, здійснення підготовки військовослужбовців, задіяння миротворчих сил тощо, задля допомоги країнам у підвищенні їх спроможності підтримання безпеки; попередження конфліктів і медіація в безпековій сфері, наприклад на Близькому Сході; співробітництво у нових безпекових сферах, які стосуються нових технологій, таких як штучний інтелект, кібербезпека.

2. Співробітництво у *забезпеченні високоякісного і сталого розвитку*, включаючи: фокусування на вирішенні проблеми підвищення потенціалу дій (capacity building); розвиток тристороннього співробітництва, включаючи підвищення уваги до боргової стійкості в умовах розвитку, полегшення труднощів з погашенням боргів країн-боржників; взяття зобов'язання щодо співпраці в галузі розвитку, включаючи зобов'язання не будувати за кордоном нових теплових електростанцій; активне надання фінансування кліматичних цілей для країн, що розвиваються, у тому числі в рамках побудови «Зеленого поясу та шляху» (Green Belt and Road), включаючи задоволення довгострокових потреб країн Глобального Півдня в ресурсах в рамках кліматичної політики; нарощування Китаєм свого промислового потенціалу з виробництва у таких сферах, як фотовольтаїка, вітроенергетика, електромобілі та інші зелені індустрії, з метою сприяння іншим країнам Глобального Півдня в їх переході на відновлювальні джерела енергії і розвиток низьковуглецевих технологій.

Окреслені тенденції значної активізації глобальної політики Китаю, висунення ним низки стратегічно важливих глобальних ініціатив і активне просування ідеї фундаментальної перебудови світового порядку стали, вочевидь, величезним викликом для Заходу, який виразно сприймає цей феномен як початок ери стратегічної конкуренції за майбутній формат світового порядку, а дії Китаю — як намагання зруйнувати усталені принципи світового порядку, що склався після Другої світової війни. Таке ставлення Заходу до політики Китаю проходить сьогодні червоною ниткою не лише через офіційні документи і політичні заяви лідерів Заходу¹². Воно стало важливим

¹² Показовою в цьому відношенні є різка антикитайська спрямованість ухвалені у 2022 р. версії Стратегії національної безпеки США (National Security Strategy, October 2022, Washington, The White House). Не менш значущою є і вага еволю-

Таблиця 2. Деякі узагальнені параметри впливу Китаю на процес глобального соціально-економічного розвитку

Політичний пріоритет	Формат впливу	Економічні параметри впливу
Фінансове сприяння глобальному розвитку і співробітництву між країнами Глобального Півдня	Фонд глобального розвитку і співробітництва «Південь — Південь» (Global Development and South-South Cooperation Fund), до червня 2022 р. — Фонд допомоги співробітництву «Південь — Південь»	У червні 2022 р. уряд Китаю виділив додатково 1 млрд дол. до вже існуючих 3 млрд дол. на підтримку країн, що розвиваються, у реалізації Ініціативи глобального розвитку і Порядку денного сталого розвитку. Нині Глобальна ініціатива розвитку налічує близько 200 проектів. У серпні 2023 р. головою КНР оголошено, що фінансові інститути Китаю запускають спеціальний фонд обсягом 10 млрд дол. для реалізації Глобальної ініціативи розвитку
Розвиток співробітництва в рамках Ініціативи BRI	Рамкові умови для розширення торгівлі та інвестицій Зростання ділової активності уздовж шляхів BRI	Розширення торгівлі між країнами BRI за 10 років з 2013 р. з 1,04 трлн дол. до 2,07 трлн дол. Кумулятивний обсяг інвестицій між країнами BRI досяг 270 млрд дол. Сума новопідписаних контрактів країн — учасниць ініціативи перевищила 1,2 трлн дол., а сума отриманих бізнесом доходів — 800 млрд дол., охопивши понад половину всіх закордонних проектів Китаю
Політика у зв'язку із зміною клімату	Створення нових робочих місць і умов для ліквідації бідності Розвиток співробітництва на договірній основі Створення нових інституційних форматів для вирішення кліматичних проблем і надання допомоги в цих питаннях	Понад 3 тис. проектів співробітництва між Китаєм і партнерами по BRI створили додатково в країнах їх здійснення 420 тис. робочих місць і сприяли виходу із стану бідності близько 40 млн осіб З 39 країнами підписано 46 документів про співробітництво по лінії «Південь — Південь» Введено в дію 10 демонстраційних зон, що використовують низьковуглецеві технології. Реалізовано 100 проектів щодо пом'якшення наслідків і адаптації до зміни клімату в країнах, що розвиваються. Реалізовано понад 200 проектів допомоги іноземним державам у рамках кліматичної політики,

Закінчення табл. 2

Політичний пріоритет	Формат впливу	Економічні параметри впливу
Вирішення глобальної продовольчої проблеми	Розвиток співпраці, у тому числі в рамках відповідних програм ФАО, щодо допомоги країнам, які розвиваються, у збільшенні їх сільськогосподарського виробництва й підтриманні продовольчої безпеки	зокрема країнам, що розвиваються, реалізувати цілі зеленого і низьковуглецевого розвитку Участь у сільськогосподарській співпраці з більш як 140 країнами і регіонами, включаючи просування понад 1 тис. сільськогосподарських технологій у країнах, що розвиваються, навчання понад 14 тис. спеціалістів з вирощування гібридного рису для більш як 80 країн, що розвиваються, будівництво 13 демонстраційних сіл розвитку сільського господарства і зменшення бідності в Африці

Джерело: складено автором за: Niu Haibin et al., 2023; Remarks by Chinese President Xi Jinping at the BRICS-Africa Outreach and BRICS Plus Dialogue. *People's Daily Online*. 2023. Aug. 25. URL: <http://en.people.cn/n3/2023/0825/c90000-20063110.html> (дата звернення: 29.10.2024); Спеціальний посланник Китаю з питань зміни клімату Се Чженьхуа: Китай став активістом просування глобального управління кліматом (кит. мовою). *China Environment Network*. 2023. Aug 29. URL: <https://www.cenews.com.cn/news.html?aid=1079942> (дата звернення: 29.10.2024); Речник МЗС: Китай готовий продовжувати зміцнювати співпрацю з іншими країнами світу у сфері продовольчої безпеки та подолання бідності (кит. мовою). *Xinhua News Agency*. 2023.07/25. URL: http://www.news.cn/world/2023-07/25/c_1129767944.htm (дата звернення: 31.10.2024).

трендом у, здавалося б, суто науковому дискурсі, що, як виявляється, сьогодні дуже залежить від пануючих ментально-ціннісних орієнтирів. У вказаному руслі на Заході публікуються досить об'ємні дослідження, у яких курс Китаю сприймається не інакше, як у контексті геополітичного суперництва.

Так, китайська ініціатива «Пояс і шлях» (BRI) розглядається переважно в руслі стратегічного суперництва як «визначальної риси міжнародної політики в Індо-Тихоокеанському регіоні» (Kai He, Feng Liu, 2024), у тому числі конкурентної динаміки двох проєктів наведення порядку в Індійсько-Тихоокеанському регіоні — BRI та очолюваної США «Вільної та відкритої Індій-

ція поглядів лідерів ЄС на майбутні відносини з Китаєм, наприклад, президента Франції Е. Макрона (який ще зовсім недавно мав надзвичайно теплі стосунки з лідером КНР Сі Цзіньпіном), що нині «позбавляється ілюзій» і виступає за повернення до «реальної політики» (див. з цього приводу, зокрема, статтю директора Центру азійських досліджень Французького інституту міжнародних відносин М. Жюльєнн (Julienne M. Macron's China Policy: Dropping Illusions and Bringing Back Realpolitik. *IFRI*. 2024. May 14. URL: <https://www.ifri.org/en/external-publications/macrons-china-policy-dropping-illusions-and-bringing-back-realpolitik> (дата звернення: 12.10.2024)).

сько-Тихоокеанської зони» (Free and Open Indo-Pacific — FOIP). При цьому акцент робиться на геополітичних іграх, можливостях використовувати вказані інституційні проекти для (пере)впорядкування Індо-Тихоокеанського регіону відповідно до своїх політичних уподобань, використання для цієї мети відносин з іншими «гравцями» в регіоні — Австралією, Новою Зеландією, Індією, Японією, Південною Кореєю, а також Тайванем, такими інститутами, як АСЕАН, AUKUS, QUAD, Форум тихоокеанських островів (Chan, Lee, 2024). Подібний підхід спостерігається і в аналізі стосовно Латинської Америки й регіону Карибського басейну (Li Xing, Javier Vadell, 2024), який також ведеться під кутом зору «зростаючої гегемоністичної конкуренції» Китаю з США.

Не можна не констатувати дуже значний рівень ідеологізації багатьох досліджень стосовно міжнародної економічної політики Китаю. Так, КНР звинувачують у намірі «привнести новий, керований китайцями міжнародний порядок» (Chinese-led international order). Стверджується, що міжнародний підхід Китаю має два обличчя: агресивне, зосереджене на територіальній імперії дев'ятого сторіччя, що реалізується відносно Тайваню та прилеглих до Китаю морів; і обличчя нового стилю, що ґрунтується на побудові відносин з політичними елітами країн Глобального Півдня, спираючись на великомасштабні інфраструктурні проекти, щоб допомогти убезпечити еліти при владі — процес, який часто призводить до зниження демократичної участі й ослаблення структур управління (Tudoroiu, 2024, p. 2—3, 11—20, 33—35, 123—129).

Таким чином, може йтися про масштабний процес концептуалізації тривалої ери глобальної боротьби за формат світового порядку, побудови на цій основі нових конфронтаційних ідеологічних постулатів, а не просто про поточно переважаючі політичні тренди нині правлячих кіл.

Якщо стати на позицію згаданих авторів, які сьогодні визначають мейнстрім західної аналітики стосовно політики Китаю, стає незрозумілим, чому, власне, країни Глобального Півдня розвивають відносини з Китаєм і підтримують його щодо порядку денного перебудови світового порядку. Але окремі західні дослідники все ж намагаються дати об'єктивну відповідь на це запитання. Вони, зокрема, відзначають, що Китай є одним з найбільших інвесторів у периферійних країнах, де китайські позики відрізняються від західних тим, що мають значно нижчі відсотки, зосереджені на розбудові інфраструктури, а не на отриманні ренти і ніколи не використовуються як політичний важіль, щоб змусити своїх партнерів прийняти шкідливу політику «структурної перебудови», з чим пов'язані західні позики (Ferrana, 2024).

Більш помірковані й прагматично налаштовані експерти, зокрема П. Гевіртц¹³ з провідного американського дослідницького центру Brookings,

¹³ Gewirtz P. China, the United States, and the future of a rules-based international order. *Brookings*. 2024. Jul 22. URL: <https://www.brookings.edu/articles/china-the-united-states-and-the-future-of-a-rules-based-international-order/> (дата звернення: 12.10.2024)

доходять думки, що Китай бажає значущої зміни міжнародного порядку, заснованого на правилах, а не його усунення, прагне суттєво переглянути різноманітні норми і тлумачення правил, змінити деякі існуючі особливості чинних міжнародних інститутів. Отже, Заходу доведеться, незалежно від його бажання, допустити, щоб «Китай та країни, які розвиваються, відігравали більшу роль у визначенні майбутнього міжнародного порядку, якщо ми дійсно хочемо зберегти міжнародний порядок». Альтернативою цьому, на його думку, може бути лише «більш розділена, паралізована або навіть зруйнована міжнародна система, що значно послабить здатність світу реагувати на величезні та дійсно екзистенційні виклики планеті». Таким чином, необхідні компроміси, якщо при цьому переглянутий міжнародний порядок залишатиметься таким, що базуватиметься на правилах — і це набагато краще, ніж дезінтегрований світ і колапс міжнародного порядку. Це потребує підтримання діалогу з окреслених питань за участю дослідників і колишніх державних службовців, що могло б конкретизувати, які саме механізми існуючого глобального порядку Китай прагне змінити і яким чином. При цьому такі дискусії, на погляд представника Brookings, доцільно вести в секторальному розрізі — торгівля, права людини, інституційна структура ООН та ін. Така позиція інституції, яка традиційно дуже істотно впливає на формування ідеології і практики міжнародної політики США, свідчить про те, що існують альтернативи нині панівній політиці інтенсифікації глобальної конфронтації. Але лише майбутнє покаже, чи стануть вони реальністю.

У цілому виникає важливе питання щодо конкретного функціонального наповнення китайських ініціатив, спрямованих на реалізацію концепції спільної долі людства, яке навряд чи може бути вирішене поза рамками глобального діалогу з ключовими учасниками системи світового порядку. В цьому контексті слід зазначити, що сьогодні Китай у своїй міжнародній політиці опинився перед суттєвими дилемами, пов'язаними з війною в Україні й загальною міжнародною безпековою кризою, кризою світового правопорядку. Зростаюча геополітична фрагментація світу, створення низки міжнародних альянсів і угруповань з виразно антикитайською спрямованістю, реальна можливість ескалації насилля і наростання екзистенційних загроз людству аж ніяк не вписуються в основи китайської концепції спільної долі людства. Виходячи з цього КНР стратегічно орієнтована на мир і якнайшвидше закінчення війни. Водночас китайська політика містить у собі певні протиріччя, які можуть зашкодити імплементації стратегічних настанов. У загальнополітичному аспекті — це суперечність між формальною підтримкою принципу територіальної цілісності держав і непорушності кордонів, з одного боку, і пропозицією зупинити війну на тих позиціях, які нині склалися, — з іншого. У сфері економічних відносин — явно незбалансований підхід, що де-факто виступає як вагома підтримка російської економіки в період ведення війни, за практичної відсутності скільки-небудь помітної економічної та фінансової допомоги Україні. Офіційно

проголошені цілі перебудови нового, більш справедливого світового порядку, вочевидь, мали б бути краще узгоджені з конкретними практичними політичними кроками і діями, які б вели до реального втілення проголошених принципів оновленого світового устрою.

ВИСНОВКИ

Ухвалені Китаєм за останні роки стратегічні ініціативи у сфері міжнародної політики активізують поширення альтернативних поглядів на світовий порядок на основі реалізації принципу багатополлярності. У цьому контексті Китай відстоює альтернативну модель процесу глобалізації («Глобалізація 2.0»), необхідність «нової ери міжнародного розвитку», що реалізується відповідно до стратегічної концепції «Спільне майбутнє для людства».

Розроблений у цьому руслі комплекс політичних заходів має системний характер і стратегічно орієнтований на істотну зміну чинних механізмів глобального регулювання, що склалися після Другої світової війни, але досі перебувають під переважним контролем розвинутих країн Заходу. Китай активно використовує механізми ООН, G20, а також окремих регіональних інститутів за своєї участю (передусім Шанхайської організації співробітництва) для поширення своїх ідей і отримання підтримки з боку країн Глобального Півдня. Цьому активно сприяють розширення складу, інституціоналізація та інтенсифікація діяльності БРІКС, який поступово утворює альтернативний G7 полюс формування глобального порядку денного.

Суттєва активізація глобальної політики Китаю, стратегічно орієнтованої на перебудову світового порядку, стала серйозним викликом для Заходу і започаткувала період стратегічної конкуренції за майбутній формат світоустрою, посиливши протистояння на ідеологічних засадах. Проте в інтересах розвитку людства не можна допустити, щоб ця конкуренція, яка буде домінуючим трендом протягом відносно тривалого періоду часу, врешті-решт, призвела до далекосяжної глобальної дезінтеграції, фрагментації світової економіки.

Необхідна реформа світового порядку потребує широкого глобального співробітництва, а не глобального протистояння і ведення військових дій. Абсолютно потрібні активний і прагматичний пошук спільних глобальних рішень, збалансування інтересів різних учасників світової системи і надання всім можливостей ефективного розвитку в нових умовах, що формуються технологічними інноваціями.

Значний вплив на міжнародну політику Китаю і реалізацію його стратегічних візій стосовно світового порядку в перспективний період матиме майбутній формат урегулювання нинішньої глобальної безпекової кризи, ключовим чинником якої виступає російсько-українська війна. Це означає, що Китай має сказати своє вагоме слово в розв'язанні цього питання на засадах торжества сили права, а не права сили. Від цього істотно залежати-

муть і майбутній рівень довіри до глобальних ініціатив Китаю, і можливості їх втілення в життя через конструктивний розвиток економічних відносин з різними країнами світу, в тому числі з Україною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бульбенюк, С. (2022). Геополітичні й геоekonomічні амбіції та «м'яка сила» Китаю: зауваги до дискурсу про особливості просування й утвердження. *Китаєзнавчі дослідження*. № 2. С. 39—53. <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.02.039>
- Дем'янчук, О. (2018). Проект «Один пояс, один шлях»: геостратегія по-китайськи. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. № 5 (49). С. 179—186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2018_5_17
- Дікарев, О., Шостак, Л. (2018). Китайська стратегія «одного поясу та одного шляху». *Формування ринкових відносин в Україні*. № 5 (204). С. 69—78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2018_5_12
- Стафійчук, В., Матвієнко, В., Матвієнко, Н. (2024). Китайська концепція багатополярного світу та її загрози для України. *Економічна та соціальна географія*. Вип. 91. С. 6—18. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2024.91.6-18>
- Герасимчук, В. (2019). Китай на шляху глобалізації 2.0. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. № 16. С. 78—88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2019_16_11
- Озернюк, Г., Мельник, Ю. (2023). Китай в міжнародних економічних організаціях АТР. *Політикус*. Вип. 1. С. 119—124. <https://doi.org/10.24195/24149616.2023-1.18>
- Лікарчук, Д. (2021). Зовнішня політика Китаю: конфлікти, перспективи, нові сценарії. *Регіональні студії*. № 25. С. 26—32. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.25.5>
- Колодко, Г. (2020). Велика китайська трансформація: китаїзм і майбутнє світу (стаття друга). *Економічна теорія*. № 3. С. 5—23. <https://doi.org/10.15407/et2020.03.005>
- Granet, M. (1968). *La pensée chinoise*. Paris, Éditions Albin Michel.
- Zhao Xiaochun (2018). In Pursuit of a Community of Shared Future. China's Global Activism in Perspective. *China Quarterly of International Strategic Studies*. Vol. 4. No. 1. P. 23—37. <https://doi.org/10.1142/S2377740018500082>
- Qiang Xiaoyun, Cao Jiahua (2023). China's Initiatives and the Development of Shanghai Cooperation Organization: Conceptual Guidance and Cooperative Vision. Shanghai Institutes for International Studies. 13 p. URL: <https://www.siis.org.cn/updates/cms/cms/202305/092129189str.pdf>
- Niu Haibin, Zhou Yuyuan, Lai Yuan, Li Yanliang, Zhou Shengsheng (2023). The Rise of the Global South and China's Role. *SIIS Report*. Vol. 31. 19 p. URL: <https://www.siis.org.cn/updates/cms/cms/202312/0515002562r3.pdf>
- Kai He, Feng Liu (Eds.) (2024). *China's Bilateral Relations and Order Transition in the Indo-Pacific*. Singapore; Hackensack, NJ, World Scientific. 350 p. <https://doi.org/10.1142/q0480>
- Chan, Lai-Ha, Lee, Pak K. (Eds.) (2024). *China-US Great-power Rivalry: the competitive dynamics of order-building in the Indo-Pacific*. New York, Routledge. 242 p. <https://doi.org/10.4324/9781003392958>
- Li Xing, Javier Vadell (Eds.) (2024). *China-US Rivalry and Regional Reordering in Latin America and the Caribbean*. Abingdon, Oxon; New York, NY, Routledge, Taylor & Francis Group. 290 p. <https://doi.org/10.4324/9781032664941>
- Tudoroiu, T. (2024). *The Geopolitics of China's Belt and Road Initiative*. London; New York, NY, Routledge, Taylor & Francis Group. 326 p. <https://doi.org/10.4324/9781032616001>

Ferrana, K. (2024). Why the World Needs China: development, environmentalism, conflict resolution & common prosperity. Atlanta, Clarity Press, Inc. 416 p. URL: <https://www.claritypress.com/product/why-the-world-needs-china/>

Надійшла 13.11.2024

Прорецензована 27.12.2024

Доопрацьована 09.01.2025

Підписана до друку 16.01.2025

REFERENCES

- Bulbeniuk, S. (2022). Geopolitical and geoeconomic ambitions and “soft power” of China: comments on the discourse on the features of promotion and approval. *Chinese Studies*. No. 2. P. 39-53. <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.02.039> [in Ukrainian].
- Demianchuk, O. (2018). The project «One belt, one way»: Chinese geostrategy. *Precarpathian bulletin of the Shevchenko scientific society*. No. 5 (49). P. 179-186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2018_5_17 [in Ukrainian].
- Dikarev, O., Shostak, L. (2018). Chinese strategy of «one belt and one way». *Market Relations Development in Ukraine*. No. 5 (204). P. 69-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2018_5_12 [in Ukrainian].
- Stafichuk, V., Matviienko, V., Matviienko, N. (2024). The Chinese concept of a multipolar world and its threats to Ukraine. *Economic and social geography*. Vol. 91. P. 6-18. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2024.91.6-18> [in Ukrainian].
- Gerasymchuk, V. (2019). China on the way of globalization 2.0. *Economic bulletin of National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnical Institute”*. No. 16. P. 78-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2019_16_11 [in Ukrainian].
- Ozerniuk, H., Melnyk, Yu. (2023). China in the international economic organizations of the APR. *Politicus*. Vol. 1. P. 119-124. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-1.18> [in Ukrainian].
- Likarchuk, D. (2021). China's foreign policy: conflicts, prospects, new scenarios. *Regional Studies*. No. 25. P. 26-32. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.25.5> [in Ukrainian].
- Kolodko, G. (2020). The great Chinese transformation: Chinism and the future of the world (article two). *Economic Theory*. No. 3. P. 5-23. <https://doi.org/10.15407/etet2020.03.005> [in Ukrainian].
- Granet, M. (1968). La pensée chinoise. Paris, Éditions Albin Michel.
- Zhao Xiaochun (2018). In Pursuit of a Community of Shared Future. China's Global Activism in Perspective. *China Quarterly of International Strategic Studies*. Vol. 4. No. 1. P. 23-37. <https://doi.org/10.1142/S2377740018500082>
- Qiang Xiaoyun, Cao Jiahan (2023). China's Initiatives and the Development of Shanghai Cooperation Organization: Conceptual Guidance and Cooperative Vision. Shanghai Institutes for International Studies. 13 p. URL: <https://www.sis.org.cn/updates/cms/cms/202305/092129189str.pdf>
- Niu Haibin, Zhou Yuyuan, Lai Yuan, Li Yanliang, Zhou Shengsheng (2023). The Rise of the Global South and China's Role. *SIIS Report*. Vol. 31. 19 p. URL: <https://www.sis.org.cn/updates/cms/cms/202312/0515002562r3.pdf>
- Kai He, Feng Liu (Eds.) (2024). China's Bilateral Relations and Order Transition in the Indo-Pacific. Singapore; Hackensack, NJ, World Scientific. 350 p. <https://doi.org/10.1142/q0480>
- Chan, Lai-Ha, Lee, Pak K. (Eds.) (2024). China-US Great-power Rivalry: the competitive dynamics of order-building in the Indo-Pacific. New York, Routledge. 242 p. <https://doi.org/10.4324/9781003392958>

- Li Xing, Javier Vadell (Eds) (2024). *China-US Rivalry and Regional Reordering in Latin America and the Caribbean*. Abingdon, Oxon; New York, NY, Routledge, Taylor & Francis Group. 290 p. <https://doi.org/10.4324/9781032664941>
- Tudoroiu, T. (2024). *The Geopolitics of China's Belt and Road Initiative*. London; New York, NY, Routledge, Taylor & Francis Group. 326 p. <https://doi.org/10.4324/9781032616001>
- Ferrana, K. (2024). *Why the World Needs China: development, environmentalism, conflict resolution & common prosperity*. Atlanta, Clarity Press, Inc. 416 p. URL: <https://www.claritypress.com/product/why-the-world-needs-china/>

Received on November 13, 2024

Reviewed on December 27, 2024

Revised on January 9, 2025

Signed for printing on January 16, 2025

Volodymyr Sidenko, Dr. Sci. (Econ.),
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Chief Research Fellow of the Department
of Economic Development Modeling and Forecasting
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasna Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

CHANGING TRENDS IN CHINA'S FOREIGN POLICY
IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF A NEW WORLD
ORDER: ECONOMIC AND NON-ECONOMIC DIMENSIONS

The article analyzes the latest trends in China's international economic and non-economic policy, which have clearly manifested themselves in recent years, especially in the context of the current global security crisis. The main attention is paid to the evolution of the country's political and economic priorities in the international sphere, changes in policy regarding global and regional economic organizations, and their impact on the system of world order and the state of international security.

The author shows that the strategic initiatives adopted by China in recent years are driving the spread of alternative views on world order based on the implementation of the principle of multipolarity, the establishment of an alternative model of the globalization process, international development based on the strategic concept "A Shared Future for Mankind". This policy is systemic in nature and strategically oriented towards a significant change in the current mechanisms of global regulation. This international course of China, viewed by the West as a strategic challenge, has initiated a period of strategic competition for the future format of the world order and has also caused trends toward fragmentation of the global economy.

The article's emphasis is laid on the need for broad global cooperation, rather than global confrontation and military actions in the process of transition to a renewed world order. The future format of resolving the global security crisis and the end of the Russia-Ukraine war will have a significant impact on this process. It is substantiated that China may have a big say in this process based on the triumph of the rule of law, which will significantly affect the future level of trust in China's global initiatives and the possibility of their implementation.

Keywords: *international economic policy; international economic organizations; world (global, international) order; global security; China's strategic initiatives.*

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І СОЦІАЛЬНА СФЕРА, ДЕМОГРАФІЯ ТА ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

SOCIAL TRANSFORMATIONS
AND SOCIAL SPHERE, DEMOGRAPHY
AND LABOR ECONOMICS

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.071>

УДК 331.5+334.7

JEL: E24, E26, J21, J22, J23, J29

Т.В. ПЕРЕГУДОВА, канд. екон. наук, доц.,
старший науковий співробітник відділу соціоекономіки праці
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: ptv_tat@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3093-6104>

ЗАЙНЯТІСТЬ У СФЕРІ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У КОНТЕКСТІ ГІДНОЇ ПРАЦІ

Досліджено платформну зайнятість, що набуває популярності як у світі, так і в Україні. Систематизовано позитивні аспекти і соціально-економічні ризики зайнятості в межах цифрової трудової платформи. Розглянуто платформну зайнятість з позицій дотримання принципів гідної праці для формування теоретико-методичного базису інституціалізації нормативно-правового регулювання соціально-трудових відносин такого типу.

Ключові слова: платформна зайнятість; цифрова трудова платформа; гідна праця; прекаріат; ринок праці; самозайнятість; фріланс; соціальний захист; трудове законодавство.

Під впливом глобалізації, змін форм і характеру економічних відносин відбувається подальша трансформація соціально-трудових відносин, одним із наслідків чого стало неухильне зростання платформної зайнятості, яку ще називають цифровою працею, гіг-економікою, мікророботою, проєктним або тимчасовим працевлаштуванням. Отже, ідеться про нестандартну форму зайнятості, коли доступ до послуги здійснюється через онлайн-платформу (віртуальний майданчик, на якому відбувається зведення попиту і

Ц и т у в а н н я: Перегудова, Т. (2025). Зайнятість у сфері цифрових платформ у контексті гідної праці. *Економіка України*. 68. 2 (759). 71-85. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.071>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

пропозиції певних послуг), де працівники шукають клієнтів, а останні — виконавців певної послуги.

У науковій літературі популярним є визначення Н. Срничека (Srnicsek, 2016), який цифрову платформу позиціонує як віртуальний майданчик, що забезпечує взаємодію двох (і більше) сторін (груп користувачів) за певними правилами. На його думку, платформна зайнятість — це передумова гіпер-аутсорсингу, коли за штат виводиться значний масив робочої сили.

За 10 років, з 2010 по 2020 р., кількість цифрових платформ у світі зростає зі 142 до 777. Станом на 2020 р. найбільше у світі їх налічується в категорії «кур'єрські послуги» (383), дещо менше — у галузі мережевих платформ (283), у «таксі» (106) та в інших сферах (5)¹. Популярність платформної зайнятості обумовлена розвитком цифровізації, сфери послуг, можливостями отримання основного або додаткового доходу, самостійної організації режиму праці й відпочинку, гнучким графіком роботи. Платформна зайнятість стала одним із затребуваних різновидів гнучких форм зайнятості з легким входом на платформу, в межах якої створюються можливості зайнятості для різних категорій населення, особливо тих, хто не може знайти роботу, яка б відповідала нормам стандартної зайнятості.

За дослідженнями «Зайнятість через цифрові платформи в Україні. Проблеми та стратегічні перспективи», соціодемографічний профіль працівників цифрових платформ виглядає так: здебільшого це молоді люди з високим рівнем освіти; для 26 % платформна зайнятість є основним джерелом доходу; основною причиною такої зайнятості є бажання отримати додатковий заробіток; у онлайн-роботі задіяно приблизно 3 % української робочої сили (Алексинська та ін., 2018).

Незважаючи на збільшення масштабів платформної зайнятості, слід зазначити, що вона не відповідає класичним нормам зайнятості та відносинам між роботодавцем і працівником, часто супроводжується поширенням неформальних умов праці, неохопленням соціальним захистом, нестабільним характером доходів, що ставить під питання відповідність платформної зайнятості принципам гідної праці, на необхідності дотримання яких постійно наголошують фахівці МОП.

Платформна зайнятість як новий вид зайнятості стала предметом дослідження світових і вітчизняних учених. Науковці звертають увагу на питання контролю й організації праці, дотримання прав зайнятих з позицій соціально-трудова відносин, масштаби й організаційні форми платформ. Так, відомою стала книга Н. Срничека (Srnicsek, 2016) «Капіталізм платформ», у якій він аналізує питання, як платформи створюють нові тенденції усередині капіталізму. Про проблемні наслідки нестандартних форм зайнятості й формування небезпечного класу прекаріату застерігає британський дослідник Г. Стендінг (Standing, 2011).

¹ Цифровые платформы: новая форма труда и бизнеса. *Международная организация труда*. URL: <https://www.ilo.org/digitalguides/ru-ru/story/world-employment-social-outlook-2021#digital-labour-platform/types> (дата звернення: 03.08.2024).

Необхідність державного регулювання умов праці в межах цифрових платформ обумовила публікаційну активність вітчизняних науковців, серед яких Н. Азьмук (2019), О. Касперович і О. Панькова (2021). З-поміж цільових пріоритетів реалізації дієвої регуляторної політики України щодо забезпечення умов гідної праці в платформній економіці виокремлюють необхідність «принципового оновлення існуючої системи договірної і державного регулювання у сфері праці та зайнятості відповідно до вимог платформної економіки; розроблення та впровадження сучасних систем і механізмів представництва колективних інтересів платформних працівників та роботодавців; забезпечення комплексного нормативно-правового впорядкування діяльності платформ» (Панькова, Касперович, 2021, с. 21).

Стратегічні перспективи зайнятості через цифрові платформи досліджують М. Алексинська, А. Бастракова і Н. Харченко (2018). О. Вишневський (2021) визначає роль і можливості національної цифрової платформи стратегування в інституалізації процесу стратегічного управління в Україні. Правове регулювання цифрових платформ як основних бізнес-інструментів цифрової економіки стало предметом досліджень В. Кохан (2021). Особливостям платформної зайнятості присвячено доповіді МОП², Eurofound, McKinsey Global Institute, European Parliament, OECD³, BCG Henderson Institute⁴.

Проте, незважаючи на публікаційну активність у цій царині, актуальним залишається питання: наскільки для платформної зайнятості характерними є ознаки прекарної зайнятості й наскільки вона відповідає принципам гідної праці, що і обґрунтувало мету даної праці.

Отже, **мета статті** — дослідити платформну зайнятість з позицій дотримання принципів гідної праці для формування науково-методичного базису інституалізації нормативно-правового регулювання соціально-трудових відносин такого типу для забезпечення соціального захисту зайнятих на платформі.

Результати дослідження формують підґрунтя регулювання платформної зайнятості й покращення її якості з позицій дотримання принципів гідної праці. Наукова новизна пов'язана з набуттям подальшого розвитку дослідження платформної зайнятості в контексті дотримання принципів гідної праці на основі визначення системи індикаторів, систематизації позитивних аспектів і соціально-економічних ризиків зайнятості в межах цифрової тру-

² World Employment and Social Outlook. The role and digital labour platforms in transforming the world of work. Geneva, International Labour Office, 2021. 285 p. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_771749.pdf

³ What Have Platforms Done to Protect Workers during the Coronavirus (COVID-19) Crisis?. OECD, 2020. URL: https://www.oecd.org/en/publications/what-have-platforms-done-to-protect-workers-during-the-coronavirus-covid-19-crisis_9d1c7aa2-en.html

⁴ Wallenstein Ju., de Chalendar A., Reeves M., Bailey A. The New Freelancers: Tapping Talent in the Gig Economy. BCG Henderson Institute. BCG. 2019. Jan 17. URL: <https://www.bcg.com/publications/2019/new-freelancers-tapping-talent-gig-economy> (дата звернення: 10.08.2024)

дової платформи, що формує базис для подальшої інституціалізації політики зайнятості населення.

Прошли ті часи, коли платформна зайнятість вважалась інновацією в організації трудових відносин. Нині зайнятість на платформах є доволі поширеною і нікого не дивує. Однак залишаються дискусійними питання щодо визначення підходу до тлумачення даної категорії і визначення особливостей трудової діяльності зайнятих на платформі, їх видів і необхідності державного регулювання для забезпечення соціальних і трудових прав та гарантій.

Зупинімося на аспектах відповідності даної зайнятості нормам гідної праці для максимізації екстерналій і мінімізації соціально-трудова ризиків розвитку платформної зайнятості, а також формування методичного базису інституціалізації нормативно-правового регулювання даного виду нестандартної зайнятості. Дехто з науковців наголошують на тому, що платформна зайнятість дозволяє людям краще організовувати час роботи і відпочинку, не залежати від корпоративних норм (Pink, 2001).

Критики платформної зайнятості застерігають про прекарні особливості платформної зайнятості, стверджуючи, що такий вид зайнятості — це вимушена необхідність через неможливість знайти роботу в межах стандартної зайнятості, яка характеризується відсутністю соціальних гарантій і захисту. На їх думку, така зайнятість погіршує якість трудового життя. Схожі погляди зустрічаються в публікаціях Г. Стендінга (Standing, 2011), Н. Дайєр-Вітфорда (Dyer-Witthford, 2015), К. Крауча (Crouch, 2019).

Наукові дискусії стали поштовхом для дослідження платформної зайнятості з позицій гідної праці та з'ясування питання, наскільки вона відповідає нормам, які тривалий час запроваджувались як світовими, так і вітчизняними організаціями для покращення умов праці.

Дослідження показують стрімке зростання чисельності зайнятих у межах платформ, що формує обговорення з приводу регулювання такого виду зайнятості з охопленням соціальним захистом і нормами трудового права. За результатами пілотного опитування, проведеного у 2022 р. в 17 країнах (Бельгії, Данії, Ірландії, Греції, Франції, Італії, Кіпрі, Латвії, Угорщині, Мальті, Нідерландах, Польщі, Португалії, Румунії, Словенії, Фінляндії, Норвегії) щодо зайнятості на цифрових платформах, результати якого представлені на Eurostat Statistics, працівниками цифрових платформ частіше є чоловіки, особи віком до 30 років, з вищою освітою. З більш детальною інформацією щодо профілю працівника цифрової платформи можна ознайомитися на сайті Eurostat Statistics⁵. Стосовно умов праці в межах цифрових платформ, то, за даними даного дослідження, можна зробити висновок, що там час роботи є меншим, ніж при стандартній зайнятості (22 робочих дні x 8 год. = 176 год.); 33,5 % працівників працювали від 1 до 9 год. протягом

⁵ Employment statistics — digital platform workers. *Eurostat Statistics*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics_-_digital_platform_workers (дата звернення: 30.07.2024).

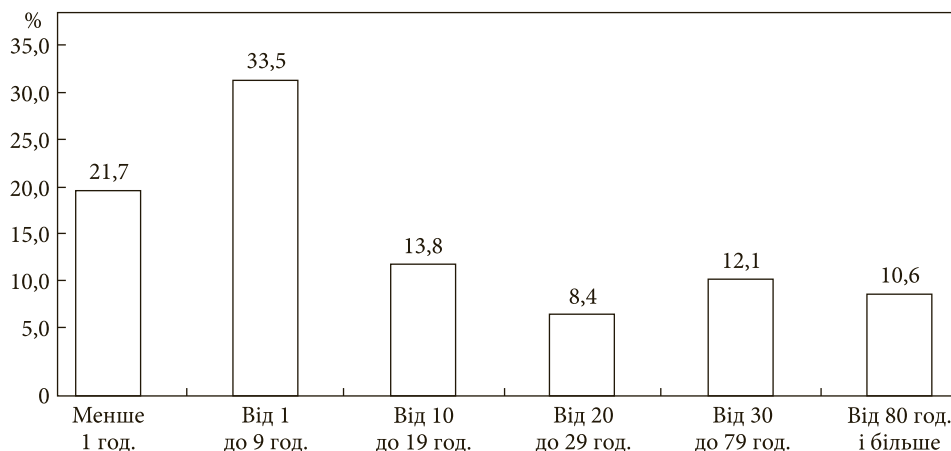

Рис. 1. Частки зайнятих на цифрових платформах за кількістю відпрацьованих годин, % від загальної кількості людей віком 15—64 років, які працювали там протягом останнього місяця у 2022 р.

Джерело: адаптовано авторкою за: Employment statistics — digital platform workers. Eurostat Statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics_-_digital_platform_workers (дата звернення: 28.07.2024).

Рис. 2. Частки зайнятих на цифрових платформах за рівнем охоплення соціальним захистом за типом ризику, % від усіх людей віком 15—64 років, які працювали там принаймні 1 год. протягом останнього місяця у 2022 р.

Джерело: побудовано авторкою за: Employment statistics — digital platform workers. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics_-_digital_platform_workers (дата звернення: 30.07.2024).

місяця, 22,2 % — від 10 до 29 год. протягом місяця, 22,7 % — більше 30 год. на місяць, а 21,7 % — менше 1 год. на місяць (рис. 1).

Що стосується доходу, то для більшості працівників платформи він є додатковим: для 52,2 % працівників частка доходу від зайнятості на платформі становила менше 1/4 від загального особистого заробленого доходу за останній місяць; для 23,4 % — 3/4 або більше. Щодо соціального захисту зайнятих на платформі, то понад половину працівників не застраховані на випадок безробіття, хвороби або нещасного випадку на виробництві; 8 % застраховані на

випадок безробіття на іншому місці роботи (не на платформі); 12,4 % застраховані на випадок хвороби й нещасного випадку на виробництві на іншому місці роботи (не на платформі). Частка працівників цифрових платформ, охоплених соціальним захистом у межах платформи, становила: 6,3 % — на випадок безробіття, 6,4 % — на випадок хвороби; 8,3 % — у разі нещасного випадку на виробництві. Детальну інформацію щодо соціального захисту зайнятих у межах цифрових платформ представлено на рис. 2.

Особлива форма соціально-трудова відносин у межах платформної зайнятості супроводжується як позитивними, так і негативними аспектами (табл. 1). Основною проблемою платформної зайнятості є те, що зайняті на ній фрілансери, як правило, не мають соціальних гарантій. При цьому платформа отримує більшу частку доданої вартості, через що у працівників можуть бути менші заробітні плати, а споживачі сплачують вищу ціну за отримувані послуги (Degryse, 2016).

Як видно з табл. 1, платформній зайнятості притаманно доволі багато позитивних рис, які сприяють її бурхливому поширенню. Але варто також додати, що переваги є домінуючими, в основному, для самої платформи, як фактом є і те, що платформа зайнятість являє собою гіпераутсорсинг. Характерними ознаками останнього є економія на персоналі та його утриманні, уникнення витрат на соціальний захист, що зменшує її привабливість для працівників, оскільки здебільшого це нестабільна зайнятість і дохід, який частіше виступає додатковим. Такий вид зайнятості також зменшує переваги для економіки, тому що часто не формує умов високопродуктивної праці з соціальним забезпеченням і дотриманням принципів гідної праці.

Одночасно зазначимо, що важливим критерієм розвитку є попит. Збільшення споживачів послуг через цифрові платформи вказує на необхідність і доцільність їх функціонування, а наявність соціально-економічних і трудових ризиків для економіки і зайнятих на платформі має стати поштовхом для інституціоналізації її нормативно-правового регулювання.

Продовжуючи дослідження платформної зайнятості в контексті гідної праці, проведемо його за основними елементами структурного вимірювання зайнятості з позицій гідної праці, які запропоновані МОП (табл. 2). Концепція вимірювання гідної праці охоплює 10 основних елементів, пов'язаних з чотирма стратегічними напрямками Програми гідної праці: міжнародні стандарти праці, фундаментальні принципи і права роботи; створення робочих місць; соціальний захист; соціальний діалог і трипартизм. Різні підходи до термінології і видів зайнятості в межах цифрових трудових платформ формують й різні статистичні дослідження, що не дає можливості коректно порівняти і відстежити дані в динаміці. Як правило, це результати певних разових пілотних досліджень без систематичного моніторингу умов зайнятості на платформі. Це обумовлено тим, що методологічна основа ще не сформована повною мірою і немає законодавчих норм її тлумачення і регулювання.

З даних табл. 2 видно, що є певне недотримання норм гідної праці при зайнятості на платформі. Так, заробітна плата, як правило, є нижчою за

Таблиця 1. Позитивні аспекти і соціально-економічні ризики зайнятості в межах цифрової платформи

Учасники цифрової платформи	Позитивні аспекти	Соціально-економічні ризики
Для економіки	<p>Збільшення обсягів зайнятості, зниження рівня безробіття, навіть в умовах викликів пандемій, військових конфліктів та в інших випадках нестабільності, оскільки дозволяє гнучко реагувати і пристосовуватися. Можливості отримання як основного, так і додаткового доходів, що підтримує сукупний попит і економіку в цілому</p>	<p>Тіньовий характер зайнятості й звуження бази оподаткування, які підривають фінансову та інституційну спроможність соціальних фондів. Можливості низького рівня доходів та існування працюючих бідних. У деяких сферах низька продуктивність праці, що не сприяє формуванню конкурентоспроможної економіки. Поширення прекаріату як загрозового класу для стабільності економіки й соціуму. Неохоплення соціальним захистом певної категорії зайнятого населення. Ознаки гіпераутсорсингу, коли працівники виводяться за штат компанії, що створює можливості недотримання трудового законодавства</p>
Для працівника	<p>Гнучкий графік роботи й відпочинку. Можливості отримати основну або додаткову роботу і дохід. Легкі умови входу в систему платформної зайнятості, що робить її привабливою для різних категорій населення. Можливість самостійно обирати замовника. Не всім подобається працювати в межах однієї компанії у рамках стандартної зайнятості, часто молодь обирає гнучкі форми зайнятості, що відповідає їх способу життя. Люди похилого віку також можуть дістати можливість отримання доходу за зручним для них графіком</p>	<p>Випадки неформального характеру зайнятості і, як наслідок, відсутність соціального захисту. Відсутність колективного захисту своїх прав, тобто так, як це відбувається у формально зайнятих працівників, — у вигляді захисту профспілковими організаціями. Нестабільний характер зайнятості й отримання доходів. Відсутнє регулювання соціально-трудова відносин. Витрати працівника на створення умов праці, обладнання, засоби праці. Самоорганізація роботи і відпочинку, умов праці, соціального захисту, власного розвитку для підвищення конкурентоспроможності. Відсутність роботи в колективі, де можливими є коучінг, наставництво, професійна допомога. Відсутність бонусів і корпоративних переваг у вигляді пільгових кредитів, можливостей долучення</p>

Закінчення табл. 1

Учасники цифрової платформи	Позитивні аспекти	Соціально-економічні ризики
Для працівника		<p>до створеної компанією соціальної інфраструктури. Індивідуалізація праці без допомоги з боку інших працівників. Низький рівень доходу порівняно зі стандартною зайнятістю. Випадки недобросовісних договірних відносин щодо оплати праці. Обмежені можливості кар'єрного зростання. Особливості прояву влади в межах платформи: встановлення правил в односторонньому порядку по відношенню до учасників, які входять на платформу. Можливості з боку роботодавця не виконувати норми чинного трудового законодавства</p>
Для цифрової платформи	<p>Гнучке регулювання попиту і пропозиції. Легкі умови входу і виходу з платформи. Економія на податках, межах витратах щодо наймання і утримання персоналу, кадрового обліку й бухгалтерії, на створенні умов праці, обладнанні, оренді приміщення тощо. Можливості не виконувати норм чинного трудового законодавства. Завдяки розвитку доставки замовлень збільшується клієнтська база, збільшується попит</p>	<p>Можливості низької якості трудових послуг. Відсутність організаційної культури, яка притаманна традиційним організаціям, наслідком чого є відсутність командних інтересів і соціально-психологічного клімату, комфорту зайнятості. Відсутність управлінських практик наймання персоналу може призводити до залучення некваліфікованих працівників, які в подальшому відсіюються завдяки системі рейтингу, відгуків і коментарів. Недобросовісна інформаційна кампанія з боку конкурентів. Плинність кадрів</p>
Для споживачів	<p>Легкий, зручний і швидкий пошук послуги та її виконавця. Вирішення будь яких побутових, транспортних, офісних та інших проблем. Завдяки системі відгуків, рейтингування підвищуються якість, зручність і безпека надання послуг</p>	<p>Можливості зіткнутися з низькою якістю послуг. Необхідність маркетингового аналізу платформи і надавача послуги для того, щоб визначитися з вибором. Використання деяких персональних даних споживача, оскільки платформи збирають дані про своїх клієнтів і використовують їх у своїх цілях</p>

Джерело: систематизовано авторкою.

Таблиця 2. Оцінка платформної зайнятості з позицій гідної праці в Україні у вересні — грудні 2017 р.

Елементи структурного вимірювання зайнятості з позицій гідної праці, запропоновані МОП	Оціночні дані
Можливості зайнятості й працевлаштування	<p>Легкі вхід на платформу і вихід з неї. Конкурентоспроможність працівника визначається рейтингом, який формується відгуками споживачів, отже, новачок буде менш конкурентоспроможним.</p> <p>45 % опитаних переконані, що їм не потрібно офіційно реєструвати їхню діяльність; офіційно зареєстровані лише 24 % опитаних; чверть респондентів сказали, що платять податок на прибуток, ще менше платять внески на соціальне страхування</p>
Заробіток і продуктивна робота	<p>Середня заробітна плата протягом типового робочого тижня становила 1878,4 грн. Розмір розрізняється залежно від:</p> <p>статі: у чоловіків — 2595,3 грн, у жінок — 1161,4 грн;</p> <p>характеру зайнятості: основна — 3160,6 грн, додаткова — 1329,5 грн;</p> <p>регіону: західний — 2595,7 грн, Київ — 1891,0 грн, центральний — 2019,8 грн, південний — 1553,0 грн, східний — 1292,8 грн. Для порівняння: середньомісячна заробітна плата в середньому по економіці в Україні у 2021 р. становила 14 014 грн, тобто 3503,5 грн на тиждень</p>
Робочий час	<p>5 год. на тиждень і менше — 15 %</p> <p>6—19 год. — 29 %</p> <p>20—34 год. — 24 %</p> <p>35—49 год. — 11 %</p> <p>50—84 год. — 14 %</p> <p>85 год. і більше — 7 %</p> <p>Фрілансери також витрачають додатковий час на пошук завдань</p>
Поєднання роботи, сім'ї і особистого життя	<p>З одного боку, гнучкий графік роботи дозволяє самостійно організовувати часи роботи і відпочинку, а з іншого — недостатній рівень доходу може спонукати до понаднормованого режиму праці</p>
Стабільність і безпека роботи	<p>Є ризики неоплачуваної роботи. Так, 32 % опитаних стикалися з випадками неоплати роботи. Але умови виконання в межах платформи передбачають оцінювання не тільки виконавців завдань, а й клієнтів, що певною мірою захищає від ненадійних споживачів — так званий «захист платформою»</p>
Рівні можливості й ставлення у сфері зайнятості	<p>Конкурентоспроможність визначається рейтингом, який формується досвідом роботи,</p>

Закінчення табл. 2

Елементи структурного вимірювання зайнятості з позицій гідної праці, запропоновані МОП	Оціночні дані
<p>Рівні можливості й ставлення у сфері зайнятості</p> <p>Безпечне робоче середовище, умови праці</p> <p>Соціальне забезпечення</p> <p>Соціальний діалог, представництво роботодавців і працівників</p>	<p>кількістю виконаних завдань і позитивними відгуками клієнтів</p> <p>Більшість фрілансерів самі забезпечують свої умови праці, охорону й безпеку праці. Так, 81 % опитаних працюють удома; 18 % — в офісах; 8 % — у коворкінг-просторах; 15 % — в інших місцях, таких як майстерні, території замовника і по місту</p> <p>Серед усіх опитаних лише 21 % мають медичне страхування і 7 % — приватний пенсійний рахунок</p> <p>Соціальний діалог не використовується, отже, немає можливості колективного вирішення окремих питань. Представництво працівників у профспілкових організаціях відсутнє. Іноді платформи виконують посередницьку функцію. На запитання про форми співпраці між працівниками 63 % відповіли, що не знають про групи, форуми, кооперативні чи спілки, до яких вони могли б звернутися, щоб озвучити свої проблеми чи знайти допомогу; 12 % респондентів знали про різноманітні ініціативи, але не користувалися ними; лише 7 % використовували такі арбітражні групи. Проте переважна більшість респондентів говорили тільки про соціальні медіа-форуми, де вони шукають порад від інших користувачів</p>

Джерело: складено авторкою за: Decent work indicators: guidelines for producers and users of statistical and legal framework indicators: ILO manual: second version. (2013). International Labour Office. Geneva, ILO. 257 p. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@integration/documents/publication/wcms_229374.pdf; Алексинська та ін., 2018. С. 22, 26, 37, 38, 39, 41; *Державна служба статистики України*. URL: ukrstat.gov.ua

середню по Україні, зайнятість має нестабільний, а часто й неформальний характер, майже відсутні соціальне страхування, забезпечення і захист прав працівників з боку профспілкових організацій, нормативно-правове забезпечення захисту соціально-трудова прав зайнятих у межах цифрових трудових платформ. Оскільки на платформах зустрічаються випадки неформальної зайнятості, роботи без оформлення трудових договорів, нестабільних трудових відносин, епізодичного характеру праці, незначного охоплення соціальним захистом або взагалі його відсутності, є всі підстави стверджувати, що платформній зайнятості притаманні ознаки прекаріату, що формує певну соціальну ізоляцію зайнятих на ній.

На думку Г. Стендінга, прекаріат — це соціально-економічна група, яка в деяких країнах становить чверть дорослого населення і характеризується

трьома особливостями: представники цього класу заздалегідь не забезпечені робочими місцями; крім оплати праці, вони не отримують додаткових соціальних гарантій у вигляді пенсій, допомоги по безробіттю; іноді вони не мають певних громадянських прав, які є в інших членів суспільства. Основною причиною виникнення прекаріату Г. Стендінг називає розвиток гнучких трудових відносин. Відповідно до його поглядів, «...прекаріат — новий небезпечний клас, для якого характерними є статусний дисонанс, соціальна незахищеність, відсутність перспектив, нестабільний характер трудових відносин і доходу, депрофесіональність, деперсоналізація відносин з роботодавцем» (Standing, 2011, р. 24—25). Отже, платформна зайнятість має ознаки прекаріату і, незважаючи на певні переваги, формує коло соціально-трудова ризиків для ринку праці, зайнятих і економіки в цілому.

Водночас варто зазначити, що результати наших попередніх досліджень підтверджують деформації у системі оплати праці й недотримання більшості з соціальних орієнтирів гідної оплати праці та зайнятості в цілому на ринку праці України також і в межах стандартної зайнятості. Так, у структурі доходів простежувалася незначна частка заробітної плати і, навпаки, велика питома вага соціальної допомоги та інших одержуваних поточних трансфертів. Рівень модальної заробітної плати порівняно з середньою був низьким. Значна частина населення отримувала заробітну плату в межах фактичного прожиткового мінімуму. Наявною була така категорія, як працюючі бідні. Продуктивність праці була низькою, а темпи її підвищення значно відставали від європейських тенденцій. Характерними особливостями соціально-трудова відносин були спрямованість попиту роботодавців на дешеву робочу силу, а не на висококваліфікованих високооплачуваних спеціалістів, що обмежувало інноваційний розвиток, і слабка сенситивність зв'язку між економічним зростанням та зайнятістю. Економічне зростання не сприяло масштабному створенню робочих місць, і розрив у тенденціях ВВП і зайнятості з роками збільшувався (Петрова, Близнюк, 2018; Перегудова, 2020).

Соціально-трудова відносини змінюються під впливом глобалізації, політичної та економічної нестабільності, що збільшує коло соціальних ризиків і підвищує рівень незахищеності працівників. Це ставить під загрозу дотримання норм Концепції гідної праці. Ураховуючи це і беручи до уваги інші соціальні проблеми, серед яких бідність, нерівність, соціальна ізоляція та нерівні можливості доступу до ринку праці, Європейська комісія виступила з ініціативою посилити соціальний захист. Було підготовлено документ «Європейська опора соціальних прав» (European Pillar of Social Rights), яким визначено 20 ключових принципів у межах таких напрямів: рівні можливості й доступ до ринку праці, справедливі умови праці, соціальний захист та інклюзивність⁶. Це зумовлює необхідність пошуку моделі розвит-

⁶ The European Pillar of Social Rights in 20 principles. *European Commission*. 2023. Oct 24. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/european-pillar-social-rights-20-principles_en (дата звернення: 15.09.2024).

ку, спрямованої на мінімізацію екстрактивних ризиків у межах соціально-трудових відносин і посилення залучення населення до трудової діяльності за принципами гідної праці. Для підвищення конкурентоспроможності економіки України вдосконалення потребує політика зайнятості в цілому, а не тільки в межах платформи, що актуалізує питання розробки стратегії політики зайнятості населення в Україні та інституціалізації політики зайнятості в контексті інклюзивного соціально-економічного розвитку. Соціальна політика має бути спрямована на мінімізацію прекарних ознак у межах платформної зайнятості, забезпечення соціального захисту прав працівників і дотримання соціальних гарантій.

Слід зазначити, що наразі в національному законодавстві відсутнє регулювання зайнятості у сфері цифрових платформ, що формує коло наукових і політичних обговорень з приводу визначення напрямів її інституціалізації. У цьому контексті залишається дискусійним питання закріплення статусу цифрових платформ, подальших реформ у трудовій і соціальній сферах з розвитком якості зайнятості на цифрових платформах. Серед завдань подальшого оновлення Кодексу законів про працю України є питання регулювання нових видів трудових відносин, серед яких і платформна зайнятість.

Подальша інституціалізація регулювання платформної зайнятості в Україні має відповідати напрямам і принципам Європейської опори соціальних прав, особливо за напрямом «II. Справедливі умови праці», який охоплює такі принципи: безпечна, адаптована зайнятість; справедлива заробітна плата; інформація про умови зайнятості й захист при звільненні; соціальний діалог та інклюзивність працівників; баланс роботи й особистого життя; здорове, безпечне робоче середовище і захист даних, і напрямом «III. Соціальний захист та інклюзивність», який включає такі принципи: соціальний захист; допомога по безробіттю; мінімальний дохід; пенсійне забезпечення; охорона здоров'я, а також норми Директиви (ЄС) 2019/1152 Європейського парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі⁷.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження доводить наявність подальших змін у форматі соціально-трудових відносин, розвиток гнучких форм зайнятості, нестійкий характер соціально-трудових відносин, розширення зайнятості у сфері цифрових платформ. Платформну зайнятість проаналізовано з точки зору дотримання принципів гідної праці, що є основою для формування науково-методичної бази нормативно-правового регулювання соціально-трудових відносин цього типу та забезпечення соціального захисту працівників, зай-

⁷ Директива (ЄС) 2019/1152 Європейського парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі. 19 с. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf

нятих на платформах. Дослідження розвитку платформної зайнятості в контексті гідної праці базується на визначенні системи індикаторів, аналізі позитивних аспектів та соціально-економічних ризиків, пов'язаних із зайнятістю в рамках цифрових трудових платформ.

Результати дослідження виявили порушення норм гідної праці в рамках платформної зайнятості. Зокрема, заробітна плата зазвичай є нижчою за середній рівень по Україні, зайнятість має нестабільний і часто неформальний характер, а соціальне страхування та інші гарантії майже відсутні. Також немає належного захисту прав працівників з боку профспілок. Це підтверджує наявність характерних для платформної зайнятості ознак прекаріату, що призводить до соціальної ізоляції працівників.

Особливості зайнятості у сфері цифрових платформ і необхідність вирішення питання соціального захисту їх працівників потребують подальшого визначення шляхів удосконалення регулювання зайнятості й соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Srnicek, N. (2016). Platform Capitalism, UK. Cambridge, Polity Press. URL: <https://mudancatecnologicaedinamicacapitalista.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/02/platform-capitalism.pdf>
- Алексинська, М., Бастракова, А., Харченко, Н. (2018). Зайнятість через цифрові платформи в Україні. Проблеми та стратегічні перспективи. Міжнародна організація праці. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/15082018_ILO_report/wcms_ukr.pdf
- Standing, G. (2011). The Precariat: The New Dangerous Class. London, New Delhi, New York, Sidney, Bloomsbury Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781849664554>
- Азьмук, Н. (2019). Зайнятість через цифрові платформи — нова реальність сучасної економіки: виклики та стратегії адаптації. *Економічний простір*. № 152. С. 66—80. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/428/417>
- Панькова, О., Касперович, О. (2021). Цільові пріоритети регуляторної політики України щодо формування умов гідної праці у платформній економіці. *Економіка промисловості*. № 4(96). С. 21—40. <https://doi.org/10.15407/econindustry2021.04.021>
- Вишневецький, О. (2021). Цифрова платформізація стратегічного управління економікою України. *Економіка промисловості*. № 3(95). С. 5—24. <https://doi.org/10.15407/econindustry2021.03.005>
- Кохан, В. (2021). Цифрова платформа як інструмент цифрової економіки. *Право та інновації*. № 1 (33). С. 29—34. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1\(33\)-4](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1(33)-4)
- Pink, D. (2001). Free Agent Nation: How America's New Independent Workers Are Transforming the Way We Live. URL: <https://www.amazon.com/Free-Agent-Nation-Independent-Transforming/dp/0446525235#>
- Dyer-Witthford, N. (2015). Cyber-Proletariat: Global Labor in a Digital Vortex. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183p1zg>
- Crouch, C. (2019). Will the gig economy prevail? Polity. 140 p. URL: <https://www.wiley.com/en-us/Will+the+gig+economy+prevail%3F-p-9781509532469>
- Degryse, C. (2016). Digitalisation of the Economy and its Impact on Labour Markets. *ETUI Research Paper, Working Paper*. No. 2016/02. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2730550>

- Петрова, І., Близнюк, В. (Ред.). (2018). Український ринок праці: імперативи та можливості змін. Кол. моногр. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ. 356 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/306.pdf>
- Перегудова, Т. (2020). Інституційні особливості еластичності зайнятості в Україні: тренди та детермінанти. *Економіка України*. 63. 9 (706). 80-92. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.09.080>

Надійшла 04.09.2024

Прорецензована 30.09.2024

Доопрацьована 14.10.2024

Підписана до друку 21.10.2024

REFERENCES

- Srnicek, N. (2016). Platform Capitalism. Cambridge, UK, Polity Press. URL: <https://mudancatecnologicaedynamicacapitalista.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/02/platform-capitalism.pdf>
- Aleksynska, M., Bastrakova, A., Kharchenko, N. (2018). Work on Digital Labour Platforms in Ukraine: Issues and Policy Perspectives. International Labour Organization. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/15082018_ILO_report/wcms_ukr.pdf [in Ukrainian].
- Standing, G. (2011). The Precariat: The New Dangerous Class. London, New Delhi, New York, Sydney, Bloomsbury Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781849664554>
- Azmuk, N. (2019). Digital employment platform as a new reality of modern economy: challenges and adaptation strategies. *Economic scope*. No. 152. P. 66-80. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/428/417> [in Ukrainian].
- Pankova, O., Kasperovich, O. (2021). Ukrainian regulatory policy's target priorities to ensure decent working conditions in a platform economy. *Economy of Industry*. No. 4(96). P. 21-40. <https://doi.org/10.15407/econindustry2021.04.021> [in Ukrainian].
- Vyshnevskiy, O. (2021). Digital platformization of strategic management of Ukrainian economy. *Economy of Industry*. No. 3(95). P. 5-24. <https://doi.org/10.15407/econindustry2021.03.005> [in Ukrainian].
- Kokhan, V. (2021). Digital platform as a digital economy tool. *Law and innovations*. No. 1 (33). P. 29-34. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1\(33\)-4](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1(33)-4) [in Ukrainian].
- Pink, D. (2001). Free Agent Nation: How America's New Independent Workers Are Transforming the Way We Live. URL: <https://www.amazon.com/Free-Agent-Nation-Independent-Transforming/dp/0446525235#>
- Dyer-Witthford, N. (2015). Cyber-Proletariat: Global Labor in a Digital Vortex. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183p1zg>
- Crouch, C. (2019). Will the gig economy prevail? Polity. 140 p. URL: <https://www.wiley.com/en-us/Will+the+gig+economy+prevail%3F-p-9781509532469>
- Degryse, C. (2016). Digitalisation of the Economy and its Impact on Labour Markets. *ETUI Research Paper, Working Paper*. No. 2016/02. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2730550>
- Petrova, I., Blyznyuk, V. (Eds). (2018). Ukrainian labor market: imperatives and opportunities for change. Kyiv. 356 p. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/306.pdf> [in Ukrainian].
- Perehudova, T. (2020). Institutional features of employment elasticity in Ukraine: trends and determinants. *Economy of Ukraine*. 63. 9 (706). 80-92. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.09.080> [in Ukrainian].

Received on September 4, 2024

Reviewed on September 30, 2024

Revised on October 14, 2024

Signed for printing on October 21, 2024

Tetiana Perehudova, PhD (Econ.), Associate Professor,
Senior Research Fellow of the Department of Socioeconomics of Labor
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasna Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

DIGITAL PLATFORM EMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF DECENT WORK

Specific type of employment, a platform employment, that is gaining popularity in the world and in Ukraine, has been studied. Platform employment has been considered from the standpoint of adherence to the principles of decent work to form scientific and methodological basis for the institutionalization of the statutory regulation of social and labor relations of this type to ensure social protection for those employed on the platform. A study of platform employment has been developed in the context of adherence to the principles of decent work based on the definition of a system of indicators, systematization of positive aspects and socio-economic risks of employment within digital labor platform.

The findings of the study have proven a certain non-compliance with the norms of decent work in employment on the platform. For example, it has been established that wages are usually below the average in Ukraine, employment is unstable and often informal, there is almost no social insurance and security, protection of rights by trade union organizations. This confirms the fact that platform employment is characterized by the signs of precariat, which forms a certain social isolation of those employed on the platform.

It is argued that it is necessary to find a development model aimed at minimizing extractive risks within social and labor relations and increasing the involvement of the population in labor activities on the principles of decent work. To increase the competitiveness of Ukrainian economy, employment policy in general, not only within the platform, needs to be improved, which foregrounds the issue of developing an employment policy strategy in Ukraine and institutionalizing employment policy in the context of inclusive socio-economic development. Social policy should be aimed at minimizing precarious features within platform employment, protecting workers' rights and upholding social guarantees.

Keywords: *platform employment; digital labor platform; decent work; precariat; labor market; self-employment; freelance; social protection; labor law.*

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.086>

JEL: D6, H0, Z1

Mohammed BENLEBBAD, Dr. Sci. (Econ.), Prof.

Institute of economics, maghnia University Centre of Maghnia

PB 600-13300 Al-Zawiya Road, Al-Shuhada District, 13300, Maghnia, Algeria

e-mail: Lebbad29@yahoo.fr

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5767-3263>

Benasser BOUDJOURFA, Dr. Sci. (Econ.), Prof.

Institute of economics, maghnia University Centre of Maghnia

PB 600-13300 Al-Zawiya Road, Al-Shuhada District, 13300, Maghnia, Algeria

e-mail: benasser@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8877-2851>

RATIONALIZING PUBLIC SPENDING ACCORDING TO THE REQUIREMENTS OF HUMAN SECURITY OBJECTIVES: A COMPARATIVE STUDY USING DATA ENVELOPMENT ANALYSIS

Through this study, we will attempt to measure the extent of public spending rationalization for the 44 countries under investigation, assuming the achievement of human security. We will employ data envelopment analysis for this purpose. Our findings indicate that 36% of the sample countries operate at full efficiency, with an average efficiency exceeding 78%, a remarkably high percentage.

Keywords: *rationalization of public spending; dimensions of human security; data envelopment analysis; efficiency; variable returns to scale.*

Public expenditures reflect the role and development of the state. As the state's role has evolved, so too has the concept of public spending. This represents the funds allocated from the state treasury by its administration, institutions, and various ministries to address public needs (Tariq, 2009). Therefore, the level of public

C i t a t i o n: Benlebbad, M., Boudjourfa, B. (2025). Rationalizing public spending according to the requirements of human security objectives: a comparative study using data envelopment analysis. *Economy of Ukraine*. 68. 02 (759). 86-101. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.086>

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

spending is a crucial determinant of the proportion of national income allocated to public expenditure. This leads us to inquire: What percentage of national income is devoted to public spending? Some argue that this figure should not surpass 25—30% of national income, while others contend that this is excessively high, as it is arbitrary rather than grounded in economic principles (Al-Obaidi, 2001). Generally, it is not scientifically feasible to establish a fixed percentage of national income dedicated to public expenditure. This is due to the numerous factors influencing this proportion, primarily: the state's economic system, economic conditions (including the business cycle), and its financial and borrowing capacity. A defining characteristic of our time is the sustained growth in public spending. This phenomenon is observed across developed and developing nations, irrespective of their political systems or economic ideologies. Economic literature suggests a correlation between increased government spending and GDP growth. This relationship has been a focal point of extensive research and debate among financial experts for decades. Two primary perspectives on this correlation have emerged: one aligned with Wagner's Law and the other with Keynesian theory. However, during the mid-1980s, most countries worldwide encountered significant economic and financial challenges characterized by declining public revenue, insufficient funds to cover public expenditures, and state budget deficits. Consequently, attention shifted towards rationalizing public spending. While economic literature abounds with terms like spending controls, prioritization, and efficiency improvement, «rationalization» emerged as the most comprehensive and accurate descriptor. As a fundamental economic and rational concept applicable to both individual and societal behavior, spending rationalization gained prominence. Despite conceptual and practical variations in its implementation, there is widespread consensus on the principle's importance, particularly in the context of recurrent financial crises. This research primarily aims to illuminate the significance and prerequisites of public spending rationalization. However, contemporary realities necessitate linking public spending rationalization to predetermined overarching state objectives, chief among which is human security. Given the growing threats to human security in numerous countries during this decade, **this article** explores the rationalization of public spending through the lens of human security dimensions.

RATIONALIZING SPENDING, NATURE, IMPORTANCE AND REQUIREMENTS FOR SUCCESS

The terms «rationalization» and «rationality» are ubiquitous in both macro and microeconomic contexts. Economic rationality, for instance, is often invoked in discussions of decision-making by economic agents. Moreover, rationality predates economic behavior. As Jones noted in his 1908 paper, «Rationale in Every Day of Your Life», rationality is inherent to human experience (Vadim et al., 2013).

Terminologically, the concept of rationalization is multifaceted. Economic rationalization specifically refers to the judicious management of finances, encompassing both income generation and expenditure (Ibn Rushd, 2004).

The term «rationalization of spending» derives from the economic concept of «rationality», which implies the sensible, prudent allocation of funds based on logical reasoning and sound judgment (Saeed, 1966). Contemporary researchers often equate rationalization with a cognitive process involving reasoned decision-making that prioritizes quality and quantity. Conversely, practical rationalization is the deliberate alignment of means and ends within human behavior. While these two facets of rationalization can be distinguished, they are fundamentally interconnected, forming complementary components of human action (Abdel Hafez, 1992). Many researchers view public spending rationalization as encompassing expenditure control, waste minimization, elimination of unnecessary spending, efficiency enhancement, and optimal utilization of economic and human resources (Asfour, 2008). Some believe that rationalizing public spending means being effective in allocating resources and being efficient in using them in a way that maximizes the well-being of society (Abu Dawah, 2006). Essentially, public spending rationalization aims to enhance the effectiveness and efficiency of public expenditures through the strategic application of financial tools.

In today's world, expenditure rationalization has become paramount. In many countries, public expenditure patterns and magnitudes often exhibit irrationality. Overall spending levels are escalating at an unjustified pace, while structural distortions abound. These distortions stem from a disregard for prioritization principles, as often observed in the allocation of resources to less beneficial areas over more critical ones. Additionally, projects are frequently allocated funds that exceed or fall far short of actual requirements, leading to suboptimal resource utilization and misallocation. These factors contribute to a decline in public revenues.

Consequently, expenditure rationalization pursues a multifaceted set of objectives:

- combating extravagance and waste, as well as all forms of misuse of authority and public funds;
- propelling economic development and addressing the socio-economic challenges faced by the state;
- ensuring preparedness for a range of financial situations, both favorable and challenging, at the local and global levels;
- reducing budget deficits and narrowing the gap between revenues and required expenditures.

REQUIREMENTS FOR RATIONALIZING PUBLIC EXPENDITURE IN THE CONTEXT OF EMBRACING HUMAN SECURITY GOALS

The concept of human security gained prominence in the 1994 United Nations Development Programme (UNDP) Human Development Report, which defined it as «freedom from fear and want» (Chenini, 2022). This definition encompasses two primary dimensions: protection from chronic threats

like hunger, disease, and oppression, and safeguarding against sudden disruptions to daily life patterns in homes, workplaces, and communities (Hamoumi, 2013).

P. Heinbecker further refined the concept, emphasizing the individual and community levels rather than the state-centric approach (Collin, 2003). B. Buzan expanded the scope of security beyond the state to encompass human groups. Today, human security is recognized as a multidimensional framework comprising seven interrelated components that, when integrated, form a robust foundation for upholding human dignity and freedom (Azrawal, 2016). And it includes:

- **Economic Security.** Ensuring favorable conditions that promote relative increases in labor and capital productivity, guaranteeing a high standard of living and a just economic system for individuals (Masnoua, Barkno, 2016);

- **Food Security.** While definitions of food security vary, ensuring the production of adequate and better quality food for future generations remains a cornerstone of this dimension (Bin Obaid et al., 2017);

- **Health Security.** Comprises the actions and measures aimed at preserving, protecting, and preventing individuals from health risks (Belkheir, 2022);

- **Environmental Security.** Encompasses the protection of nature, the environment, and the vital interests of citizens, communities, and the state from both internal and external influences, as well as negative development trends that threaten human health (Sonia, 2014);

- **Political Security.** Manifests in the stability of the political system, citizen participation in its dynamics, and openness to progress (Chenini, 2022);

- **Personal Security.** Focuses on providing protection to individuals in the face of armed conflicts, rising rates of organized crime, drug trafficking, and human trafficking, all of which pose significant threats to individual safety;

- **Community Security.** Refers to the ability to maintain the continuity of traditional patterns of language, culture, identity, and customs (Hashemi, Ben Yahia, 2023).

In general, rational financial management depends on stable rules and principles that govern the flow of public expenditures at appropriate rates to achieve public policy objectives, especially if they are based on achieving human security. The rules or requirements for rationalizing spending vary from one researcher to another and from the circumstances of one country to another, and can be summarized as follows:

First, making human security the paramount goal of public spending. Public sector performance hinges on aligning goals with results, essentially creating new value. Consequently, establishing overarching political objectives is paramount for the success of public spending rationalization and effective expenditure control (Galdemar, 2012).

It's noteworthy that these general objectives are multifaceted across ministries (such as education, interior, and culture) and encompass both short-term (like ensuring optimal school entry conditions) and long-term (like fostering

educational democracy) horizons (Muzellac, 1986). Harey contends that a primary challenge is aligning budget preparation with management requirements, necessitating the formulation of precise and clear goals for government programs. This demands a comprehensive assessment of administrative unit competencies to prevent ambiguous or irrelevant specific goals that misalign with human security needs. Steiner emphasizes the interconnectedness of long-term and medium-term goals, asserting that defining overarching objectives is crucial for accurately setting sub-goals at the departmental level, as security goals influence program development (Ben Azza, 2015).

Second, Human security and spending priorities. Various literature and models have indicated that public spending and its priorities are determined through what is known as the social preference function. This function determines the relative weights of various spending appropriations, especially those related to achieving human security. The crucial point is how individual preferences are transmitted to decision-makers. This raises the fundamental issue of how public spending priorities are formed.

Literature on the social planner suggests that policymakers do not have direct knowledge of individual or societal preferences (Torsten, Tabellini, 2002). Instead, they determine spending priorities based on their understanding of these preferences. From this perspective, public spending priorities are the outcome of efforts by various ministerial sectors and are presented within the framework of the state's general budget, subject to study and approval by Parliament. This process involves regulatory stages and requires the involvement of local stakeholders (Al-Shikar, 2009).

Third, allocating materials according to the structure of the program to achieve human security objectives. Resources are allocated based on the program structure to achieve established goals. This leads to the reorganization of the state's administrative structure to meet program requirements, with programs detailed into sub-programs, activities, and tasks. All components aim to ensure dimensions of human security, identifying centers responsible for completing program components (Abu Douh, 2006).

At this stage, it is necessary to develop an integrated information system to prepare periodic reports. These reports determine the volume of public services provided compared to targeted goals from activity programs. Additionally, they identify actual costs of public services, categorizing them into variable costs related to activity volume and fixed costs. This allows for identifying deviations in fixed and variable costs due to price changes or activity volume deviations from planned levels (Ghali, 2008).

Fourth, oversight of public spending. Ensuring the rational direction of public spending necessitates efficient and effective oversight. This oversight ensures that spending is allocated to various capacities in a manner that achieves desired goals within the framework of the principle of optimal efficiency (Abdel Fattah, 1996).

THE EFFICIENCY OF USING PUBLIC SPENDING IN ACHIEVING THE DIMENSIONS OF HUMAN SECURITY, A COMPARATIVE STUDY USING ENVELOPE ANALYSIS OF DATA

The data envelopment analysis (DEA) method has emerged as a new quantitative tool in operations research to measure efficiency. It determines the optimal combination of total inputs and outputs for decision-making units with similar goals and activities, thereby assessing their level of technical efficiency. DEA is rooted in the efficiency definition developed by Farrell in 1957 and utilizes the economic theory known as Pareto optimization (Benlebbad, 2024).

The efficiency index of the facility ranges from zero (0), indicating complete inefficiency, to one (1), indicating complete efficiency. The Data Envelopment Analysis (DEA) method is considered the optimal benchmarking tool (Sherman, Zhu Joe, 2006). We will utilize the standard formula for the DEA method, which assumes the Variable Return to Scale (VRS) model, to facilitate the comparison process (Färe, Grosskopf, 2004).

Data Envelopment Analysis (DEA) provides an estimate of resource rationalization possibilities and improving output levels in low-efficiency administrative units. It supports decision-makers in allocating resources among these units. What distinguishes the DEA method:

- there is no need to specify weights for inputs and outputs beforehand; the program determines them automatically. Prices of inputs and outputs do not need to be specified;
- DEA doesn't require setting assumptions (mathematical formulas) for the function linking dependent and independent variables, unlike the Cobb-Douglas function;
- it provides an accurate assessment of both relative efficiency and the marginal values of inputs and outputs. Additionally, it sets specific goals for improving efficiency.

As a principle, good efficiency should minimize inputs relative to outputs, regardless of whether the units of measurement for inputs or outputs are identical (such as monetary values, number of people, meters, etc.) (Cooper et al., 2007).

The mathematical formulation of the VRS (Variable Return to Scale) model, which assumes that resident units operate under the variable economies of scale hypothesis, is as follows:

$$\left. \begin{aligned} \min \theta_{\pi} &= \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{r\pi}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{i\pi}}; \\ \text{s.c.;} \\ 0 &\leq \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}}; \end{aligned} \right\}$$

$$\begin{aligned}
 j &= 1, \dots, n; \\
 R &= 1, \dots, s; \\
 \mathbf{u}_r, \mathbf{v}_i &\geq \mathbf{0}; \\
 I &= 1, \dots, m,
 \end{aligned}$$

where j — the number of decision making units (DMU) that are compared to each other in the DEA method; DMU_j — Decision making unit number j ; θ — Efficiency index for the unit under evaluation using the DEA method; y_{rj} — the value of the output r produced by decision-making unit j ; x_{ij} — the value of the input i used by the decision-making unit j ; r — the number of outputs produced by each decision making unit (DMU); i — the number of inputs used by each decision-making unit (DMU); u_r — the factor or weight assigned by the DEA to the output r to reach the degree of efficiency (100%); v_i — the coefficient or weight assigned by the DEA to input i to reach the degree of efficiency (100%).

The objective function mentioned in the mathematical formula (1) aims to maximize the efficiency index θ for the decision-making unit π , under the constraint that any decision-making unit with a set of parameters u and v evaluated with the rest of the units must not exceed the value of any decision-making unit 1 (100%), which means full efficiency.

The application of data envelopment analysis (DEA) depends greatly on the selection of sample inputs and outputs, as this affects the interpretation, use, and acceptance of the results. Based on the literature reviewed, the study variables can be categorized into inputs and outputs. The inputs category includes one variable: public spending as a percentage of gross domestic product (GDP), assuming that the latter can be rationalized. On the other hand, the study outcomes are based on maintaining consistent outputs across different dimensions of human security. These dimensions can be mathematically expressed using indicators, with seven indicators included in this study. The study utilized the latest data available from 2021-2023 for each indicator across various dimensions of human security. The comparison included 44 countries from different parts of the world.

Government spending as a share of GDP varies widely between countries, with Australia showing the highest level at 22.02% and Angola the lowest at 7.23%. From preliminary observations, Australia, despite being a high-income country, maintains high public spending, unlike Angola, despite its lower income levels, which exhibits very low public spending. This disparity indicates varying levels of government investment in public services and infrastructure.

The economic security index, which measures individual economic stability, also varies significantly. Australia recorded a rate of 54.12% in this index, indicating higher rates of employment and guaranteed incomes that provide economic stability. In contrast, Algeria's index rate reached 29%, suggesting that only a third of the labor force in the country has economic income ensuring their living security.

This trend suggests that higher government spending often correlates with improved economic security, although other factors may also influence these outcomes.

Food and health security indicators reveal a positive relationship, with countries having higher food security tending to show better health security. For example, Argentina has a relatively high Global Food Security Index score of 64.8 and a Global Health Security Index score of 54.4. Statistics indicate that five African countries have a food security index below 50, reflecting the reality of African countries where people suffer from food insecurity. In contrast, European countries enjoy economic prosperity and food security that exceeds 70% in most countries on the continent. Environmental performance and Global Peace Indices also show a correlation, with countries such as Australia scoring high on both, suggesting that better environmental health is associated with more peaceful societies. Meanwhile, the Security Threat Index varies widely, with higher scores indicating fewer threats, as reflected in Australia's score of 79% compared to 42%. The Human Rights and Rule of Law Index scores are relatively uniform, at around 79%, indicating consistent respect for human rights and the rule of law in these countries. The Security Threat Index is also directly linked to countries' incomes and the volume of their public spending, which is evident in most African countries.

Overall, the data highlight the diversity in the efficiency of public spending in achieving its primary goal of human security. Higher government spending is generally associated with improved economic security, food security, health, and environmental performance. Together, these indicators provide a comprehensive view of how different countries prioritize and achieve various aspects of human security through their public spending strategies. Further analysis can delve deeper into these associations and explore the causal factors behind these trends.

The numbers also indicate that the average public spending for the sample countries combined reached 16%, which is a normal percentage and agreed upon internationally and in the principles of public finance. However, there are countries whose public spending exceeded the internationally recognized level of 30%, achieving very high percentages, such as Kuwait, whose spending reached 46% of GDP, while other countries remained at a normal level. As for the rest of the indicators, the differences between countries were not large. There is not a significant gap between them.

Data analysis using data envelopment analysis in the process of measuring efficiency indicates that there are two methods of measuring efficiency at constant returns to scale (CRS), meaning that the effect of the inputs is constant on the number of outputs. Any increase of one unit in the inputs has the effect of a change of the same amount in the size of the outputs. This is not realistic, so we turned to the analysis based on the variable returns to scale (VRS) hypothesis and chose the input approach that is, reducing the inputs and achieving complete efficiency of the outputs. The implication of this hypothesis is that the change in the inputs has a disproportionate impact on the size of the change in the volume of the outputs, and this is also known as the BCC-I model. Under this hypothesis, 16 countries out of the sample of 44 countries under study were able to reach full efficiency of 1 or 100%. This percentage represents 36% of the countries in the sample that are above the efficiency curve in the input orienta-

Table 1. Study variables

Countries	Input		Output						
	Government spending % of GDP	Economic security index	Global food security index	Global health security index	Environmental performance index	Security threats index	Global peace index	Human rights and rule of law index	
Algeria	15.48	29,00291	58.9	26.2	29.6	42	79.06	79.06	
Angola	7.23	41.43495	43.7	29.1	30.5	34	79.8	79.8	
Argentina	15.4	46.5258	64.8	54.4	41.1	57	81.63	81.63	
Australia	22.02	54.12144	75.4	71.1	60.1	79	84.75	84.75	
Benin	10.06	35.92247	48.1	25.4	29.6	48	78.23	78.23	
Bolivia	19.09	48.36538	65	29.9	40.1	47	79.99	79.99	
Brazil	18.03	5.050812	65.1	51.2	43.6	38	75.38	75.38	
Cameroon	10.96	41.52845	46.4	28.6	30.2	19	73.4	73.4	
Canada	20.69	54.87489	79.1	69.8	50	78	86.5	86.5	
Chile	14.4	49.12313	74.2	56.2	46.7	64	81.26	81.26	
China	16.01	55.362	74.2	47.5	28.4	51	79.91	79.91	
Colombia	13.95	49.6798	60.1	53.2	42.4	33	73.07	73.07	
Costa Rica	15.4	49.07	77.4	40.8	46.3	71	82.69	82.69	
Denmark	21.78	53.21	77.8	64.4	77.9	89	86.9	86.9	
Dominican Republic	11.34	52.74364	65	34.5	51.2	45	79.81	79.81	
Ecuador	14.76	53.21813	65.6	50.8	46.5	40	79.05	79.05	
Egypt	7.27	29.38	56	28	35.5	30	77.33	77.33	
El Salvador	18.02	44.74254	64.2	40.8	40.8	40	77.21	77.21	
Finland	24.02	51.21778	83.7	70.9	76.5	80	86.01	86.01	
France	24.01	46.51512	80.2	61.9	62.5	71	80.61	80.61	
Germany	21.95	48.96082	77	65.5	62.4	77	85.44	85.44	
Greece	20.11	29.38475	72.2	34.3	27.7	60	82.01	82.01	

Guatemala	11.52	49.57743	62.8	51.5	56.2	67	81.1	81.1
Hungary	20.56	51.68419	71.4	29.1	28	38	78.7	78.7
India	10.35	39.10215	58.9	54.4	55.1	82	84.92	84.92
Indonesia	10.18	50.12661	60.2	42.8	18.9	40	76.86	76.86
Ireland	11.38	52.14159	81.7	50.4	28.2	48	81.71	81.71
Italy	19.21	42.99675	74	55.3	57.4	79	86.88	86.88
Japan	21.6	55.2358	79.5	51.9	57.7	55	83.38	83.38
Kenya	12.27	45.81059	53	42.8	43.6	54	81.05	81.05
Kuwait	46.9	56.72516	65.2	38.8	30.8	32	77.46	77.46
Mali	16.71	35.22123	51.9	29	28.5	4	70.37	70.37
Morocco	19.22	32.52316	63	33.6	28.4	57	79.8	79.8
New Zealand	20.82	57.97523	77.8	62.5	56.7	84	86.87	86.87
Nigeria	15.75	33.58147	42	28.7	28.3	10	72.87	28
Pakistan	10.5	33.44138	52.2	30.4	24.6	24	72.55	72.55
Poland	18.28	49.70143	75.5	55.7	50.6	82	83.66	83.66
Qatar	12.85	74.61777	72.4	48.7	33	90	84.76	84.76
Saudi Arabia	17.04	45.64042	69.9	33.1	32.8	48	79.49	79.49
South Korea	18.77	56.77985	70.2	65.4	46.9	85	82.37	82.37
Spain	18.77	49.57	75.7	60.9	56.6	72	83.51	83.51
Sudan	20.37	28.69412	42.8	28.3	27.6	17	69.77	69.77
Thailand	17.73	57.05	60.1	68.2	38.1	20	79.39	79.39
Vietnam	8.98	56.71729	67.9	42.9	20.1	65	82.55	82.55

Sources: compiled by the authors from: *The Global Economy*. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Government_size/; https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Labor_force_participation/ (accessed on: 20.06.2024); Global Food Security Index 2022. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/> (accessed on: 20.06.2024); Global health security index. URL: <https://ghsindex.org/report-model/> (accessed on: 20.06.2024); Environmental Performance Index 2022. URL: <https://epi.yale.edu/> (accessed on: 20.06.2024).

tion. According to the characteristics of using the data envelopment analysis program (DEA), it is an acceptable percentage in the analysis and is subject to the conditions of its use. According to the results of the study, which considered the distribution of countries according to regions and income levels, the study proved that the outputs are very homogeneous in terms of fully efficient countries, including high-income and rich countries such as Canada and Finland, as well as middle or low-income countries. Countries with full efficiency also vary according to their location, with efficient countries found in Europe and Africa, representing almost all continents except Eastern European countries, which have not achieved full efficiency.

The results of the study also show that the average efficiency reached 78%, which is a good percentage and above the average. However, the analysis revealed that the lowest percentage was 21.20%, indicating the extent of wastefulness in public spending. This percentage was for the State of Kuwait, which had the highest public spending from GDP. This can be explained by the fact that the human security index is not a priority for this country.

Table. 2. Efficiency results for each country

No.	DMU	Score	No.	DMU	Score
1	Algeria	0,506195	23	Guatemala	1
2	Angola	1	24	Hungary	0,482885
3	Argentina	0,745041	25	India	1
4	Australia	1	26	Indonesia	0,87902
5	Benin	0,801049	27	Ireland	1
6	Bolivia	0,525473	28	Italy	1
7	Brazil	0,571019	29	Japan	0,841092
8	Cameroon	0,671388	30	Kenya	0,780053
9	Canada	1	31	Kuwait	0,212006
10	Chile	0,961372	32	Mali	0,438944
11	China	0,665505	33	Morocco	0,449688
12	Colombia	0,808391	34	New Zealand	1
13	Costa Rica	0,966982	35	Nigeria	0,459043
14	Denmark	1	36	Pakistan	0,711741
15	Dominican Rep,	1	37	Poland	0,87654
16	Ecuador	0,767989	38	Qatar	1
17	Egypt	1	39	Saudi Arabia	0,578533
18	El Salvador	0,545543	40	South Korea	1
19	Finland	1	41	Spain	0,898766
20	France	0,796599	42	Sudan	0,35493
21	Germany	0,880346	43	Thailand	1
22	Greece	0,501588	44	Vietnam	1

Source: DEA solver, excel output result calculation.

The outputs of the DEA program also indicate that six countries fall below the 50% threshold, including Arab countries and a country from Eastern Europe, as well as four countries located in Africa. This indicates the absence of a clear strategy in public spending in these regions. On the other hand, when considering solutions, there is the possibility of reducing public spending by approximately 50% to achieve goals that ensure human security indicators.

The study also indicates that European and high-income countries have achieved rates between 70% and 90% of income-oriented efficiency. This means that with the hypothesis of reducing or rationalizing public spending, there is the possibility of rationalizing public spending by 30 to 10% while obtaining the same results in human security indicators.

The results of the study indicate that countries with complete efficiency are considered a reference in terms of efficiency compared to countries with incomplete efficiency. According to the data, both India and Vietnam served as a reference for 17 countries that did not achieve full efficiency, acting as a benchmark for a third of the sample. Similarly, Egypt, Qatar, and Finland were references for more than 10 countries. On the other hand, countries such as South Korea, New Zealand, Australia, and Italy were not considered reference countries for any of the sample countries.

In a benchmark comparison among three countries — Poland, Greece, and Hungary — Poland was ranked 22nd, in the middle of the sample, with an efficiency rate of 87.65%. Greece was ranked 38th, with an efficiency rate of 50.15%, while Hungary was ranked 39th, with an efficiency rate of 48.28%. Regarding the

Table 3. Differences

Greece	Difference, %	Poland	Difference, %	Hungary	Difference, %
Government spending, % of GDP	-49.84	Government spending, % of GDP	-12.35	Government spending, % of GDP	-51.71
Economic security index	78.76	Economic security index	22.16	Economic security index	0.00
Global food security index	0.00	Global food security index	0.00	Global food security index	0.00
Global health security index	37.48	Global health security index	0.00	Global health security index	48.39
Environmental performance index	0.00	Environmental performance index	0.00	Environmental performance index	0.00
Security threats index	0.00	Security threats index	0.00	Security threats index	39.18
Global peace index	0.55	Global peace index	1.66	Global peace index	3.42
Human rights and rule of law index	0.55	Human rights and rule of law index	1.66	Human rights and rule of law index	3.42

Source: DEA solver, excel output result calculation.

changes necessary to reach full efficiency when assuming a change in size, if we take Greece, it can rationalize its public spending by 49.84% to reach full efficiency. This will result in significant increases in the rest of the indicators, as shown in the table below. The same observation applies to the rest of the countries; they can reduce public spending, which will result in an increase in the size of human security indicators.

How much does it cost? How to rationalize? These are among the most important questions that govern research in the field of rationalizing public spending and ensuring human security outcomes. The points addressed in this research can be divided into two basic areas. The first is related to the theoretical aspect of the study, focusing on the rationalization of public spending in its broad and narrow sense and its importance. Generally, the rationalization of public spending involves either reducing public expenditures or raising their efficiency and managing them more effectively, while ensuring the achievement of their goals. Strategies for ensuring this vary, either through setting clear goals linked to specific projects or by increasing oversight.

On the other hand, this research addresses the issue of human security and how its dimensions are the subject of public policy goals. It explores how to ensure the achievement of these goals while simultaneously rationalizing public spending.

On the applied side, based on the 44 countries that were the subject of the study, we used the data envelopment method. This method relies on benchmarking to analyze data and measure efficiency. We relied on changing returns to scale in the input approach, a principle based on rationalizing public spending to achieve complete efficiency in the goals and dimensions of human security. One of the basic results we reached is that among the sample countries, 36% of them achieved complete efficiency, meaning only 16 countries. These countries differ in terms of region and income level. On the other hand, India and Vietnam were a reference for 17 countries, and the average efficiency reached 78% for this sample, which is a very high and satisfactory percentage. For the rest of the results, you can refer to the details above.

CONCLUSIONS

Based on what we discussed in our research and the results we reached, we present the following recommendations and proposals to improve public expenditures on human security, utilizing the programs, quantitative methods, and techniques employed in this study:

- we must develop our view of human security, shifting from the idea that it is consumer spending to recognizing it as investment spending. Spending on society guarantees an appropriate environment for individuals to comfortably engage in economic activities;

- it is necessary to adopt an approach based on the principle of setting goals related to human security so that this cost becomes an added value in light of the pursued public policy;

- Human security should be one of the priorities and objectives of public spending, with the necessary oversight to ensure its achievement;
- we should work to benefit from the public spending policies of other countries, especially those that served as reference countries in this study, to achieve human security.

REFERENCES

- Tariq, A.-H. (2009). *Public Finance*. 1st ed. Aman, Safaa Publishing and Distribution House.
- Al-Obaidi, S. (2001). *The Economics of Public Finance*. Jordan, Dar Dijlah Publishers and Distributors.
- Vadim, C., Timothy, F., Alvaro, S. (2013). Rationalization. *Theoretical Economics*. Vol. 8. Iss. 3. P. 775-800. <https://doi.org/10.3982/TE970>
- Ibn Rushd, a. (2004). *The beginning of Al-Mujtahid and the End of the Muqtassid*. Beirut, Dar Al-Fikr.
- Saeed, A. (1966). *Rationalization and the Economy of Abundance*. Cairo, National Printing and Publishing House.
- Abdel Hafez, N. (1992). Rationalization of public spending in central agencies and public administration in Jordan. *Mu'tah Journal for Research and Studies*, 7, 37-72.
- Asfour, M. (2008). *Principles of the General Budget*. Jordan, Dar Al-Masirah.
- Abu Dawah, M. (2006). *Rationalization of Public Expenditure and the State Budget Deficit*. Alexandria, University House.
- Chenini, B. (2022). The role of human security in achieving state security. *Algerian Journal of Law and Political Sciences*, 7(1), 1044-1064. URL: <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/526/7/1/189804>
- Hamoumi, F. (2013). Human Security: Between the Dialectic of Human Security and State Security. *Al-Hikma Journal of Social Studies*, 1(3), 35-55. URL: <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/200/1/3/180217>
- Collin, A. (2003). *Security and Southeast Asia: Domestic, Regional, and Global Issues*. London, Lynne Rienner publishers. <https://doi.org/10.1515/9781685857639>
- Azrawal, Y. (2016). A theoretical study of human security. *Cultural Dialogue Magazine*. 5(2), 195-204. URL: <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/206/5/2/100004>
- Masnoua, A., Barkno, N. (2016). Arab economic security: reality and challenges. *Al-Reyadah Journal of Business Economics*, 2(2), 69-84. URL: <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/510/2/2/68183>
- Bin Obaid, F., Mattai, A., Salah, M. (2017). Food Security in the Arab World, an analytical study of reality and a forward-looking view of solutions. *Economic Studies*, 11(3), 138-153. URL: <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/417/11/3/63099>
- Belkheir, A. (2022). The Bet on Health Security in Algeria in Light of Prolonged Crises: A Critical Reading of the Roles of the National Agency for Health Security. *Legal and Political Research*, 7(1), 153-170. URL: <https://asjp.cerist.dz/en/article/193893>
- Sonia, B. (2014). Environmental Security. *Journal of Social and Human Sciences*, 15(30), 13-42. URL: <https://asjp.cerist.dz/en/article/33384>
- Hashemi, M., Ben Yahia, N. (2023). Community Security: A Study of Concept, Theory and Threats. *Algerian Journal of Security and Development*, 12(1), 163-175. URL: <https://journals.univ-batna.dz/index.php/arsd/article/view/3133/2609>

- Galdemar, V. (2012). Performance efficacité efficience: les cuiteves d'évaluation des politiques sociales sont — ils. Pertinents Edition Credoc. URL: <https://www.credoc.fr/publications/performance-efficacite-efficience-les-criteres-devaluation-des-politiques-sociales-sont-ils-pertinents>
- Muzellac, R. (1986). Finances publique: Cours administratifs (5th ed.).
- Ben Azza, M. (2015). Rationalizing public spending policy by following the discipline-by-goals approach. *Doctoral thesis*, 74. URL: <http://dspace.univ-tlemcen.dz/handle/112/7034>
- Torsten, P., Tabellini, G. (2002). Political Economics and Public Finance. Handbook of Public Economic. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1573442002800283>
- Al-Shikar, M. (2009). The political economy of prioritization, public spending in Morocco. In: International Conference on Priority Analysis, Public Expenditure of Public Budgets in Egypt and Arab Countries. Cairo.
- Abu Douh, M. (2006). Rationalizing public spending and the state budget deficit. U. House (Ed.). Alexandria.
- Ghali, N. (2008). Program budgeting, accounting, and performance and their role in developing administrative work and implementing comprehensive quality systems. *Journal of Financial Research*, 1, 5. <https://doi.org/10.52981/oiuj.v1i1.1682>
- Abdel Fattah, A. (1996). The Economics of Public Finance. G. C.-A. Horizons (Ed.). URL: https://books.google.dz/books/about/%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A7%D8%AA_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%B9.html?id=PniDQgAACAAJ&redir_esc=y
- Benlebbad, M. (2024). Enhancing educational efficiency through data envelopment analysis a case study of the University centre of Maghnia. *Economy of Ukraine*, 67, 5 (750), 93-102. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.093>
- Sherman, D., Zhu Joe (2006). Service Productivity Management. Springer Science+Business Media. <https://doi.org/10.1007/0-387-33231-6>
- Färe, R., Grosskopf, S. (2004). Modeling Undesirable Factors In Efficiency Evaluation: Comment, *European Journal Of Operational Research*. No. 157. P. 242-245. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(03\)00191-7](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(03)00191-7)
- Cooper, W., Tone, K., Seiford. (2007). Data Envelopment Analysis: A Comprehensive Text with Models, Applications, References and DEA-Solver Software. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-0-387-45283-8>

Received on August 05, 2024

Reviewed on August 26, 2024

Revised on August 27, 2024

Signed for printing on September 06, 2024

Мохаммед Бенлеббад, д-р екон. наук, проф.

Інститут економіки Університетського центру Магнії
п/с 600-13300, шосе Аль-Завія, район Аль-Шухада, 13300, Магнія, Алжир

Бенассер Буджурфа, д-р екон. наук, проф.

Інститут економіки Університетського центру Магнії
п/с 600-13300, шосе Аль-Завія, район Аль-Шухада, 13300, Магнія, Алжир

РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЦІЛЕЙ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ АНАЛІЗУ ОБОЛОНКИ ДАНИХ

Державні видатки є основним інструментом уряду для впливу на економіку. Традиційно їх використовували переважно для втручання в ринки і задоволення суспільних потреб. Однак останнім часом вони еволюціонували і стали важливими для досягнення ширших цілей, зокрема, тих, що стосуються безпеки людини. Ця безпека охоплює соціальне, медичне, екологічне та економічне благополуччя і має вирішальне значення для забезпечення сталого розвитку.

Щоб оцінити ефективність державних видатків у посиленні безпеки людини, проведено дослідження з використанням аналізу оболонки даних (АОД — математичний метод, який порівнює відносну ефективність різних суб'єктів прийняття рішень шляхом вимірювання відношення віддачі до затрат). Проаналізовано 44 країни з різними географічним положенням і рівнями доходів шляхом дослідження ефективності їх затрат на основі різних припущень щодо ефекту масштабу.

Висновки показали, що 36 % країн досліджуваної вибірки працювали з повною ефективністю, а середня ефективність була вражаюче високою — 78 %. Такі країни, як Індія і В'єтнам, слугували моделями для понад 17 інших країн. Визначено конкретні дії, які можна здійснити для підвищення ефективності. Наприклад, Греція, Польща і Угорщина потенційно можуть скоротити державні видатки, відповідно, на 49 %, 12 % і 51 % без шкоди для безпеки людей. Крім того, підкреслено необхідність перегляду розуміння безпеки людини. Слід перейти від уявлення про те, що вона передусім пов'язана із споживчими витратами, до підходу, в якому акцент робиться на інвестиціях у суспільний добробут. Такі інвестиції створюють необхідні умови для ефективної участі громадян у економічній діяльності.

Ключові слова: раціоналізація державних видатків; виміри безпеки людини; аналіз оболонки даних; ефективність; змінний ефект масштабу.

Надійшла 05.08.2024

Прорецензована 26.08.2024

Доопрацьована 27.08.2024

Підписана до друку 06.09.2024

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.102>

УДК 330.8:330.1] Коропецький

JEL: A11, B31, B41, O10, P50

Л.В. ДІДКІВСЬКА, канд. екон. наук,
старший науковий співробітник відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: Lesya_home@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8384-9293>

ВНЕСОК І.-С. КОРОПЕЦЬКОГО В ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ РОЗУМІННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Викладено основні ідеї наукової спадщини Івана-Святослава Коропецького і перспективні напрями їх використання для підвищення стійкості економіки України, зміцнення соціальної та економічної безпеки. Актуалізовано питання радянської структурної політики, її довгострокових наслідків для господарства України, а також шляхів їх подолання. Наголошено на значущості й актуальності внеску видатного українського вченого в розвиток економічної теорії у контексті сучасних викликів.

Ключові слова: Іван-Святослав Коропецький; українська діаспора; академічна наука; історія економічної думки; ринкові реформи; компаративний аналіз економічних систем; національна економіка; потенціал відбудови економіки.

Сучасна українська економіка, попри те, що минуло понад 30 років після здобуття Україною незалежності, зберігає чимало рис, успадкованих від радянської системи господарювання і державного управління. Наукове осмислення цієї залежності від попереднього шляху, відомої у науці як «ефект колії», становить важливе завдання, бо відкриває шлях до подолання багатьох негативних тенденцій, закладених у минулому.

Ц и т у в а н н я: Дідківська, Л. (2025). Внесок І.-С. Коропецького в дослідження економічної історії України для розуміння перспектив розвитку національного господарства. *Економіка України*. 68. 02 (759). 102-108. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.02.102>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Матеріал опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

12 листопада 2024 р. на базі ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» у режимі Zoom-конференції відбулися академічні читання «Наукова спадщина Івана-Святослава Корецького як ключ до розуміння економічної історії і перспектив розвитку України». Захід, присвячений одному з найвидатніших представників української наукової діаспори, іноземному члену Національної академії наук України, професору Темпльського університету (Філадельфія, США) І.-С. Корецькому (1921—2012), організували відділ економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» і Всеукраїнська громадська організація «Українська асоціація економістів-міжнародників». Метою проведення академічних читань організатори визначили актуалізацію наукової спадщини І.-С. Корецького як ученого-економіста, історика, дослідника економічних систем у контексті актуальних проблем економічної науки і сучасних завдань забезпечення стійкості економіки України.

Участь у читаннях взяли науковці й аспіранти НАН України, учені та студентська молодь провідних національних університетів, члени низки наукових громадських організацій, представники дослідницьких осередків з вивчення української економічної історії у Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу («Туристична ліга») і Білоцерківському аграрному національному університеті. До заходу також долучилися керівник Центру досліджень у Чиказькому університеті (США), доктор економіки **Тарас Злупко**, члени родини І.-С. Корецького — професор Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі (США), доктор славістики **Роман Корецький** і доктор економіки **Софія Корецька**. Модератором заходу була завідувачка відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» д.е.н. **Вікторія Небрат**.

Відкрив академічні читання голова ГО «Всеукраїнська асоціація економістів-міжнародників», професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д.е.н., проф. **Антон Філіпенко**. Він окреслив основні віхи наукової біографії і громадської діяльності Івана-Святослава Корецького, наголосив на його активній позиції і внеску в розбудову міжнародних інституційних осередків дослідження господарства та економічної історії України. А. Філіпенко представив І.-С. Корецького як воїна і патріота, підкресливши світоглядну й діяльну цілісність його особистості. Звертаючись сьогодні до постаті та ідей одного з найвидатніших представників української наукової діаспори, ми маємо перед собою приклад наполегливої і новаторської наукової діяльності щодо розкриття феномену української економіки через виявлення ключових питань економічної історії. При цьому в сув'язі минулого, теперішнього і майбутнього України розкриваються діалектика й перспектива національного розвитку.

Плідної роботи учасникам академічних читань побажав директор ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», д.е.н., проф., академік НАН України **Валерій Геєць**. Теплі спогади про батька як українського

патріота і вченого висловили його діти **Роман і Софія Коропецькі**. Зокрема, Р. Коропецький наголосив на активній життєвій позиції батька, який своєю дослідницькою роботою намагався створити наукове підґрунтя для майбутньої трансформації і успішного розвитку економіки України. С. Коропецька підкреслила, що батько вважав справою свого життя сприяння політичній і економічній незалежності України, тому налагоджував зв'язки з українськими вченими, декларував підтримку і готовність до дії, неодноразово приїздив до України зі своїми ідеями щодо перспектив економічного розвитку країни.

Перший тематичний блок академічних читань було присвячено розкриттю головних напрямів досліджень І.-С. Коропецького як українського історика, економіста і прогнозиста. У доповідях науковців відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» було представлено широкий проблемно-тематичний спектр і прогностичний потенціал наукового доробку вченого.

Новаторський внесок І.-С. Коропецького в розвиток історико-економічної науки, зокрема і дослідження радянського періоду історії господарства України, розкрила д.е.н. **Вікторія Небрат**. Доповідачка зауважила, що вчений поєднав традиційні й новітні методи дослідження, застосувавши їх до особливого предмета — української економіки в складі СРСР; відкрив не лише міжнародний, а і геополітичний аспект вивчення історії господарства, зокрема, через аналіз розміщення виробництва й територіального розподілу інвестицій з точки зору потенційних геополітичних партнерів і противників; виявлення довгострокових тенденцій, які відкривають можливості передбачення структурних змін і економічної динаміки. І.-С. Коропецький у своїх працях показав, як укорінені соціальні інститути детермінують можливості й бар'єри подальших реформ, а також як історико-інституційний аналіз розкриває глибинні причини занепаду тоталітарної економічної системи і вказує на загрози успішній ринково-демократичній трансформації суспільства. І.-С. Коропецький (1998, с. 290) визначав осягнення попередньої траєкторії розвитку господарської системи як імператив ефективних суспільних реформ, прогресивних перетворень усього комплексу соціальних інститутів, зміни суспільної свідомості й моделей поведінки. Підкресливши цінність виявленого вченим місця і значення економічної історії для розуміння актуальних проблем, завдань і наукового обґрунтування стратегії майбутніх українських реформ, науковиця наголосила, що запозичення і спроби імплементації чужого позитивного досвіду не можуть компенсувати ігнорування власного досвіду, нехай навіть негативного.

Д.е.н., проф. **Наталія Супрун** зробила акцент на історико-порівняльному аналізі економічних систем і методології економічної компаративістики в творчості І.-С. Коропецького і В. Голубничого. Ці вчені розглядали українську економіку як самодостатній економічний регіон, що був штучно прив'язаний до економіки росії не вигідними інтеграційними економічними зв'язками, а імперською політикою СРСР. Прогностичний потенціал використання компаративного підходу не лише в просторовому, а і в інституційно-еволюційно-

му ракурсі дає можливість виявити ті інституційні бар'єри, що перешкоджають поступальному розвитку і прогресу, а також визначити вплив ефективних і неефективних інститутів. Н. Супрун зауважила, що релевантність компаративістики як методу аналізу ефективності економічних систем підтверджено фактом присудження у 2024 р. Нобелівської премії з економіки.

Особливу роль у становленні економічної доктрини І.-С. Коропецького історико-культурної спадщини і господарських традицій (підприємливості, взаємодопомоги, самоорганізації, кооперації тощо) Покуття, де він народився і виріс, розкрили у своїй доповіді-презентації викладачі й студенти Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу д.е.н., проф. **Володимир Гуменюк**, к.е.н., доц. **Наталія Казюка**, студентки **Альона Кошка** і **Анастасія Мерчук**.

Доповідачі наголосили на актуальності ідеї вченого щодо необхідності створення самодостатньої національної економічної системи, яка б поєднувала традиційні форми господарювання з інтеграцією сучасних технологій і прогресивних практик, орієнтувалася на національні інтереси і збереження культурної ідентичності. Виступаючи не оминули увагою й те, що економічну стабільність і процвітання України І.-С. Коропецький справедливо пов'язував передусім з розвитком місцевих громад, підтримкою малих підприємств і фермерських господарств.

Важливим напрямом дослідницької і науково-популяризаторської діяльності І.-С. Коропецького була історія української економічної думки. Як зауважила у своїй доповіді старша наукова співробітниця відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», к.е.н. **Олександра Курбет**, його книга «Українські економісти ХІХ століття та західна наука» (1993) стала настільною для нової генерації економістів-істориків. Безсумнівно цінним у науковій спадщині І.-С. Коропецького є розкриття вагомого внеску видатних українських учених-економістів М. Бунге, І. Вернадського, К. Воблого, Т. Войнаровського, В. Голубничого, О. Миклашевського, С. Подолинського, М. Тутан-Барановського, І. Янжула та інших у світову економічну науку. Представляючи українських учених як інтелектуалів, чії дослідження й публікації були частиною загальноєвропейського науково-дослідницького процесу, І.-С. Коропецький відстоював право українців на самобутність, тим самим зміцнюючи нашу національну ідентичність. Тому і не дивно, що вчений-діаспорянин був обраний іноземним членом НАН України саме за спеціальністю «історія економічної думки». Він активно співпрацював з Академією наук як національним науковим осередком, з відділом економічної історії Інституту економіки НАН України, листувався з тогочасною очільницею відділу д.е.н. Ларисою Горкіною, цікавився науковими здобутками вчених-економістів у період відновлення державної незалежності України, наголошував на їх непересічній ролі в становленні ринкової економіки.

Старша наукова співробітниця відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», к.е.н. **Леся Дідківська** відзначила вагому роль дорадницької діяльності І.-С. Коропецького в перші

роки відновлення державної незалежності України і розкрила перспективи економічного дорадництва в сучасних умовах. У виступі вона привернула увагу до рекомендацій І.-С. Коропецького для успішних дорадників: уникати суб'єктивних оціночних суджень; прогнозувати наслідки економічної політики в коротко- і довгостроковій перспективі; охоплювати економічний процес у всіх його вимірах; передбачати вплив позаекономічних чинників на народне господарство тощо. Доповідачка наголосила на важливості наукового доробку українських учених для забезпечення сучасного піднесення економічної науки і освіти під час післявоєнної відбудови України.

Проблеми радянської спадщини розміщення продуктивних сил і капіталовкладень за працями І.-С. Коропецького розкрив у своїй доповіді старший науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», к.е.н. **Назар Горін**. Доповідач обґрунтував, що радянська політика розміщення виробництва мала довгострокові економічні, екологічні, соціальні, безпекові й політичні наслідки, зокрема, сформувала українську економіку як індустріально орієнтовану з акцентом на видобувну і важку промисловість, а також галузі первинної переробки промислової та аграрної сировини. Це створило значні перешкоди для її адаптації до умов сучасної ринкової економіки й обмежило можливості сталого економічного розвитку.

Другий тематичний блок академічних читань було присвячено актуальним питанням визначення місця України в системі міжнародних економічних відносин. Зокрема, наукова співробітниця відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», доцентка кафедри економіки підприємства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, к.е.н. **Тетяна Бондарчук** представила оцінку І.-С. Коропецьким радянської зовнішньоторговельної політики та її сучасних наслідків. Доповідачка підкреслила, що міркування вченого наштовхують на думку про подальші кроки України в сучасних умовах, серед яких — пошук нових можливостей у взаємодії із Заходом для інвестування у високотехнологічні галузі та інфраструктуру, що забезпечить політико-економічну незалежність країни і посилить національну конкурентоспроможність.

Необхідність оновлення промислової спеціалізації регіонів як обов'язкову умову повоєнного просторового розвитку України фахово аргументувала у своїй доповіді старша наукова співробітниця відділу промислової політики ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», д.е.н. **Олена Снігова**. Вона наголосила, що розміщення виробництва з урахуванням таких обмежувальних чинників, як безпекові вимоги, критична інфраструктура і можливості її підтримки, наявність людських ресурсів заданої кваліфікації, потребує обмеження територіального пошуку для розміщення певних видів діяльності в задалегідь визначених регіонах з відносно високим ступенем безпеки і достатнім людським капіталом. За цим тематичним напрямом участь у читаннях взяли науковці ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва НАН України» д.е.н. **Ігор Макаренко** і Київського національного університету імені

Тараса Шевченка професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, д.е.н., проф. **Тетяна Гайдай** та інші.

Виступ керівника Центру досліджень у Чиказькому університеті (США), доктора економіки **Тараса Злупка** був присвячений розкриттю наукової співпраці й міжособистісному спілкуванню представників української діаспори і вчених, які жили і працювали в Україні, зокрема проф. І.-С. Коропецького і проф. С. Злупка. Він наголосив, що їх об'єднували взаємний інтерес до досліджень і щира зацікавленість у спільній справі формування наукового підґрунтя успішної стратегії створення національної економіки через максимальну реалізацію потенціалу і розкриття конкурентних переваг України, подолання радянських інституційних рудиментів. Т. Злупко також ознайомив учасників заходу з деякими з власних напрацювань, які показують потенціал методології І.-С. Коропецького щодо дослідження просторового розміщення промисловості в контексті економічної продуктивності.

Учасники академічних читань запропонували низку конкретних напрямів актуалізації теоретичного доробку І.-С. Коропецького, зокрема, щодо довгострокових наслідків радянської економічної політики для господарства України і шляхів їх подолання; потенціалу економічних ідей ученого для повоєнної відбудови і розвитку економіки України; інтеграції української історико-економічної спадщини в європейський і загальносвітовий науковий контекст та ін. (Небрат, 2024).

Підбиваючи підсумки заходу, організатори зазначили, що теоретичні напрацювання і наукові новаторства І.-С. Коропецького потребують подальшого вивчення й переосмислення з огляду на нагальні завдання посилення інтелектуальної складової національної ідентичності на засадах досягнення української наукової спадщини, а також формування наукового підґрунтя забезпечення стійкості економіки; консолідації суспільства; зміцнення фінансової, економічної і соціальної безпеки; удосконалення державного управління та розвитку економічної демократизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Коропецький, І.-С. (1998). Економічні праці. Зб. статей. Київ, Смолоскип. 416 с.
Коропецький, І.-С. (1993). Українські економісти XIX століття та західна наука. Київ, Либідь. 192 с.
Небрат, В. (Наук. ред.) (2024). Наукова спадщина Івана-Святослава Коропецького як ключ до розуміння економічної історії та перспектив розвитку України. Зб. наук. праць. Київ, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». 216 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1yofYbKWuGQ8archNSGSsVEn_LAemLAGU/view

Надійшла 31.12.2024

Підписана до друку 07.01.2025

REFERENCES

- Koropeckyj, I.S. (1998). Economic works. Kyiv. 416 p. [in Ukrainian].
Koropeckyj, I.S. (1993). Ukrainian economists of the 19th century and Western science. Kyiv. 192 p. [in Ukrainian].

Nebrat, V. (Ed.) (2024). The scientific heritage of Iwan-Svyatoslav Koropecyky as a key to understanding the economic history and the prospects of the development of Ukraine. Collection of scientific works. Kyiv. 216 p. URL: https://drive.google.com/file/d/1yofYbKWuGQ8archNSGSsVEn_LAemIAGU/view [in Ukrainian].

Received on December 31, 2024

Signed for printing on January 7, 2025

Lesia Didkivska, PhD (Econ.),
Senior Research Fellow of the Department of Economic History
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

I.-S. KOROPECKYJ'S CONTRIBUTION TO THE RESEARCH ON THE ECONOMIC HISTORY OF UKRAINE FOR UNDERSTANDING THE PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

The paper reveals the topics and presents the main reports of the academic readings “The scientific heritage of Iwan-Svyatoslav Koropecyky as a key to understanding the economic history and the prospects of the development of Ukraine”, which took place on November 12, 2024 in Kyiv (using the Zoom platform). The organizers of the readings were the All-Ukrainian non-governmental organization “Ukrainian Association of International Economists” and the State Institution “Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine”. The purpose of the event was to foreground the scientific heritage of Iwan-Svyatoslav Koropecyky (1921—2012) as an economist, historian, and economic systems researcher in the context of current problems of economic science and modern tasks of ensuring the resilience of Ukrainian economy.

The following thematic areas were offered for reports and speeches: I.-S. Koropecyky — an outstanding representative of Ukrainian scientific diaspora; comparative analysis of economic systems in the scientist's work; I.-S. Koropecyky's contribution to the development of historical and economic science; analysis and assessment of the heritage of Ukrainian economic thought in the scientist's works; the theory of production location and its modern significance for solving the tasks of transforming the spatial development of Ukrainian economy; I.-S. Koropecyky on the prerequisites and prospects of market reforms in Ukraine; Ukraine in the system of international economic relations: history and present; global trends in economic development and Ukraine's prospects.

The participants' attention was drawn to the issues of Soviet structural policy, its long-term consequences for the economy of Ukraine, as well as to ways to overcome them according to I.-S. Koropecyky's methodology; the potential of the scientist's economic ideas for the post-war reconstruction and development of Ukrainian economy; integration of Ukrainian historical and economic heritage into the European and global scientific context, etc. The participants of the event identified areas for further work on the study, popularization and practical application of the ideas of Ukrainian economist I.-S. Koropecyky.

Keywords: *Iwan-Svyatoslav Koropecyky; Ukrainian diaspora; academic science; history of economic thought; market reforms; comparative analysis of economic systems; national economy; potential for economic reconstruction.*

РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЕТИКА

Доступ до змісту журналу. Журнал «Економіка України» розповсюджується за передплатою друкованого або електронного варіанта. Відкритий доступ до повних версій статей журналу є на сайті журналу і на сайті Національної бібліотеки імені Вернадського відразу після їх розміщення.

Принципи. Редакційна політика журналу заснована на принципах об'єктивності та неупередженості при відборі статей з метою їх публікації; високих вимог до якості наукових досліджень; обов'язковості та конфіденційності рецензування статей; додержання колегіальності при ухваленні рішень щодо публікації статей; доступності та оперативності у спілкуванні з авторами; суворого дотримання авторських і суміжних прав (з укладанням з кожним автором (співавтором) Ліцензійного договору на використання твору).

Запобігання протизаконним публікаціям є відповідальністю кожного автора, редактора, рецензента, видавця, організації.

Етика публікацій. Редакційна колегія журналу вимагає від авторів наслідувати формальним та етичним правилам підготовки і публікації наукових робіт, що вони подають до редакції. Ці норми зумовлено стандартами якості наукових статей, прийнятими у світовому науковому співтоваристві, зокрема публікаційними принципами Publishing Ethics Resource Kit (PERK), рекомендаціями Elsevier, Комітету з етики публікацій (Committee on Publication Ethics, COPE), етичним кодексом вченого України, а також досвідом роботи іноземних та українських професіональних спільнот, наукових організацій, редколегій та редакцій видань.

Етичні зобов'язання редакційної колегії журналу

1. Редакційна колегія несе відповідальність за рівень наукового наповнення журналу.
2. Всі наукові матеріали проходять ретельний відбір через подвійне «сліпе» рецензування. Редакційна колегія залишає за собою право відхилити статтю або повернути її на доопрацювання. Автор зобов'язаний доопрацювати статтю відповідно до зауважень рецензентів.
3. Редакційна колегія оцінює рукописи щодо їх наукового змісту без будь-яких расових, гендерних, сексуальних, релігійних, етнічних або політичних упереджень. Вона виносить об'єктивні рішення, які не залежать від комерційних або інших інтересів, і забезпечує чесний процес рецензування.
4. Редакційна колегія може відхилити рукопис без рецензування, якщо вважає, що він не відповідає профілю або в тексті виявлено плагіат.
5. Редакційна колегія виступає проти фальсифікації, плагіату, направлення автором одного рукопису до кількох журналів, багаторазового копіювання тексту статті в різних місцях, введення громадськості в оману щодо реального внеску автора в опубліковану наукову роботу.
6. Редакційна колегія має право вилучити вже опубліковану статтю в разі виявлення порушення будь-яких прав або загальноприйнятих норм наукової етики. Про даний факт вилучення статті редакція повідомляє як автору статті, так і організації, де було виконано дослідження.
7. Співробітники редакції не надають іншим особам інформації, пов'язаної із змістом рукописів, що перебувають на розгляді, крім осіб, які беруть участь у її фаховій оцінці.
8. Згідно з міжнародним законодавством щодо додержання авторського права на електронні інформаційні ресурси, матеріали сайту не можуть бути відтворені повністю або частково в будь-якій формі (електронній чи друкованій) без попередньої письмової згоди редакції журналу. При використанні опублікованих матеріалів у контексті інших документів обов'язково необхідними є посилання на першоджерело.
9. Редактори, автори і рецензенти повинні повідомляти про свої інтереси, які можуть вплинути на їх об'єктивність при редагуванні та рецензуванні матеріалів статей (випадок конфлікту інтересів). Такими можуть бути інтереси інтелектуального плану, фінансові, персональні, політичні, релігійні.

Етичні зобов'язання автора

1. Автор несе повну відповідальність за зміст статті і сам факт її публікації.
2. Автор повинен цитувати ті публікації, які мали визначальний вплив на суть викладеного у статті. Необхідно також належним чином вказувати джерела принципово важливих матеріалів, використаних у даній роботі, якщо вони не були отримані самим автором.
3. Є недопустимими плагіат як оригінальна робота і подання до публікації раніше надрукованої статті. У випадку виявлення зазначених фактів відповідальність несе автор.
4. Співавторами статті мають бути всі ті особи, які зробили вагомий науковий внесок у подану роботу і поділяють відповідальність за отримані результати. Автор, який подає рукопис до публікації, відповідає за те, щоб до списку співавторів були включені тільки ті особи, які відповідають критерію авторства, і бере на себе відповідальність за згоду інших авторів статті на її публікацію в журналі.

EDITORIAL POLICY AND ETHICS

Access to the contents of the journal. The journal «Economy of Ukraine» is circulated by the subscription of a printed or electronic version. The open access to the full versions of articles are on the journal's site and on the site of the Vernadsky National Library of Ukraine immediately after their posting.

Principles. The editorial policy of the journal is based on the principles of objectivity and impartiality at the selection of manuscripts with the purpose of their publication; high exactions to the quality of scientific studies; obligation and confidentiality of the reviewing of manuscripts; compliance of the collectivity in the decision making concerning the publication of manuscripts; accessibility and immediacy of the communication with the authors; strict compliance of author's and related rights (with the conclusion of the License agreement for the use of the work with each author (coauthor)).

The prevention of illegal publications is the responsibility of each author, editor, reviewer, publisher, and organization.

Ethics of publications. The Editorial Board of the journal demands that the authors keep the appropriate level of formal and ethical rules in the preparation and the publication of scientific works submitted to the Editorial Board of the journal. These norms are determined by the quality standards for scientific articles accepted in the world scientific community, in particular, by the publication principles of the Publishing Ethics Resource Kit (PERK), recommendations of the academic publishing house Elsevier, Committee on Publication Ethics (COPE), the ethic code of Ukraine's scientists, and the work experience of foreign and Ukrainian professional communities, scientific institutions, editorial boards, and editorial staffs.

Ethic obligations of the Editorial Board of the journal

1. The Editorial Board is responsible for the level of the scientific content of the journal.
2. All scientific materials pass the careful selection and the «blind» reviewing. The Editorial Board reserves the right to reject a manuscript or to return it for a modification. The author must rework the manuscript in correspondence with the remarks of reviewers.
3. The Editorial Board evaluates manuscripts for their scientific content without any racial, gender, sexual, religious, ethnic or political bias, and makes the objective decisions independent of commercial or other interests, and ensures the fair process of reviewing.
4. The Editorial Board can reject a manuscript without reviewing, by considering that it does not correspond to the profile of the journal or plagiarism is detected in the text.
5. The Editorial Board opposes the falsification, plagiarism, submission of a single work into several journals, multiple copying of article's text in different places, and misleading the community as for author's real contribution to a specific scientific work.
6. The Editorial Board has right to withdraw the published article in the case of the violation of any rights or commonly accepted norms of the scientific ethics. About such fact of the withdrawal of the article, the Editorial Board will inform the author and the organization, where such work was executed.
7. The editorial staff provides no information concerning the content of a manuscript under consideration to any persons, except for those participating in its professional assessment.
8. According to the international legislation as for the compliance of author's rights, the materials of a site cannot be reproduced completely or partially in any form (electronic or printed) without the preliminary written agreement of the Editorial Board of the journal. If the published materials are used in the context of other acts, the citation of the original source should be obligatorily made.
9. Editors, authors, and reviewers must inform about their interests, which would affect their objectivity at the editing and reviewing of the manuscripts (the case of a conflict of interests). Such can be the intellectual, financial, personal, political, or religious interests.

Ethic obligations of authors

1. The author bears the complete responsibility for the content of the article and for the very fact of its publication.
2. The author should cite those publications that had the defining influence on the essence of studies presented in the article and those that can rapidly inform the reader about the earlier works important for the comprehension of the given trend. It is necessary also to properly indicate the sources of basically significant results used in the, if those results were not got by the author his/herself.
3. The plagiarism as an original work and the submission of the earlier published article are impermissible. If such facts will occur, the author will bear the complete responsibility.
4. Coauthors of the article should be those persons who gave a weighty scientific contribution to the submitted work and share liability for the obtained results. The author submitting the manuscript for the publication is responsible for that the list of coauthors includes only those persons who correspond to the authorship criterion and takes the responsibility for the consent of other authors of the manuscript for its publication in the journal.

Рекомендовано до друку Редакційною колегією журналу
(протокол № 2 від 10.02.2025 р.)

Recommended for publication by the Editorial board
(Minutes No. 2 of February 10, 2025)

При передруку посилання на журнал «Економіка України» обов'язкове
While using refer to «Economy of Ukraine» is obligatory

Адреса редакції:

01011, Київ, вул. Панаса Мирного, 26, кім. 602

тел. +38 (044) 280-12-34

E-mail: econom-ukraine@ukr.net

<https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economyukr/index>

Редактор *І.В. Корнієнко*

Перекладач *А.О. Чепиленко*

Комп'ютерна верстка *К.М. Васильковська*

Підп. до друку 17.02.2025. Формат 70 × 108/16.

Гарн. Minion Pro. Тираж 129 прим.

Видавець і виготовлювач: ВД «Академперіодика» НАН України, 01004, Київ-4, вул. Терещенківська, 4.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 544 від 27.07.2001.

